

Inhoudsopgave De val van Antwerpen

Inzet van de Antwerpse forten tijdens militaire conflicten.....	3
[19140923] De vliegeraanval te Dusseldorf.	4
[19140923] Belgische berichten.	4
[19140924] Berichten uit België.	5
[19140924] Een protest.	5
[19140925] Om en bij den strijd.	5
[19140925] De Duitschers in België.	7
[19140925 18.00] Een Engelsche vlieger gevallen.	8
Gebeurtenissen van zaterdag 26 september 1914.....	8
[19140926] Een rechtvaardiging.	8
[19140926] Belgische berichten.	8
[19140926] Uitgewekenen in Scheveningen.	8
[19140926] Briefwisseling.	8
[19140926] De Duitse actie tegen Antwerpen.	9
Gebeurtenissen van zondag 27 september 1914.....	9
[19140927] Uit België.	9
[19140927] In België.	10
[19140927] OSTENDE, 27 Sept. (Reuter.) De Belgische troepen	10
[19140927] OSTENDE, 27 Sept. (Reuter.) De "Zeppelin",	10
[19140927] Een Duitse vlieger boven Antwerpen.	10
[19140927] Nog een Zeppelin.	11
Gebeurtenissen van maandag 28 september 1914.....	11
[19140928] Een soldatenbrief.	11
[19140928] Oorlog en techniek. I. [...].....	12
[19140928] Een Engelsch vrijwilligerscorps.	12
[19140928] De Duitschers in België.	12
[19140928] ANTWERPEN, 28 Sept. (Reuter.) Het station te Mechelen	12
[19140928] In België.	12
[19140928] ANTWERPEN, 28 Sept. (Reuter.) Het station te Mechelen	13
[19140928] België en de Nederlanders.	13
Gebeurtenissen van dinsdag 29 september 1914.....	13
[1914092?] Dinsdag hebben de Duitschers	13
[19140929] "Wilde treinen".	13
[19140929] Gevechten bij Antwerpen.	13
[19140929] Lossen s.s. "Tasmania".	14
[19140929] Belgische geneesheeren in de Residentie.	14
[19140929] Nederlandsche Ambulance te Brussel.	15
[19140929] Nieuwe stroomen van vluchtelingen.	15
[19140929] Berichten uit België.	16
[19140929] Drie Belgische vluchtelingen.	17
Gebeurtenissen van woensdag 30 september 1914.....	17
[19140930 21.00] Duitsch legerbericht.	17
[19140930] De toestand in België.	17
[19140930 16.00] De actie tegen Antwerpen.	19
[19140930] ANTWERPEN, 30 Sept. (Eigen bericht.)	19
[19140930] Te Lier en te Brussel.	19
[19140930] De Duitschers in België.	20
Gebeurtenissen van donderdag 1 oktober 1914.....	20
[19141001 01.00] De actie tegen Antwerpen.	20
[19141001] Op een mijn gestooten.	20
[19140930] Duitsch officieel bericht.	20
[19141001] De actie tegen Antwerpen.	20
[19141001 03.30] LONDEN, 2 Oct. (Reuter.) Volgens een telegram	20
[19141001] België en Engeland.	21
[19141001] ANTWERPEN, via Londen, 1 Oct. (Reuter.) Officieel.	21
[19141001] Het beleg van Antwerpen.	22
[19141001] Een Noorsch oordeel.	22
[19141001] De beschieting van Lier.	22
[19141001] Brieven voor den consul-generaal te Antwerpen.	22
[19140929] De Duitse actie tegen Antwerpen.	23
Gebeurtenissen van vrijdag 2 oktober 1914.....	23
[19141002] Onze neutraliteit.	23
[19141002] De actie tegen Antwerpen.	23
[19141002 16.00] Te Duffel is gistermiddag	23

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

[19141002]	ROOSENDAAL, 2 Oct. (Eigen Bericht.)	23
[19141002]	Forten gevallen?	24
[19141002]	De actie tegen Antwerpen.	24
[19141002]	De actie tegen Antwerpen.	25
[19141002]	Woest rijden.	25
[19141002]	Een proclamatie.	25
Gebeurtenissen	van zaterdag 3 oktober 1914.....	25
[19141003]	Gijzelaars.	25
[19141003]	Actie tegen Antwerpen.	26
[19141003]	Duitsch legerbericht.	26
[19141003]	Van Dag tot Dag.	26
[19141003]	Onderzoek in zake schending van het volkenrecht in België.	27
[19141003]	Antwerpen bedreigd. Antwerpen, 3 Oct.	29
Gebeurtenissen	van zondag 4 oktober 1914.....	31
[19141004]	De toestand te Antwerpen.	31
[19141004]	De actie tegen Antwerpen.	31
[19141004]	Duitsch legerbericht.	31
[19141004]	Actie tegen Antwerpen.	31
[19141004]	Belgische vluchtelingen.	32
Gebeurtenissen	van maandag 5 oktober 1914.....	32
[19141005]	De lichting-1914.	32
[19141005]	Een "Taube" boven Antwerpen.	32
[19141005]	De actie legat?? Antwerpen.	33
[19141005]	De actie tegen Antwerpen.	33
[19141005]	Lier.	33
[19141005]	De actie tegen Antwerpen.....	34
[19141005]	21.00] Duitsch legerbericht.	34
Gebeurtenissen	van dinsdag 6 oktober 1914.....	34
[19141006]	De toestand in Antwerpen.	34
[19141006]	De toestand in Antwerpen gezien door een Hollander.	35
[19141006]	De Belgische vluchtelingen.	36
[19141006]	De actie tegen Antwerpen.	36
[19141006]	Actie legen Antwerpen.	37
[19141006]	De algemeene toestand.	37
[19141006]	Vóór Antwerpen. Hoe gruwelijk de oorlog is.	37
Gebeurtenissen	van woensdag 7 oktober 1914.....	42
[19141007]	19.00] De beschieting van Antwerpen.	42
[19141007]	Antwerpen.....	43
[19141007]	12.00] De actie tegen Antwerpen.	43
Gebeurtenissen	van donderdag 8 oktober 1914.....	43
[19141008]	Engelschen te België.	43
[19141008]	Wie zal de eerste zijn?.....	43
[19141008]	De toestand te Antwerpen.	43
[19141008]	De forten om Antwerpen.	44
[19141008]	Het bombardement van Antwerpen.	45
[19141008]	Ons gezantschap in België.	45
[19141008]	Uit Eindhoven.	45
[19141007]	15.00] Belgische vluchtelingen.	45
[19141008]	Uit Breda.	45
[19141008]	De algemeene toestand.	47
[19141008]	De beschieting van Antwerpen.	47
[19141008]	Te Selzaete.	50
[19141008]	Generaal von Beseler.	51
[19141008]	Duitsch legerbericht.	51
[19141008]	51
[19141008]	Laatste Berichten.	51
[19141007]	Belgische vluchtelingen.	51
[19141008]	België in Nederland.	52
Gebeurtenissen	van vrijdag 9 oktober 1914.....	53
[19141009]	De algemeene toestand.	53
[19141009]	De actie tegen Antwerpen.	54
[19141009]	LONDEN, 9 Oct. (Eigen Bericht.) De "Times" verneemt	54
[19141007]	Het beleg Van Antwerpen.	54
[19141009]	Belgische vluchtelingen. In Amsterdam.	55
[19141009]	Schiedam.	56
[19141009]	Nijmegen.	56

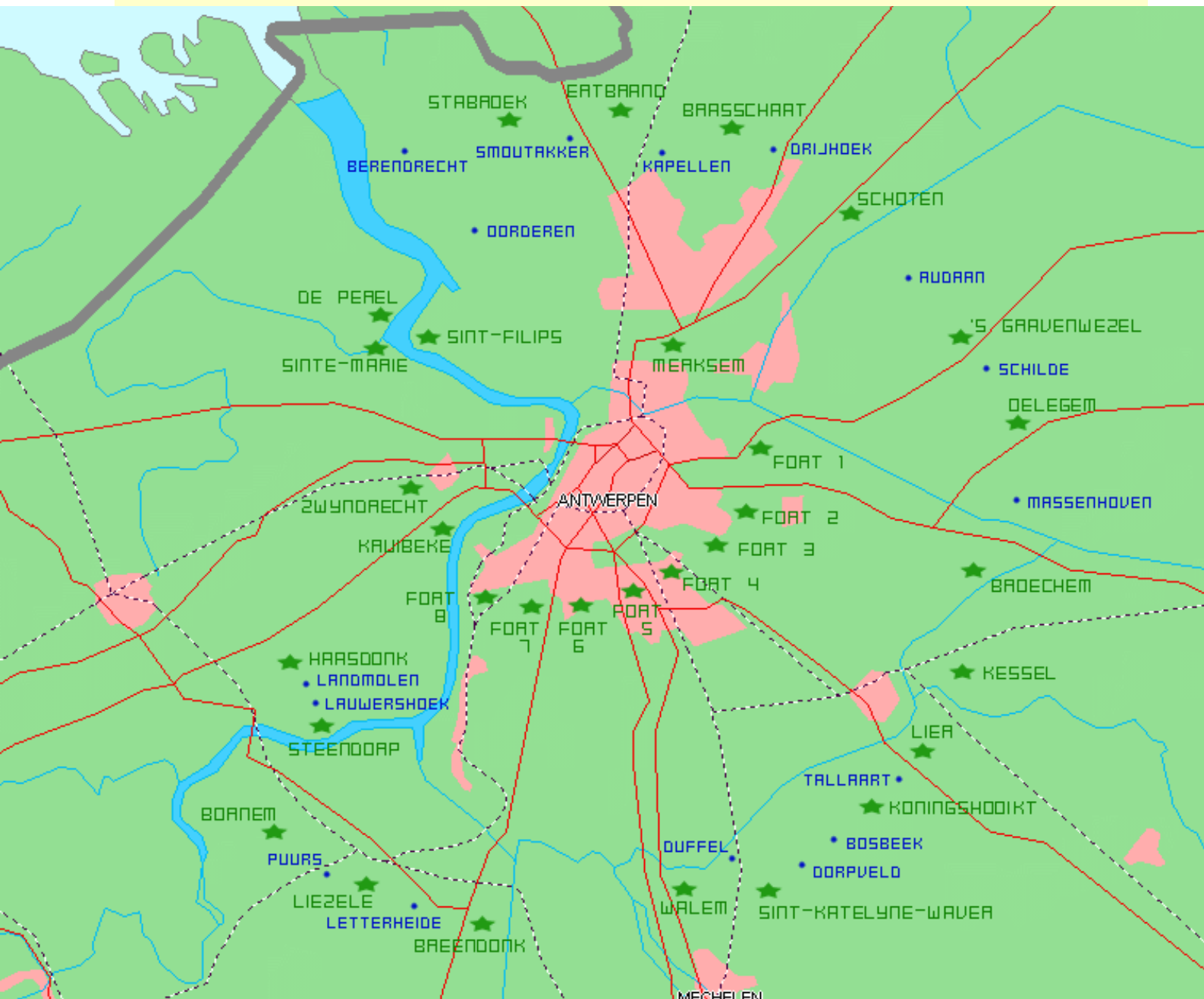
Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

[19141009]	Almelo.	56
[19141009]	Bergen op Zoom.	56
[19141009]	Maastricht.	57
[19141009]	Roosendaal.	57
[19141009]	01.00] Het bombardement van Antwerpen.	57
[19141009]	Belgische vluchtelingen.	57
Gebeurtenissen van zaterdag 10 oktober 1914.....		58
[19141010]	De val van Antwerpen.	58
[19141010]	Onze verslaggever, die gisteren van Roosendaal	58
[19141010]	BERLIJN, 10 Oct. (Corr. E.) Aan de gevechten bij de forten om Antwerpen	58
[19141010]	Mijn laatste uren te Antwerpen.	58
[19141010]	De val van Antwerpen.	61
[19141010]	Antwerpen.	62
[19141010]	20.00] Na den val van Antwerpen.	65
Gebeurtenissen van zondag 11 oktober 1914.....		66
[19141011]	Postverkeer met Antwerpen.	66
[19141011]	Inlichtingen gevraagd.	66
[19141011]	Op haar post gebleven.	66
[19141011]	Het interneeren der 160 Belgen.	67
[19141011]	Gewonden in België.	68
[19141011]	Anarchie te Esschen.	68

Inzet van de Antwerpse forten tijdens militaire conflicten

Tijdens de Eerste Wereldoorlog

- 5 Op 3 augustus 1914 eist de Duitse ambassadeur in Brussel een vrije doortocht door België om Frankrijk binnen te vallen. Het neutrale België weigert en op 4 augustus overschrijden Duitse legereenheden de Belgische grens in Gemmenich nabij Luik. Op 6 augustus vielen de Duitsers de Forten rond Luik aan. De Duitsers beschikten over geschut van 30,5 cm (Skoda Motor Mörser, dracht 9,6 km) en 42 cm kaliber (de Dikke Bertha; dracht 10 km), die met granaten van respectievelijk 380 kg en 1000 kg in staat waren om het ongewapend beton van de forten te vernietigen, terwijl ze zelf buiten het bereik van de Belgische artillerie konden blijven. Het Duitse 3e Duitse Reservekorps (onder bevel van generaal Hans von Beseler) dat de aanval op Antwerpen zou uitvoeren beschikte over vier 30,5 cm en vier 42 cm kanonnen.
- 15 Op 15 augustus 1914 werd het Fort van Loncin verwoest door een Duitse voltreffer in het munitiedepot. 350 mannen werden onmiddellijk gedood, en de helft van het fort werd vernietigd. Nog tot vandaag, zijn de lichamen van deze mannen begraven in het restant van het fort.
- 20 Na de inname van Luik rukten de Duitsers westwaarts en richtten op 4 september voor het eerst geschut op de as Walem-Breendonk. Op 22 september werd de aanval op de verdediging van Antwerpen hernieuwd, maar nu op Walem-Lier met de bedoeling de fortengordel te doorbreken en Antwerpen te veroveren. De eerste beschietingen van de forten Walem (30,5 cm geschut) en Sint Katelijne Waver (zowel 30,5 als 42 cm geschut) begint op 28 september. Op 30 september heeft het zware Duitse geschut de forten
- 25 Walem, Sint-Katelijne-Waver en Koningshooikt uitgeschakeld. Op 1 oktober vallen Fort van Sint-Katelijne-Waver en de schansen Dorpveld en Bosbeek in Duitse handen. Op 2 oktober ontruimt het Belgische leger Fort Lier en moet ook Fort Walem zich overgeven. Vervolgens vallen Fort Kessel en Fort Duffel op 4 oktober. Op 5 oktober begint de beschieting van Fort Broechem en komt Fort Oelegem in actie. Op 6 oktober is ook Fort
- 30 Broechem uitgeschakeld. Daardoor is de stelling van Antwerpen onhoudbaar geworden. Op 9 oktober geeft het Belgische leger de rechteroever op, maar eerst worden de forten Schoten, Brasschaat, Merksem, Kapellen en Lillo opgeblazen. Op 10 oktober 1914 is de slag om Antwerpen voorbij. Het leger geeft ook de linkeroever van de Schelde op en trekt zich terug op de IJzer. Het Antwerpse stadsbestuur vraagt en krijgt een staakt-het-vuren van het de Duitse opperbevel. De 'Conventie van Kontich' is een
- 35 feit. In totaal vuurden de Duitsers 590 granaten van 42 cm en 2130 van 30,5 cm op de forten af. De forten konden weinig weerstand bieden aan een vijand die ze van afstand uitschakelde. Toch mag hun rol niet worden onderschat omdat ze aan het Belgisch leger de gelegenheid boden zich naar de Westhoek terug te trekken en daarmee aan
- 40 vernietiging te ontsnappen.

[19140923] **De vliegeraanval te Dusseldorf.**

45 LONDEN, 23 Sept. (Reuter.) De Engelsche Admiraliteit bericht, dat een Engelschen
 lucht-escadrille van de marine gisteren een aanval heeft gedaan op de Zeppelin-hal te
 Dusseldorf. De operaties werden bemoeilijkt door den nevel, maar desondanks gelukte
 het luitenant Collet drie bommen te werpen op den grooten hangar. Welke schade
 daardoor werd aangericht is niet bekend. Het luchtschip van den luitenant werd door
 50 projectielen geraakt. Alle machines keerden echter behouden naar haar punt van
 uitgang terug. Uit het gebeurde blijkt, dat in den gewenschten omvang represaille-
 maatregelen genomen kunnen worden, wanneer er weder bommen geworpen mochten worden op
 Antwerpen of andere Belgische steden.

55 [19140923] **Belgische berichten.**

LONDEN, 23 Sept. (Reuter.) Volgens een telegram uit Antwerpen van gisteren, is in den
 nacht van Dinsdag op Woensdag een Zeppelin gesignaleerd boven de eerste
 weerstandslinie in de richting van Moll en Lierre. Toen de zoeklichten der forten op
 het luchtschip werden gericht, keerde dit terug. De Belgische troepen stootten bij
 60 een operatie in een niet nader aan te duiden richting op 2500 Duitschers. Er ontstond
 een hevig gevecht, waarbij de Duitschers veel doden en gewonden kregen en
 krijgsgevangenen verloren. De Belgische troepen waren numeriek in de minderheid, maar
 hun actie werd ondersteund door een gepantserden trein. Gendarmen hebben een klooster

65 bij Borsbuch bezet, dat bewoond wordt door Duitsche nonnen, van wie er veertig werden
gevangen genomen. Zij zullen over de grenzen worden gezet. Deze maatregel werd
genomen naar aanleiding van hetgeen een der vrouwen gezegd had tegen een werkster,
n.l.: "bidt voor den keizer, deze is een eerlijk mensch, terwijl uw koning Albert een
valschaard is en weinig achtenswaardig." Deze woorden wekten onder de bevolking
70 hevige verontwaardiging, zoodat het klooster zou zijn vernield, indien de overheid
geen afdoende maatregelen had genomen.

[19140924] **Berichten uit België.**

Onze Antwerpsche correspondent seint: De ochtendbladen melden, dat Dinsdag 1500
Duitsche soldaten, die gevlucht waren uit Frankrijk te Ath in Henegouwen zijn
75 aangekomen en daar nu de bevelen van den Duitschen staf afwachten. Daar een ziekte is
uitgebroken onder de Duitsche paarden, had generaal-commandant te Halle bij Brussel
20,000 paarden opgeëischt, te leveren in het zuiden van Brabant en Oost-Vlaanderen.
Toen burgemeester Max echter constateerde, dat de handteekening van gouverneur von
der Goltz ontbrak, heeft hij dadelijk een tegenbevel uitgevaardigd. Slechts 800
80 paarden werden aangeboden. De Duitschers gaan voort Brussel te versterken, zij hebben
grootte aarden verschansingen opgeworpen, waarachter geschut is opgesteld en
loopgraven aangelegd, terwijl de wegen ondermijnd zijn.

[19140924] **Een protest.**

85 Naar aanleiding van het feit, dat een Zeppelin bommen heeft laten vallen op Ostende,
heeft de burgemeester het volgende protest aan den consul van de Vereenigde Staten
ter hand gesteld:

"In den nacht van 24 op 25 dezer maand, heeft een "Zeppelin" boven de stad Ostende
gevloogen en op haar grondgebied verschillende bommen geworpen, waarvan de
90 ontploffingen groote stoffelijke schade hebben veroorzaakt.

"Aangezien de stad Ostende eene open stad is, acht ik mij verplicht, in uwe handen
een krachtig protest neder te leggen tegen deze ongerechtvaardigde verkrachting van
het volkenrecht."

95 [19140925] **Om en bij den strijd.**

BRUSSEL, 25 Sept. Nog een verhaal van Leuven.

Voor mij ligt het verhaal van een inwoner van Leuven, dat – ofschoon de geschiedenis
van den brand van Leuven al wat oud is – toch wel de moeite waard lijkt om het over
te vertellen. Ik zal het woordelijk vertalen, niet weglating van de namen van
100 personen en straten die er in genoemd staan. Ik ben zeker dat niets van het verhaal
gefantaseerd is.

"Vrijdag 28 Augustus, om acht uur 's avonds, zaten wij aan tafel met den heer... en
zijn gezin; wij hoorden een Duitschen officier binnenkomen, die in den loop van den
dag bij ons ingekwartierd was en die gezegd had, dat hij vóór negen uur 's avonds zou
105 komen. Wij hadden den heelen dag niets abnormaals gezien of gehoord dan kanonschoten,
's middags, in de richting van Tildonck, en om zeven uur was er alarm geblazen en
hadden alle Duitschers hun kwartieren verlaten, naar men ons meedeelde om de
gevechtlinie te gaan versterken. Om vijf minuten over achtten hoorden wij
plotseling hevige geweervuur en 't ratelen van mitrailleurs, van den kant van het
110 Stationsplein en den Boulevard De Tirlemont, – en een regen van kogels kwam over de
tuinmuren, uit de richting van de Rue Marie Thérèse, terwijl tegelijkertijd de
voorgevel van ons huis doorboord werd van kogels uit de richting van den Boulevard de
Tirlemont.

115 Wij lieten oogenblikkelijk onze vrouwen en kinderen naar den kelder gaan, om hen in
veiligheid te brengen, en om te zien wat er gebeurde, gingen wij naar de eerste
verdieping, – natuurlijk zonder ons te laten zien – daar wij dachten dat de
Duitschers verrast en overvallen waren, – en wij hebben gezien dat zij, verdekt
opgesteld achter hun wagons, en anderen achter de boomen, – allen schoten, niet op
tegenstanders, maar op de muren der huizen; en op de deuren en vensters. Aan alle
120 kanten hoorde men de ruiten breken. Het vuren duurde tot negen uur, daarna werd het
stil. Na een uur meenden wij, dat het nu wel afgelopen zou zijn en besloten wij naar
bed te gaan. Maar tegen elf uur hoorden wij van verschillende kanten roepen, en
dadelijk daarna begon 't geweervuur opnieuw, heviger dan eerst. En toen ik
voorzichtig uit een venster probeerde te kijken, zag ik alle huizen aan den overkant
125 van den spoorweg in brand staan, – één onmetelijke brandstapel. Op den boulevard
tegenover ons huis zag ik Duitsche soldaten, die bezig waren den inhoud van een Roode
Kruiswagen over den grond te verspreiden; waren zij bezig te zorgen voor de mise en
scène? Ik zag hen ook loslopende paarden doodschieten, – den volgenden dag zagen wij
er drie op den boulevard liggen. Toen ik achter ging kijken, in de richting van de

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

130 stad, zag ik dat het vuur was aangestoken in de richting van de Grande Place en de Rue de la Station, en dat ook de huizen op het Stationsplein reeds begonnen te branden. Tegelijk hoorde ik van het Stationsplein kanonschoten, maar ik kon niet nagaan waar de projectielen terecht kwamen.

135 Uit vrees voor brand – wij hadden veel brandbare stoffen in huis, – namen wij de wijk in den tuin, en wij zijn daar gebleven tot het aanbreken van den dag, bescherming zoekend achter de boomen tegen de mitrailleurskogels. Wij waren ongeveer met ons dertigen, waarbij een oude dame van twee en tachtig jaar uit een huis in de Rue Marie Thérèse, die ik over den muur had weten te helpen. Ook was bij ons onze buurman, de heer... en zijn dienstbode, die ook over den muur waren geklommen. Zaterdagmiddag,

140 tegen twee uur, merkten wij dat de Duitschers de deur van het huis van den heer ... hadden opengebroken en het huis in brand staken. Toen besloten wij te vluchten, van muur tot muur, van den eenen muur over den anderen zouden wij trachten weg te komen, om zoo het huis van den heer ... te bereiken, dat alleen stond en een uitgang had in de straat, zoodat wij daar een kans hadden om te vluchten. Nog enkele burens gingen

145 met ons mee, zoodat wij met ons veertigen waren, vrouwen, kinderen en niet meer dan zes mannen. Nauwelijks waren wij in den tuin van den heer ... aangekomen, – de heer en mevrouw ... zaten nog op den muur, – of de Duitschers begonnen te schieten, wij werden achterhaald en kregen met gevelde geweren bevel onze handen op te steken. Daardoor moesten wij alles wat wij nog hadden kunnen meenemen laten vallen en

150 achterlaten, – wij voor ons moesten daar in den steek laten een handtasch met ons trouwboekje en een geschilderd houten doosje, "souvenir de Spa", waarin wij onze bijoux en enkele familiesouvenirs hadden geborgen en nog 400 francs in zilver. Onze juweelen schatten wij op minstens 5000 francs.

155 En tegelijk zagen wij dat ons huis in brand was gestoken; wij moesten het aanzien hoe daar verloren gingen de vruchten van een heel leven van werken en sparen, – en bovendien hadden wij nog het vooruitzicht gedood te zullen worden. Wij moesten door de gang gaan van een huis dat reeds geheel in brand stond en dan door de straten, steeds de handen in de hoogte en aangepord met geweerkolven. Zoo kwamen wij op het Stationsplein, waar wij gescheiden werden, de mannen en de vrouwen afzonderlijk. Ik

160 werd gescheiden van mijn vrouw en mijn kind, die ik eerst zes dagen later weer te zien kreeg. Wij werden opgesteld in rijen van vijf, en ons werd meegedeeld, dat wij doodgeschoten zouden worden. Een uur ongeveer bleven wij daar. Toen werden wij in twee groepen verdeeld, – de eene bleef op het Stationsplein, de andere, waarbij ik was, werd door een Duitschen troep meegenomen. Ik zag verscheidenen van ons

165 voorbijgaan, gebonden op automobielen en andere voertuigen. Wij gingen over Diest, langs het kanaal van Mechelen, tot Herenthals. Onderweg zag ik een groot aantal lijken van burgers, de meesten voorover met een bundel goed naast zich, – blijkbaar waren zij gevlucht en in den rug neergeschoten. Al die lichamen waren reeds opgezet als ballons. Op den weg naar Mechelen zag ik alle huizen in brand staan tot

170 Herenthals toe – en ook zag ik het kapelletje dat opgericht is ter gedachtenis aan de dooden van 1830, – ik kon 't in het Vlaamsch gestelde opschrift lezen: "God behoede ons voor oorlog en epidemie". Toen wij in Herenthals aankwamen, zag ik dat het heele dorp in brand stond en het lot van Leuven onderging. Onder de gevangenen waren heel wat zeer oude grijsaards, die bijna niet loopen konden, en ook was er een jongen van

175 een jaar of twaalf, met zijn vader. Verder een aantal notabelen van de stad. Overall brandende huizen en boerderijen, – een afschuwelijk gezicht in den vallenden nacht. Wij liepen door tot tien uur 's avonds, en hielden halt in een kamp waar wij zouden slapen. Wij werden naar de meest modderige plek gebracht en moesten daar gaan liggen. Wij brachten den nacht door in een onophoudelijken stortregen en toen wij 's

180 morgens tegen vier uur moesten opstaan zagen wij dat wij in een bed van modder lagen. Ik zag op eenige gezichten sporen van verstandsverbijstering, en inderdaad zijn dien dag twee gevangenen krankzinnig geworden. Den 29 Augustus, 's morgens half vijf, gingen wij weer op weg voor de Deutsche troepen uit, als kanonnenvleesch. Wij gaan in de richting Tildonok, en overall onderweg slaan de Duitschers de deuren in om de

185 huizen te doorzoeken. De mannelijke bevolking is gevlucht, alleen de vrouwen zijn gebleven. De mannen die wij onderweg tegenkomen, worden gevangen genomen en gaan met ons mee.

Op den drempel van een verbrand huis zag ik het lijk van een man in zijn hemdsmouwen, voorover op den grond. Naast hem een gedood varken. Verderop een ander verbrand huis,

190 met twee lijken: de man en de vrouw, totaal verbrand, – de vrouw ligt op zij, de buik gaapt open zoodat de ingewanden eruit komen; de linkerarm houdt zij voor de oogen als om 't afschuwelijke niet te hoeven zien. Haar gelaat heeft een uitdrukking van onbeschrijflijken angst en pijn; dat gelaat was verschrikkelijk om te zien; – die menschen moeten levend verbrand zijn. Aangekomen op het kerkhof van Rotselaar zag ik

195 daar een tiental Duitschers bezig met het graven van lange kuilen. Ons wordt

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

meegedeeld dat die kuilen voor ons bestemd zijn, want wij zullen gefusilleerd worden. Vlak bij staat een peleton Duitschers die hun geweren laden. Wij worden in de kerk gebracht om onze laatste gebeden te doen. Buiten hoor ik een aantal gewerschoten, en men vertelt ons, dat men reeds begonnen is de gevangenen dood te schieten. Bij het binnenkomen in de kerk zag ik een oude priester voor het altaar, uitziende naar den ingang van de kerk, de armen naar ons opgeheven in een houding van opperste zegening. Ik verneem dat het de oude pastoor van Herenthals is. Alle inwoners van Rotselaer zijn reeds in de kerk, vele vrouwen zien wij er, en zelfs heel kleine kinderen. Wij krijgen daar een kroes water, het eerste sedert vier-en-twintig uur, en dat is alles.

200
205
210

Na een uur komt een Duitse officier ons zeggen dat hij ons overgeeft aan een anderen commandant en dat hij niets meer met ons te maken heeft. Die mededeeling lijkt mij niet erg geruststellend, en van een van mijn lotgenooten leen ik een potlood waarmede ik op den achterkant van mijn geboortebewijs een laatsten groet aan de mijnen schrijf. Een medelijdende ziel neemt op zich dat briefje over te brengen indien ik gedood word.

Wij verlaten de kerk en gaan weer op weg in de richting van Aerschot, waar nog twee groote troepen gevangenen bij de onzen gevoegd worden, zoodat er nu tezamen ongeveer tweeduizend zijn waarbij tweehonderd vrouwen en kinderen. Met ons allen gaan wij weer terug naar Leuven, waar wij binnenkomen langs het kanaal, den Mechelschen weg en de Place St. Marguerite, waar nog het laatste huis brandt op den hoek van de Rue de Diest. De weg is moeilijk door de groote hitte, en de muren der verbrande huizen dreigen op ons neer te storten. Maar wij komen er toch door en worden opgesteld op de Grande Place. Daar wordt ons meegedeeld dat wij als gijzelaars dienen, - men heeft van de stad een oorlogscontributie geëischt en wanneer die binnen een kwartier niet betaald is, worden wij gedood. Wij blijven daar een uur, en dan gaan wij door de Rue de la Station, door de ruïnes en puinhoopen, naar het station, waar wij tot, den nacht blijven staan om dan in een veetrein gestopt te worden, vijf en veertig personen per wagon, en zoo brengen wij den nacht door in het station van Leuven. Den ochtend van den dertigsten Augustus hebben wij nog niets te eten gehad, - ik heb een stukje brood gekregen, maar weet niet waar 't vandaan gekomen is. Eindelijk vertrekt de trein in de richting Luik. Wij zullen naar Keulen gebracht worden. De omstreken van Luik en Verviers zijn rustig, ik zie de boeren werken op het land. 's Nachts komen wij in Leuven aan, waar wij worden ondergebracht in een American Park. De Duitschers, die ons zien aankomen, vragen wie wij zijn, en onze begeleiders antwoorden: dat zijn die van Leuven. Het schijnt dat er veel over ons is gepraat, want wij worden met steenen gegooid en gedreigd. Ik vraag mij nog af wat wij dien menschen toch misdaan mogen hebben.

215
220
225
230

1 September worden wij ondergebracht in de tent van de Roue [Rue?] joyeuse; het lijkt wel alsof wij hier tentoongesteld worden, want tal van menschen komen naar ons kijken, en 't regent scheldwoorden. Wij krijgen een (zwart) brood van 2½ KG. voor tien personen en ons wordt meegedeeld, dat wij voortaan onderworpen zijn aan dezelfde behandeling als de Duitse soldaten. In den loop van den dag gaan wij weer op weg naar het station waar wij in een anderen trein geladen worden. Ik vergat nog te zeggen, dat dien nacht in Keulen de Duitschers ons vertelden, dat wij te talrijk waren am gefusilleerd te worden, en dat zij ons dus zouden laten stikken. Dat spelletje had twee nieuwe gevallen van krankzinnigheid ten gevolge. Wij zijn teruggegaan over Aken, Dolhain, Verviers, - waar ik een bord zag met "De eerste stad van Nieuw-Duitschland." Daar heeft een van ons zich tusschen twee wagons laten vallen en is gedood, heel zeker een geval van zelfmoord. Wij deden meer dan vijf-en-twintig uur over den weg naar Brussel, waar wij eindelijk blijven staan aan de Gare du Nord. 3 September. Vanmorgen is er brooduitdeeling geweest door de politie van St. Josse. De agenten zeggen, dat wij in vrijheid gesteld zullen worden. Om kwart voor eenen 's middags komt een officier ons meedeelen dat wij terug gaan naar Duitsohland en geïnterneerd zullen worden in een fort. Wij gaan op weg maar stoppen in Schaerbeek, waar wij moeten uitstappen en te voet verder gaan naar Vilvoorde. Ik heb er genoeg van. Tot elken prijs wil ik zien weg te komen! 't Is mij gelukt achter te blijven en ik heb de vlucht genomen. Denzelfden avond heb ik Brussel kunnen bereiken en ik heb het geluk gehad mijn vrouw en mijn kind gezond en wel weer te zien, na een scheiding van zes dagen, waarin ik gedacht had dat ik hen nooit zou terugzien.

235
240
245
250
255

[19140925] **De Duitschers in België.**

Antwerpsche bladen publiceeren een telegram uit Ninove van 25 Sept., meldende, dat te Hal, ten zuiden van Brussel, een staf van een onbekende legerafdeeling is ondergebracht in het stationsgebouw. Tevens maakt het bericht melding van het aanleggen door de Duitschers van sterke stellingen langs de voornaamste verbindingslijnen. Bij hun actie tegen Antwerpen schijnen de Duitschers enkele

260

265 moeielijkheden te hebben met het eigenaardige slappe terrein bij de opstelling van zwaar geschut. Althans, het Antwerpsche *Handelsblad* meldt, dat zwaar belegeringsgeschut bij Hofstade gedeeltelijk in den bodem is weggezakt. Slechts met de uiterste krachtsinspanning konden de kanonnen door talrijke paarden gelicht worden. Maar intusschen werden de Duitschers door de bezetting van de forten bij Waelhem krachtig beschoten.

270 Het *Handelsblad van Antwerpen* meldt, dat bij de militaire autoriteiten niets bekend is van een overwinning door een Belgisch detachement van 150 man behaald op 2000 Duitschers in Brabant.

[19140925 18.00] **Een Engelsche vlieger gevallen.**

275 De *Nieuwe Gazet* van Antwerpen meldt: Vrijdagnamiddag wilde een Engelsche vlieger, die een neef van den prins de Ligne als passagier medevoerde, op het Wilrijkscheplein landen, toen zijn toestel op een nogal aanzienlijke hoogte boven den grond omsloeg en naar beneden viel. De machine werd verbrijzeld en de beide inzittenden werden zwaar gewond. Den Engelschman werd een voet gebroken, terwijl de passagier de knieschijf brak. Beide gekwetsten werden naar het St. Camillusgesticht overgebracht.

280 **Gebeurtenissen van zaterdag 26 september 1914**

[19140926] **Een rechtvaardiging.**

285 De Belgische legatie te 's-Gravenhage meldt: Het Wolff-bureau heeft een telegram gepubliceerd d.d. 12 September, hetwelk in de Hollandsche pers is opgenomen en waarin bericht wordt dat te Ostende een Duitscher was gefusilleerd en dat men uit stellige bron wist, dat deze man een zeer geacht koopman was, die te België verblijf hield voor zijn zaken en zich nimmer schuldig had gemaakt aan spionage. De inlichtingen, verstrekt door den auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof te Antwerpen, en den Belgischen Minister van Oorlog bewijzen, dat zekere Paul August Ehrhard, geboren te Rümningen, reserve-kapitein van het Duitse leger, zich noemende koopman te 290 Hamburg, op regelmatige wijze veroordeeld is door den krijgsraad, te St.-Nicolaas zitting houdende, op 31 Augustus 1914; hij is in het fort van Zwijndrecht, op 5 September ter dood gebracht. Deze man was te Ostende gearresteerd terzake van spionage; hij heeft bekend in last te hebben gehad, de Duitse militaire autoriteiten te verwittigen van de aankomst van troepen, welke over zee mocht plaats 295 hebben. Hiertoe was hij voorzien van een telegraphisch toestel. Er kon hoegenaamd geen twijfel bestaan omtrent de hoedanigheid van den verdachte. Het bericht van het Wolff-bureau was dus in flagranten strijd met de waarheid.

[19140926] **Belgische berichten.**

300 Onze Antwerpsche correspondent seint d.d. 26 Sept.: Vrijdagmorgen [19140925] is een Duitse colonne, welke van Aalst naar Gent trok, in botsing gekomen met Belgen. De inwoners van Quatrecht, Wetteren en Oordeghem namen de vlucht. Ofschoon de zwakke voorhoede van de Belgen moest achteruit trekken en de Duitschers Oordeghem konden bezetten, werd de Duitse colonne toch te Quatrecht tegengehouden. Ten gevolge van 305 den Zeppelin-aanslag te Ostende hebben meer dan 200 Ostendenaars passen aangevraagd om naar Antwerpen te vertrekken. Op het oogenblik, dat ik seint, vliegt een Taube-toestel boven Antwerpen. Van de forten wordt hevig op den vlieger gevraagd. Aan witte zwevende wolkjes is merkbaar, dat kartetsen dicht in zijn nabijheid getroffen. De Taube wordt langzamerhand op groote hoogte van uit de stad onzichtbaar en het 310 resultaat van het schieten blijft mij dus vooralsnog onbekend.

[19140926] **Uitgewekenen in Scheveningen.**

315 Het aantal uitgewekenen uit België, voornamelijk uit Antwerpen, Brugge, Namen, Luik, Ostende en andere kustplaatsen van dit land, is te Scheveningen zoo talrijk en neemt nog dagelijks zoo toe, dat de drukte aan het hulppost- en telegraafkantoor van de badplaats even groot is als in de drukste Augustusmaand. De meeste uitgewekenen nemen hun intrek in particuliere woningen.

[19140926] **Briefwisseling.**

320 De commandant van de Stelling van Antwerpen heeft de volgende regeling getroffen betreffende de briefwisseling tusschen de stelling en het bezette deel van België: De briefwisseling van personen zich binnen de stelling van Antwerpen bevindende, en bestemd voor 't bezette deel van het land, zullen niet meer overgebracht worden, dan 325 wanneer ze van het visa van den luitenant-generaal bevelhebber der versterkte stelling zullen voorzien zijn, en vervoerd worden door personen die zich door den bevelhebber, tot dit doel, hebben doen aannemen. Alle overbrenging van brieven

tusschen Antwerpen en het bezette deel van België, die niet aan bovenstaande voorwaarden beantwoordt, zal gestraft worden met een boete van 26 tot 500 fr. en een gevangenisstraf van 8 dagen tot 6 maanden of van een dezer straffen slechts, 330 onverminderd de vervolgingen die zouden kunnen ingesteld en de straffen die zouden kunnen toegepast worden, indien het overbrengen een verspiedingsmisdrijf zou zijn.

[19140926] **De Duitse actie tegen Antwerpen.**

In het "Antwerpsche Handelsblad" lezen we, dat de Duitschers beproefd hebben een 335 pontonbrug te slaan over de Schelde tusschen Baasrode en Moerzeke (ten noorden van Dendermonde). De brugslag moet niet gelukt zijn; tot driemaal toe werden de pontons in het midden der rivier door den stroom weggeslagen.

Gebeurtenissen van zondag 27 september 1914

340 [19140927] **Uit België.**

BRUSSEL, 27 Sept.

Het was Zondagmorgen te Brussel. Een vreemde oorlogsochtend, van menschen die naar de kerk gingen, en dof, door het luiden der klokken heen de dreunende, lang na-galmende slagen der kanonnen, die in de richting Mechelen werkten. Vroeg in den zonnigen 345 ochtend reden wij naar Leuven en verder naar het groote Ursulinenklooster te Tildonck. Op een der boulevards kwamen wij weer zoo'n somberen stoet achterop, zooals er dezer dagen veel door Brussel gaan, de begrafenis van een in het hospitaal overleden soldaat. Het roode-kruis-personeel in langen stoet achter den corbillard, en een vreemd, gedrukt zwijgen onder de menigte die blootshoofds langs de wegboorden 350 wacht. Eenmaal, op de place St. Jean, zagen wij uit een tot hospitaal ingerichten winkel het uitdragen van een Belgisch gevallene: een kort gemompel onder de menigte, en dan een drukkende stilte, terwijl alles naar voren dringt, waar de lijkwagen, behangen met kransen en Belgische kleuren, langzaam voortgaat. De zwijgende menigte is dreigender dan 't mopperende individu, van den discusseerenden Brusselaar, die 355 "zijn Max" wil terughebben uit de gevangenschap te Namen. Te Leuven is het rustig; de zevende burgemeester – de Duitschers hebben er reeds zes "op proef" gehad – een professor ditmaal zetelt op de Kommandantur naast den nieuwen bevelhebber. De vorige – majoor van Manteuffel – die den brand bevolen heeft, is nu verplaatst. Een commissie – op last van den Keizer gevormd – onderzoekt nu nog hoe de ware 360 toedracht van de Leuvensche schrikdagen geweest is. Dan – met twee soldaten in onze automobiel, rijden wij naar het Noordwesten, in de richting vanwaar het kanon nog hevig dreunt. Langs het Leuvensche kanaal gaat het tot waar de Belgische uitval uit Antwerpen de vorige week plaats had. Beschadigde en verbrande huizen toonen de plaats waar de strijd gewoed heeft, ordonnansen te paard galoppeeren rond, en luider rommelt 365 het kanon. Langs een hobbeligen landweg komen wij bij het hooge Ursulinenklooster, waarvan auto's af en aan rijden; blijkbaar ligt dus hier de Duitse staf, die onlangs uit Hofstaede vertrokken is, en nu tusschen Leuven en Mechelen vermoed werd. Het veldgeschut werkt met tusschenpoozen van een en twee seconden; een ordonnans springt uit een auto, juist hoor ik hem roepen: gerade gehen die Oesterreicher in die 370 Sturm"... blijkbaar is het gevecht hevig. In den gevel van 't klooster zijn tallooze gaten van granaatscherven en kartetskogels, de daklijst en het tuinhek zijn zwaar beschadigd, maar de nonnetjes gaan voort hare beschermelingen – meest jonge schoolkinderen – te troosten, en door de kloostergangen klinken luid en rinkelend de zware schreden der ronddravende militairen. 375 Men toonde ons allerlei granaatscherven, en niet-ontplofte projectielen, die om het klooster gevonden waren. Het beeldje van de heilige Maagd, het beschermbeeldje van het klooster, was als door een wonder gespaard gebleven, voetstuk en omgeving waren zwaar beschadigd door een Belgische granaat, die er voor gevallen was,... de Duitse en Oostenrijksche artillerie was achter het klooster opgesteld en zoo lag dus het 380 gebouw onder Belgisch vuur. Toen vertelden de Duitschers ons van den vorigen uitval uit Antwerpen hoe de Belgen tot bij het kanaal waren doorgedrongen, hoe te Leuven slechts een zwakke Landsturmbezetting geweest was, doch hoe de Duitse artillerie met slechts weinige stukken het overwicht aan de Duitse zijde bracht... de Belgen hadden alleen infanterie met mitrailleurs. 385 Daarop was de Duitse versterking opgerukt, maar, "es hätte nur noch zwei Stunden dauern müssen – zeide men ons – und Loewen ware Belgisch gewesen". Terwijl wij stonden te praten, op het kloosterplein, donderde het geschut even hevig voort, auto's reden af en aan, een lang voedsel- en ammunitie-convooi trok ons voorbij, maar wie geen dienst heeft, is daarbij even rustig als thuis, een troepje Landwehrsoldaten 390 lag rustig te slapen en enkele oudere officieren, het zwart-witte ijzeren-kruisbandje in de jas, stonden te praten. Veel, heel veel ziet men die bandjes al op de

velduniformen, zoo dragen bijna alle artilleristen die nu te Leuven liggen, en aan wien de eer van den afgeslagen uitval toekomt – het ordeteeken. Lang zaten wij nog met de moeder-overste, den directeur van het pensionnaat, en de nonnetjes bijeen, en ze vertelden ons van het schrikkelijke gevecht, toen het meer en meer het gebouw naderde, en de Belgische granaten insloegen. En toen wij wegeden, klonken ons de wenschen voor een goede reis na, in het Fransch, van vriendelijke nonnetjes, en hartelijkheid luid van de Duitsche soldaten. In de vallende schemering reden we naar Leuven terug, nog donderde het geschut, en een roode schijn lag achter de brokken zwartberookten muur, en het puin der vernielde gebouwen. Juist toen wij de stationsstraat inreden, klonk luid trompetgeschal ons tegemoet, en even daarna werd de straat ontruimd... kort daarop stormden een acht of tien groote slooten automobielen voorbij, – het schaterende signaal trilde na tusschen de looze gevels van de uitgebrande straat.

Op de wegen rondom Brussel en in de stad werden allerlei maatregelen getroffen, waarvan de strekking het publiek geheel ontging, maar het een met het ander combineerende, bleek het toch, dat een vrije weg gemaakt werd tot op het plein van het Gare du Nord, dat ook geheel was afgezet, en waar in het Palace Hotel de Duitsche officieren logeeren. Wie werd hier verwacht, en voor wien werd de intocht in Brussel zoo gemakkelijk gemaakt? Misschien weet de chauffeur van een automobiel, die onder zeer speciale omstandigheden en onder machtige protectie de bosschen van Tervueren mocht doorrijden, er meer van. Hij heeft in de donkere laan een revolver, in de hand van een hoofdofficier geklemd, op zich gericht gezien, en toen zijn begeleider het wachtwoord uitgesproken had, de hand naar de veldpet zien brengen, en het beleefde verzoek gehoord: "gerade ausfahren bitte, aber rasch, und nicht umsehen". Toch zag hij – het onbescheidene van zijn vluchtigen blik blijve voor zijn rekening – een glimpje van een grooten, van binnen verlichten reiswagen, die door de militaire wagens vergezeld was, en die vermoedelijk en panne verkeerde. Maar het groepje officieren, dat in de duistere laan om iemand in een langen grijzen mantel wachtte, bleef den onbescheiden en ongehoorzamen chauffeur ongeïdentificeerd... In Brussel fluistert men... maar ach, in Brussel wordt zooveel gefluisterd, – zelfs nu, te middernacht, nu het kanon nog met lange tusschenpoozen dof broemt uit het Noordwesten, en de stad donker is, en stil.

[19140927] **In België.**
ANTWERPEN, 27 September. (Eigen Bericht) (Officieel) Zaterdag werd een Duitsche detachement, bestaande uit een brigade infanterie en twee cavalerieregimenten met zes batterijen, waarvan twee zware, verrast tijdens den tocht van Brussel naar Dendermonde. In front en flank aangevallen, zijn zij wanordelijk terug getrokken in de richting van Assche, achterlatend talrijke krijgsgevangenen, gewonden en munitie. Zondag hebben zij Mechelen beschoten met verdragend kanonnen en talrijke troepen zijn zij het Belgische front genaderd tusschen Mechelen en Aalst. Verschillende Duitsche aanvallen zijn mislukt. Nabij Aalst heeft Belgische cavalerie den Duitschen linkervleugel aangevallen. De Belgische troepen hebben in het algemeen zonder moeite de ingenomen stellingen bewaard.

[19140927] **OSTENDE, 27 Sept. (Reuter.) De Belgische troepen**
deden gisteren een uitval uit Antwerpen in de richting van Erpe. Een hoofdofficier ging voorop met de revolver in de hand; hij verbood den troepen hem te volgen, en ging na of de vijand niet ergens verborgen was. Toen hij niets zag, gaf hij den troepen een sein, om vooruit te gaan. Wielrijders gingen toen twee kilometer vooruit en zagen de Duitschers; zij openden het vuur op hen, dat door den veel sterkeren vijand levendig werd beantwoord. De Belgische artillerie opende toen het vuur en verdreef de Duitschers van de wegen. De Belgische cavalerie rukte tegen de Duitsche cavalerie op en leverde een hevig gevecht. De Duitschers werden ten slotte teruggedreven en de Belgen konden Aalst bezetten. Een telegram te Ostende ontvangen, meldt dat Bergen in brand staat.

[19140927] **OSTENDE, 27 Sept. (Reuter.) De "Zeppelin",**
die den vorigen nacht over Vlaanderen vloog, wierp een bom in het hospitaal te Deinze, waar een oude man door granaatscherven werd gewond en twee bommen boven Thielt, waarvan een op de gasfabriek. Een stal werd beschadigd. Twee bommen vielen bij Rollegen, maar veroorzaakten weinig schade.

[19140927] **Een Duitsche vlieger boven Antwerpen.**
ANTWERPEN, 27 Sept. (Eigen bericht.) Een telegram van gisteren meldde het bezoek van een "Taube" boven Antwerpen. Deze verkenning op klaarlichten dag baarde opzien in de

460 anders zoo kalme stad, waar sinds dagen geen opzienbarende gebeurtenissen voorkomen en geen enkel nieuws emotie verwekt. Zoodra de Duitsche vlieger op een hoogte van straten de bevolking samen. Het was typisch te hooren hoe sommigen pittig Antwerpsche verwenschingen naar den vijandelijken vogel omhoog zonden; maar de vlieger werd ook op andere, gevaarlijker, wijze bestookt, namelijk door de kanonnen van de forten; met die shrapnells in zijn onmiddellijke nabijheid voelde de Duitscher zich blijkbaar 465 niet veilig, althans hij voerde eenige weifelende draaiende bewegingen uit. Op hetzelfde oogenblik of er barstte een shrapnell vlak bij hem, zoodat het toestel waarschijnlijk getroffen werd. Toch gelukte het, hem zijn evenwicht te bewaren en een grootere hoogte bereiken, waarna hij snel in de richting van Lier verdween. 470 vlieger vergezelde. Op den terugtocht heeft deze laatste te Schooten drie bommen geworpen, welke zelfs geen stoffelijke schade hebben aangericht. Reeds in den voormiddag had een Taube te Duffel twee bommen gewogen, welke in het water terecht kwamen. Aangaande de gevechten, welke zeker op dit oogenblik worden geleverd, kan ik alleen mededeelen, dat het Duitsche observatieleger zich in de omstreken van Aalst 475 heeft opgesteld en op verschillende punten met Belgische troepen in aanraking kwam. Gunstige berichten komen binnen.

[19140927] **Nog een Zeppelin.**

480 OSTENDE (via Londen), 27 Sept. (Reuter.) In den afgeloopen nacht vloog weder een Zeppelin rond. Het luchtschip kwam echter ditmaal niet te Ostende, maar vloog over Aalst, Gent en Deynse, waar het te 1 uur 30 vijf bommen neerwierp, en toen in de richting van Kortrijk en Doornik, en verdween daarna in oostelijke richting.

Gebeurtenissen van maandag 28 september 1914

485 [19140928] **Een soldatenbrief.**

In een Duitsch blad vinden we een soldatenbrief, waarvan de schrijver blijkbaar niet al te zeer onder den indruk was van de verschrikkingen van het verblijf in de loopgraven. Althans, uit zijn toon blijkt, dat hij den moed erin tracht te houden. Wij laten hier een gedeelte eruit volgen: Vandaag is het den zevenden dag, dat wij, 490 ingegraven in diepe loopgraven, in de nabijheid van C. liggen in een gedeelte van een gevechtsfront dat 110 K.M. lang heet te zijn. Aan het suizen van de granaten zijn we al gewoon geraakt. Gisteren hebben we onzen kapitein – trouwens een prachtkerel – het ijzeren kruis op de borst gehecht. Links van mij ligt mijn sergeant lustig een sigaar te rooken, terwijl hij de post uitzoekt, die van nacht in de gevechtlijn is 495 gebracht. Ah, ik krijg ook wat: De toestand te Brussel. Onze correspondent te Antwerpen seint: Een betrouwbaar vriend uit Brussel naar Antwerpen gekomen, deelde mij eenige bijzonderheden mede over den toestand aldaar. De stemming van de Brusselsche bevolking is zeer gedrukt. Men hoopt op Antwerpen en snakt naar verlossing. De Duitsche bezetting is lang niet zoo talrijk als in den 500 beginne, naar schatting circa 70,000; in den aanvang daarentegen was hun aantal meer dan 200.000. Ook zijn er nog een paar duizend Oostenrijkers, van wie velen slecht gekleed zijn. Er zijn vele voetzieken. Voedsel schijnt de bevolking vooralsnog niet te ontbreken. Langzamerhand echter doet zich gebrek aan steenkool en gas gevoelen. Tot heden was het gedrag der Brusselsche bevolking bewonderenswaardig. Men houdt zich 505 kalm, maar men leeft op een vulkaan. De toestand moet spoedig veranderen, want het geduld loopt ten einde. De toekomst ziet er somber uit. Nog heeft Brussel zelf van gewelddaden verschoond, maar in de voorsteden en buitengemeenten werd heel wat verwoest. Het prachtige kasteel te Eppeghem, toebehoorend aan den Franschen kunstliefhebber Georges Giroux, is geheel verbrand, met de ganschen inboedel, oude 510 kostbare meubelen en belangrijke moderne schilderijen. Volgens verklaringen, afgelegd door een bekend Brusselsch socialist aan Antwerpsche dagbladschrijvers, wordt de toestand wat de voeding betreft, met den dag bedenkelijker. De Duitschers zijn met levensmiddelen roekeloos omgesprongen. Voortaan wordt de voeding georganiseerd. Iedere inwoner ontvangt dagelijks 200 gram brood en een halven liter vleeschsoep. Op 515 sommige dagen werden 360,000 rantsoenen uitgedeeld aan 180,000 personen, niet alleen behoeftigen, maar zelfs aan groote eigenaars en renteniers. Mijn zegsman beweerde, dat de reglementeering van de voeding zou worden voortgezet tot na de Duitsche bezetting. Hij bevestigde, dat geen dagbladen meer verschijnen. De stad heeft een doodsch aanzien, 's Avonds is de duisternis bijna volkomen. De inwoners weigeren de 520 koffiehuisen te bezoeken om geen Duitschers te ontmoeten, ofschoon men zich op elk uur van den dag en nacht op straat mag bevinden. De Brusselsche gemeenteraad hield herhaaldelijk zittingen. Eens hebben de Duitsche autoriteiten zich willen doen

525 vertegenwoordigen. Burgemeester Max verklaarde de zitting te zullen opheffen, indien ook maar een Duitscher aan de vergadering deelnam. De Duitschers hebben daarop niet meer aangedrongen. De nieuwe burgerlijke ambtenaar von Sandt uit Aken is nog niet aangekomen.

[19140928] **Oorlog en techniek. I. [...]**

530 Voorts behooren tot de strategische steunpunten de versterkte zeehavens en de centraalstellingen of centrale reduits, welke als kern van een verdedigingsstelsel het laatste steunpunt voor de verdediging vormen, zooals dit b.v. bij de kringvesting Antwerpen en bij de Stelling van Amsterdam het geval is. De grootste verschanste legerplaatsen zijn die, waarbij verschillende kringvestingen in de hoekpunten van een voelboek gelegen zijn en strategisch kunnen samenwerken met een veldleger, dat in de nabijheid opereert. Dit is o.a. het geval bij de z.g. groepenbevestiging van Parijs (zie het Avondblad van 4 September j.l.), dat na 1870 omgeven werd door drie groepen van forten en batterijen, welke elk eene bepaalde landstreek beschermen, tot een afstand van 10 a 15. K.M. van de kernvesting. De sterkte van de bezetting van deze forten wisselt van 150 tot 2000 man, het aantal vuurmonden van 25 tot 100. De drie vestingveelhoeken hebben onderling afstanden van 10 tot 16 K.M., terwijl zij met elkander niet in verband staan. Binnen een dergelijk versterkt operatieveld, région fortifiée geheeten, kan het veldleger terugtrekken, om, bij eene herneming van het strategisch offensief, in de forten rug- en flankbedekking te vinden, terwijl de kernvesting Parijs eene ruime operatiebasis vormt voor dit veldleger. Deze krachtige wijzen van bevestiging maakt eene afdoende insluiting vrijwel onmogelijk door de enorme troepenmacht, welke hiervoor noodig is. Alleen reeds met het oog hierop is het dan ook zeer begrijpelijk geweest dat het Duitse leger, na zijn opmarsch in Noord-Frankrijk, niet onmiddellijk is overgegaan tot een belegering van Parijs, maar zich eerst tegen het Veldleger der verbondenen heeft gekeerd.

540
545 [19140928] **Een Engelsch vrijwilligerscorps.**

550 Kolonel Kitchener, broeder van den minister van oorlog, vormt een korps van tweehonderd gentlemen, die te oud zijn voor den actieven dienst, doch zich beschikbaar stellen om werkzaam te zijn binnen de Antwerpsche stelling en den dienst van de bezetting te verlichten. Alle leden van het korps moeten uitrusting en onderhoud zelf bekostigen. Het "Handelsblad van Antwerpen" deelt mede, dat minister Mc Kenna zich te Antwerpen bevindt.

[19140928] **De Duitschers in België.**

560 Men leest in het "Journal de Gand" van Maandag: Fransche troepen zijn te Doornik aangekomen. De Duitschers, die de stad nog bezet hielden, hebben de vlucht genomen, met achterlating van 47 krijgsgevangenen, die naar Brugge en Kortrijk zijn gezonden. Het "Handelsblad van Antwerpen" voegt hieraan toe: Onze lezers weten, dat er normaal verkeer bestaat tusschen Gent en Doornik en dat men dus te Gent heel betrouwbaar nieuws uit Doornik kan krijgen. Het gerucht loopt te Antwerpen, dat Belgische troepen in Vlaanderen gelegerd ieder oogenblik voeling kunnen krijgen met troepen der bondgenooten, komende uit Frankrijk. Het blad verzekert van een gezaghebbend persoon te Antwerpen, die ze zelf gezien had, gehoord te hebben, dat Fransche troepen zich te Doornik bevinden.

570 De correspondent van het Antwerpsche "Handelsblad" te Brugge seint: Verschillende gemeentebesturen van West-Vlaanderen hebben bericht gekregen, dat Algiersche troepen aldaar zullen worden ingekwartierd. Dat de Belgen meester zijn te Doornik, meent het blad te mogen afleiden uit een dagorder van den militairen bevelhebber in de provincie Henegouwen van 27 September, waarin hij aan de burgemeesters van de omliggende gemeenten mededeelt, dat de voorschriften der Duitse militaire overheid d.d. 24 September, geen kracht meer hebben.

[19140928] **ANTWERPEN, 28 Sept. (Reuter.) Het station te Mechelen**

580 heeft door het bombardement veel geleden. Tal van huizen zijn ingestort. Een tiental burgers werden gedood.

[19140928] **In België.**

585 LONDEN, 28 Sept. (Reuter.) Een telegram uit Antwerpen meldt officieel: Zaterdag werd een afdeeling Duitse troepen, bestaande uiteen brigade infanterie, twee regimenten cavalerie, zes batterijen artillerie waarbij twee zware, op de marsch van Brussel naar Dendermonde over Aalst door de Belgen verrast. In front en op de flank aangevallen trokken die troepen in wanorde terug naar Assche, in handen der Belgen een aantal gewonden en gevangenen en eenige caissons achterlatend.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

590 Met het doel waarschijnlijk zich voor deze nederlaag te wreken werd heden Mechelen
gebombardeerd met zwaar geschut, en belangrijke troepenafdeelingen deden
tegelijkertijd een algemeenen aanval op ons front tusschen Mechelen en Aalst. De
verschillende aanvallen der Duitschers tegen ons werden afgeslagen. Bij Aalst slaagde
onze cavaleriedivisie er in den Duitschen linkervleugel in den rug te vallen. Alle
aanvallen der Duitschers werden afgeslagen en onze troepen konden hunne stellingen
595 behouden.

[19140928] **ANTWERPEN, 28 Sept. (Reuter.) Het station te Mechelen**

600 heeft door het bombardement veel geleden. Tal van huizen zijn ingestort. Een tiental
burgers werden gedood.

[19140928] **België en de Nederlanders.**

605 *Aan de Redactie.* Zoals wel bekend ondervonden wij Hollander's in het buitenland,
vooral in 't begin van den oorlog, veel onaangenaamheid ten gevolge van een twijfel
aan onze sympathie hoofdzakelijk wat betreft België. Dit misverstand werd
ongetwijfeld verspreid en aangewakkerd van Duitsche zijde. Gaandeweg echter
veranderde de opinie van de Belgen meer ten gunste der Hollanders vooral nadat
zooveel Belgische vluchtelingen een vriendelijk onthaal in Nederland vonden. Ook
heeft de Belgische pers daar veel toe bijgedragen. Een week geleden ben ik van een
610 twaalvdaagsche reis door geheel Nederland teruggekeerd en heb mij persoonlijk kunnen
overtuigen dat de sympathie van alle klassen geheel met België is. Waarom dan zou ik
willen vragen, is een publicatie zooals "Het Leven" veroorloofd weer een geheel
verkeerden indruk in 't buitenland teweeg te brengen waar het vooral in Vlaamsch
België veel gelezen wordt. In nummer 38 van 22 September komen op pagina's 1170 en
1178 aanhalingen voor aangaande het schieten van burgers op Duitsche soldaten en 't
615 gebruik van dum-dum kogels. Dergelijke aanhalingen zouden er enorm toe kunnen
bijdragen de Belgen tegenover ons te verkoelen. Ook op pagina 1184 onder de bovenste
illustratie staat: "De Fransche sympathieën worden duur geboet". Uitdrukkingen zooals
deze, omtrent een volk, dat met groote heldenmoed voor zijn onafhankelijk tegen een
overmachtigen indringer heeft gevochten en dat die onafhankelijkheid tegen elke
620 mogendheid zou hebben verdedigd, kunnen niet genoeg worden veroordeeld. Intusschen
zou het beter zijn een publicatie zooals "Het Leven" niet in het licht te doen
verschijnen, tenzij ze ook Belgische, Servische, Fransche, Engelsche en Russische
illustraties en verslagen kan geven. U kunt van bovenstaande regelen gebruik maken
zooals u wenschelijk acht, ik ben er van overtuigd dat ik daarmee de opinie van de
625 30.000 à 40.000 Hollanders in België uitspreek.

G. BERGMANS, Hoogachtend, *ingenieur.*

Antwerpen, 28 September 1914.

Gebeurtenissen van dinsdag 29 september 1914

630 [1914092?] **Dinsdag hebben de Duitschers**

hetgeen nog overbleef van Dendermonde gebombardeerd, zoodat deze stad nu slechts een
grote puinhoop is. Alle omliggende dorpen zijn op bevel van de Belgische overheid
door de bewoners ontruimd.

635 [19140929] **"Wilde treinen".**

We lezen in De "Nieuwe Gazet": In den nacht van Zaterdag op Zondag hebben onze mannen
een stout stukje uitgehaald. Van uit een zekere statie werden namelijk
achtereenvolgens acht treinen vol ijzererts, zonder geleide, in volle vaart gejaagd
op de lijnen naar Leuven. Machinisten en stokers brachten deze treinen zoover als
640 maar mogelijk was, zetten toen alle kleppen open en sprongen er af. Het is nog niet
bekend, welke rampen deze wilde treinen veroorzaakt hebben, toen ze in razende vaart
terecht kwamen middenin het spoorwegnet, door de Duitschers gebruikt. Zeker is, dat
op verschillende plaatsen de lijnen naar Antwerpen voor langen tijd onbruikbaar zijn
gemaakt.

645 [19140929] **Gevechten bij Antwerpen.**

Onze correspondent te Antwerpen meldt:

650 Hierbij eenige bijzonderheden over de laatste gevechten, die wel meer het karakter
hadden van een veldslag, dan van gewone schermutselingen. In de omstreken van
Mechelen behielden de Duitschers tot heden hunne stellingen, tusschen de dorpen
Rijmenam, Humbeek en Elewijt; ten zuiden van deze positie, namelijk te Hofstade en
Sempst, werden de Duitschers ietwat achteruit gedreven, door de aldaar sterk
verschanste Belgen. Tusschen Dendermonde en Aalst werd Zaterdag heftig gestreden. De

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

655 Duitse lijn strekte zich uit over 20 kilometer; de Belgische batterijen aan den
oostkant opgesteld, hebben de Duitschers genoodzaakt haast alle dorpen, als Opwijck
en Lebbeke te ontruimen. De Duitse patrouilles, welke zich nog te St. Gilles bij
Dendermonde bevonden, werden verjaagd en leden gevoelige verliezen, onder het vuur
van het Belgische geschut, langs de spoorlijn opgesteld. De Duitse achterhoede
660 hield een tijdslang stand in de oude redoute te Dendermonde en poogde den aftocht naar
Aalst te dekken. De redoute viel ten laatste eveneens in handen der Belgen en de
Duitschers trokken af naar Aalst. Herhaaldelijk hebben Duitschers gepoogd de Schelde
over te steken en Waasland binnen te trekken. Nabij Oordegem werden zij door de
Belgen aangevallen. Na een strijd van ongeveer vier uren, hebben de Duitschers de
665 poging opgegeven. Zaterdagmiddag hadden de Belgen verschillende stellingen in de
omstreken van Aalst ingenomen, en men verwacht heden, Zondag, het bericht, dat zij
Aalst hebben bezet. De Duitse verliezen schijnen zeer aanzienlijk. Aangaande de
beschieting van Mechelen meldt het "Antwerpsch Handelsblad", dat een bom terecht kwam
op 't station, waardoor de spoorlijn werd vernield. Een andere bom vernielde een
woning, waarin waarschijnlijk de gekwetsten onder het puin werden bedolven. In
670 dezelfde straat werd brand veroorzaakt.

Vluchtelingen uit Muysen en Buggenhout, die hun vee poogden mee te nemen, worden door
de Duitschers achterhaald en beroofd. Een zesjarig kind werd door bajonetsteken
gekwetst. Vele gekwetste burgers kwamen te Antwerpen aan. De St. Romboutskerk werd
tijdens de hoogmis door een bom getroffen. Terwijl de Mechelsche bevolking sinds een
675 paar weken in de stad teruggekeerd en volop bezig was de schade, door de vorige
bombardementen aangericht, te herstellen, zijn de Duitschers heden, Zondagmorgen,
begonnen de oude Dylestad opnieuw te beschieten. De Mechelaars vluchtten opnieuw en
scharen verschrikte en hopelooze mensen komen weer naar Antwerpen afgezakt. Het
kanon buldert hevig in de richting van Hofstede. In den nacht van Zaterdag heeft een
680 Zeppelin vier bommen gesmeten op Deynze bij Gent; eene bom is gevallen in een weide,
een andere voor de poort van het klooster, de derde en vierde op het klooster zelf,
waarop nochtans het Roode Kruisvaandel wapperde. Een grijsaard werd licht gekwetst.
De stoffelijke schade is zeer groot.

685 [19140929] **Lossen s.s. "Tasmania".**

De consul-generaal der Nederlanden te Antwerpen heeft de volgende circulaire tot de
Nederlandsche belanghebbenden by de lading van het s.s "Tasmania" gericht:
"De consul-generaal der Nederlanden te Antwerpen heeft de eer belanghebbenden bij het
690 s.s "Tasmania" te verwittigen, dat van af 22 September met de lossing dezer lading
zal worden aangevangen (Bassinkaai no. 75). Volgbriefjes zullen verkrijgbaar zijn bij
de commissie der met beslag genomen schepen en goederen, Korte Nieuwstraat 35 - 2de
bureel - tegen betaling van kosten en eventueele vracht en overlegging van
deugdelijke bewijzen van eigendom. Nogmaals wordt er op gewezen, dat bij gebreke van
inlevering van het volledig stel cognossementen een borgtocht zal moeten gesteld
695 worden door een Belgische bankinstelling, zoo niet, zullen de goederen voorloopig
hier opgeslagen worden. Voor zoover de ladingen van genoemd schip Nederlandsch
eigendom uitmaken, zijn zij, zoowel als die der andere Duitse schepen, van beslag
onttrokken. Na lossing zal na overleg met de commissie van opeischbare goederen
beslist worden, welke goederen vrijelijk zullen mogen worden uitgevoerd, voorloopig
700 opeischbaar blijven dan wel door de Belgische Regeering worden overgenomen. In
antwoord op vele tot hem gerichte vragen deelt de consul-generaal voornoemd mede, dat
belanghebbenden bij de overige Duitse schepen te gelegener tijd van de lossing in
kennis zullen gesteld worden." ("St. Ct.")

705 [19140929] **Belgische geneesheeren in de Residentie.**

Uit Den Haag wordt ons gemeld: Hier ter stede zijn aangekomen een tweetal officieren
van gezondheid van het Belgische leger, de heeren dr. Lucien van Hoof en dr. Armand
Wathelet. Eerstgenoemde was vóór het uitbreken van den oorlog le assistent voor de
pathologische anatomie aan het "Institut Bactereologique" te Leuven; de andere was
710 geneesheer aan het "Hopitale Maritime" te Brussel. Zij hadden zich als tijdelijk
officier van gezondheid bij het Belgische leger verbonden en waren werkzaam te Namen,
toen de Duitschers deze vesting veroverden. Van Namen werden zij met de Fransche
officieren van gezondheid, die onlangs hier waren, en een aantal Belgische collega's
naar Luik gezonden, waar zij door de Duitschers werden opgehouden. Zij wisten echter
715 Luik te verlaten en werden door boeren voortgeholpen. In Maastricht verschaften de
consul hun een reisgelegenheid naar Den Haag. Zij maakten hier hun opwachting bij den
Belgischen gezant. Hoogst dankbaar waren zij over de vriendelijke wijze waarop zij in
ons land waren ontvangen. Een Haagsche familie had hen Zondag ten middagmaal
genoodigd, en zij brachten daar ook den avond door. Zij verklaarden overtuigd te zijn

720 van de onjuistheid van het bericht, dat Duitschland de Nederlandsche neutraliteit had
geschonden, en verklaarden, dat hun reeds in België was gebleken dat van de beweerde
neutraliteitsschennis niets waar was. Luik hadden zij één voor één verlaten en zich
later weer bij elkander gevoegd. Na hun avontuurlijke en lange reis hierheen voelden
725 zij zich onvermoeid. Heden vertrekken zij naar Antwerpen, om zich ter beschikking van
het Belgische legerbestuur te stellen.

[19140929] **Nederlandsche Ambulance te Brussel.**

Door het Centraal Comité in Nederland voor de Nederlandsche ambulances opgericht door
de Nederlandsche Kolonie te Brussel zijn sinds de vorige opgave belangrijke giften
730 ontvangen, waaronder van jhr. F. G. alhier f2000 en van jhr. Van W., Hr. Ms. gezant
te Brussel (tijdelijk te Antwerpen) f250. Daardoor is het totaal der bijdragen
gestegen tot ruim f4600 grootendeels reeds naar Brussel overgemaakt. Wegens de in
verhouding tot de ingekomen bedragen hoge kosten van dagelijksche huishouding
voornamelijk de voeding, aangezien de meeste werkkrachten belangloos gepresteerd
735 worden, kan nog steeds niet worden overgegaan tot het in gebruik stellen van het
volle aantal der 110 gereedgemaakte bedden. Intusschen verricht de Nederlandsche
Kolonie, staande onder leiding van de voorzitters van de zeven belangrijkste
Nederlandsche Vereenigingen te Brussel goed werk. Geen enkele andere natie die aldaar
740 door eene ambulance vertegenwoordigd is. Het ware te betreuren indien wegens
onvoldoend toevloeiën van hoog noodige geldmiddelen tot inkrimping zou moeten worden
overgegaan.

[19140929] **Nieuwe stroomen van vluchtelingen.**

Men schrijft uit Baarle-Nassau d.d. 29 Sept. aan "De Tijd":
745 Langs den weg van Turnhout naar Baarle-Nassau kwamen vandaag méér dan duizend
vluchtelingen binnen. Ik zag er aankomen in auto's, per eigen rijtuig. Zij vinden hun
weg naar Breda of andere steden en voor hen is de ballingschap niet zoo heel erg.
Doch honderden kleine menschen verteren hun laatste spaarduitjes in kleine huisjes
aan de grens. In Baarle-Nassau is geen kamer, geen schuur zelfs onbezet. En nog zijn
750 dat de ergsten niet. Maar de boerenmenschen, die have en goed meesjorren op een kar;
arme daglooners, die hun heele hebben en houwen in een doek hebben geknoopt, waar
blijven ze? Aan den kant van den weg zagen we een groep, die dreigde ons het hart te
breken. Een jonge vader met eenige kinderen. Op een kruiwagen een stokoude grijsaard.
Blijkbaar rustten zij van den langen tocht. Waarheen? Er was een burgemeester uit
755 Herstal, een eenvoudige oude man, die maar stillekens rondliep en zich niet bemoeide
met de andere luidpratende vluchtelingen. Hij was gevlucht, nadat hij voor de tweede
maal was gevangen genomen. De eerste maal, men zal het zich herinneren uit ons blad
van eenige weken geleden, is zijn dorp verwoest en zijn vele burgers gefusilleerd.
Zondag werd hij weer gepakt en had in een wei op den grond moeten liggen vóór het
760 vuur der Duitschers.

Een juffrouw uit Westerloo verhaalde, hoe haar man, een molenaar, verdacht werd van
seinen te geven aan de Belgen. Doodgeschoten. De molen werd in brand gestoken. Met
haar gezin vluchtte zij en verborg zich onder een vlak bij staande hooimijt. Urenlang
hadden zij daaronder gezeten, elk oogenblik vreezende levend te zullen verbranden...
765 Een man, vrouw en drie dochters uit Tessenderloo waren een bosch in gevlucht, dat
meer dan een halven dag met mitrailleurs werd bewerkt. Op handen en voeten zijn zij
's nachts gevlucht en trachten elkander hier weer te vinden. Uit Moll, uit
Herenthals, uit Rethij, uit Lichtaerde, uit Turnhout, van alle kanten stroomden ze
770 Holland binnen. De Duitschers zijn, zoo heet het, bezig de Kempen en het noorden van
België schoon te vegen met het oog op een aanval op Antwerpen. Zij schijnen van
Rethij en Lichtaerde op Turnhout aan te rukken. Onderweg ontmoette ik een twintigtal
Begijnen met een heer in haar midden. Wij hadden al herhaaldelijk hooren vertellen,
dat Herenthals in brand stond en dadelijk informeerden wij. De heer vertelde ons, dat
775 j.l. Zondag acht uhlanen Herenthals waren binnengekomen. Belgische soldaten hadden er
een gedood en de rest was gevlucht. Den volgenden dag kwamen de Duitschers terug en
stelden een kanon op bij het klooster der Zusters van het H. Graf. Aanstonds vloog er
een molen in brand, daarna eenige huizen. "De heer heeft zelfs de H. Mis niet kunnen
lezen", onderbrak een Begijntje. De heer schrok even. Wat deed zij dat nu te
780 vertellen? Maar dra herstelde hij zich. Hij besepte in het veilige Nederland te zijn
en op onze vraag, antwoordde hij vlot bevestigend, dat hij de pastoor van Herenthals
was. In Baarle-Nassau wordt de toestand precair. Vandaag was geen brood meer te
krijgen, terwijl de meelvoorraad uitgeput is.
— Onze correspondent te Breda schrijft: Te Breda komen in de laatste dagen honderden
785 vluchtelingen uit de Kempen. Een dier personen, die Woensdagmorgen zijn woonplaats
Moll, per fiets verlaten had, en juist te Breda arriveerde, vertelde ons het

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

790 volgende: Zondagmorgen kwamen langs den Meerleschen steenweg eenige Duitschers het dorpje Moll binnen, waarop een drietal Belgische soldaten ter verkenning uittrok, om na te gaan of soms een groote Duitse troepenmacht in aantocht was. Toen de Duitschers dit zagen, begonnen zij te schieten, waardoor twee der Belgische soldaten en 6 burgers doodelijk getroffen werden. Zondag verlieten die Duitschers Moll weer, maar Maandag kwam een troep van circa 1500 Duitschers, 8 kanonnen met zich voerende, Moll bezetten. Klaarblijkelijk was hun doel de treinverbindingen naar Gladbach en die naar Diest en Aerschot te vernielen, want dadelijk namen ze bezit van het station, en verdreven daar het personeel. Nadat de trein uit Antwerpen binnen was, en door de 795 passagiers was verlaten, werd deze over den wissel op de lijn naar Gladbach gevoerd en losgelaten. Inmiddels hadden de Duitschers de spoorbruggen bij Baelen a/d Nete, dus op de lijn naar Diest en eveneens de brug op de lijn naar Gladbach doen springen. De trein door de Duitschers te Moll losgelaten, vloog in razende vaart naar de vernielde brug, en stortte in het kanaal bij Gompel. De locomotief is met zoo'n 800 kracht neergestort, dat zij tot aan de buffers in den grond is gedrongen. Een paar volgwagens zijn daarop neergekomen, zoodat de doortocht daar totaal versperd is. Aan 't station te Moll vernielden de Duitschers alle wissels. Dit gaf zoo'n geweldigen knal, dat de ruiten in de nabijzijnde huizen nagenoeg allemaal verbrijzeld werden. Dinsdag eischten de Duitschers levensmiddelen en traden 805 zeer aanmatigend tegen de bevolking van Moll op, terwijl zij zich niet ontzagen op een wielrijder, die hoegenaamd niets gedaan had, een salvo van 5 schoten te lossen, waarvan 3 den armen fietser raakten. Een algemeene uittocht begon, en toen de bevolking wegtrok, werd haar nog menige kogel door de Duitschers nagezonden, waardoor nog verscheidene personen werden gekwetst. Volgens onzen zegsman, die eerst 810 Woensdagochtend Moll verliet, hadden de Duitschers daar nog geen enkel huis plat gebrand, wel was veel vernield en beschadigd, terwijl op enkele huizen het opschrift prijkte: "Hier wohnen gute Leute - Schonen 2/26. Verondersteld wordt, dat de Duitschers bang waren, dat België langs de spoorbaan naar Gladbach troepen nou aanvoeren om hen in den linkervleugel aan te vallen, vandaar het bezetten van Moll en 815 het vernielen der bruggen en spoorlijnen. Ook te Turnhout was het bericht doorgedrongen, dat de Duitschers in aantocht waren, waarom velen in allerijl deze plaats verlieten en een veilig heenkomen naar Holland zochten. Dit schijnt echter loos alarm te zijn geweest, want Turnhout werd nog niet door de Duitschers bezocht. Inmiddels zijn te Breda verscheidene Turnhoutsche families aangekomen. Het 820 steuncomité voor Belgische en andere vluchtelingen ijvert weer met de grootste zorg om ook aan deze Belgen huisvesting te verleenen en hunne belangen te behartigen. Het aantal Belgen in Breda en omstreken is reeds zoo groot, dat nagenoeg alle pensions en hotels bezet zijn, doch de Bredasche bevolking gevoelt zooveel medelijden voor hare ongelukkige naburen, dat zij al doet, wat ze kan om hen 't leed te verzachten en te helpen dragen.

[19140929] Berichten uit België.

Onze Antwerpsche berichtgever meldt:
830 Een Antwerpenaar, Zondag uit Brussel teruggekeerd, deelt aan de "Métropole" den tekst mede van een officieele Duitse proclamatie in twee talen, aangeplakt aan de Brusselsche beurs:
Daar de heer Max zijne verbintenissen tegenover de Duitse regeering niets is nagekomen, werd hij eervol in een forteres opgesloten". (Geteekend) baron Von Luettewitz, generaal.
835 Het blad voegt erbij, dat de Duitschers de verantwoordelijkheid zullen dragen voor deze ha?telijke daad. De Duitschers zijn uit Aarschot noordwaarts getrokken. Zij bezetten Heyst op den Berg, Noorderwyck, Mockhoven en West-Meerbeeck. Een hevig gevecht werd geleverd in de Limburgsche Kempen; 500 Duitschers hebben 100 Belgen verplicht om terug te trekken, eerst op Beeringen, daarna op Moll. Vanuit Beeringen 840 en Heppen hebben de Duitschers Leopoldsberg en Beverloo beschoten. Een passagierstrein werd tusschen Gheel en Herenthals onder vuur genomen. De inzittenden konden Antwerpen ongedeed bereiken. De Belgen hebben Zondag vier treinen, samengesteld uit een locomotief voor en achter, tender met zand en waggon met stukken ijzer, in volle vaart de bannen naar Leuven en Aerschot opgezonden; de uitslag 845 natuurlijk nog onbekend, maar de schade is vermoedelijk wel zoodanig, dat het spoorverkeer in handen der Duitschers grootendeels ontredderd zal zijn. Onze Antwerpsche berichtgever meldt: Een officieele mededeeling zegt: Na het bombardement van Mechelen zijn de Duitse troepen bij nacht de verlaten stad binnengedrongen, maar zij hebben niet getracht verder te komen. Slechts werd geregeld 850 grof geschut op grooten afstand op de forten Ste. Kathelijne en Waelhem gericht. De resultaten waren lang niet in verhouding tot de groote verspilling van munitie. De

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

855 Belgische forten hebben met succes geantwoord, want de beschieting eindigde in den namiddag. Tusschen de rivier de Dender en het kanaal van Willebroeck werd het Duitsche offensief vlug tegengewerkt. De artillerie der forten bracht de vijand groote verliezen toe en dreef hem terug.

[19140929] **Drie Belgische vluchtelingen.**

860 Zooals onze correspondent te Winschoten reeds kort geleden meldde, kwamen daar Zaterdagavond drie Belgen aan, die voor Luik hadden gevochten, door de Duitschers krijgsgevangen waren gemaakt en daarna door dezen naar het kamp te Soltau, ten Oosten van Bremen, op de Luneburgerheide, waren gezonden. Wij hadden, schrijft onze correspondent, een onderhoud met hen. Ze kwamen uit Verviers, Brussel en Ostende. De eerste sprak Fransch, de beide anderen ook Vlaamsch. Natuurlijk hebben ze een avontuurlijke reis gehad. Toen men in het kamp hun vertrek had bemerkt, zat het

865 drietal op een vrij grooten afstand van Soltau in een boom. Ze gingen des nachts in de richting van Bremen en daar gekomen gaven ze zich uit voor matrozen, die vier dagen voor den oorlog Antwerpen hadden verlaten, om in Hamburg op het schip te gaan. Toen ze daar kwamen, was het schip vertrokken naar Bremen, zooals men hun had verteld. Twee hunner waren Hollandsche matrozen (aan de Belgische grens, waar ze goed bekend waren) en de derde een Italiaansche. En nu waren ze in Bremen gekomen en was ook daar het schip weer weg. Ze moesten nu naar Holland. Dat was in orde, de Hollanders konden doorgaan, maar met den Italiaan was het bedenkelijker. Door hem hadden ze nog een vrij langdurig onderhoud. Hij had pijnlijke voeten en gaf daaraan in een onbewaakt oogenblik in het Fransch lucht. Maar ten slotte liep het los en

875 kwamen ze uit Bremen op stap in de richting van Holland. Overdag rustten ze bij voorkeur op een plaats, waar weinig of geen menschen kwamen, terwijl ze des nachts hun marsch vervolgden, waarbij de Noordster en de Groote Beer hun tot richtsnoer dienden.

Het ging alles goed tot Weener, ruim twee uur van de Hollandsche grens. Daar werden

880 ze eens weer aangehouden en – eingesperrt. Vooraf echter waren ze door het Weenermoor gekomen, zoodat ze tot hun midden onder het veen zaten. Maandag 21 Sept. waren ze op marsch gegaan en in den morgen van Zaterdag 26 Sept. gelukte het hun te Weener een pas te krijgen naar Holland, na een bangen nacht te hebben doorgebracht. Eenmaal hadden ze den nacht doorgebracht in het stroo in een boerenschuur, waar men hun

885 midden in den nacht had gewekt met de boodschap, dat de wacht er was. "Moeten we alle drie naar beneden komen?" had een der Vlaamsch sprekenden gevraagd, omdat ze het liefst den Franschsprekende op de hooischelf lieten. Allen moesten komen en – ze redden zich er uit, ofschoon hun militair ondergoed nog wel was gemerkt. Van Weener dan gingen ze over Bunde en Nieuweschans ongestoord naar Winschoten, waar ze zich zelf bij den burgemeester aanmeldden. In Duitschland was hun gezegd, dat Holland

890 Duitsch gezind was en het drietal had zich voorgenomen naar omstandigheden hij den burgemeester te handelen. Bleek hij hun Duitsch gezind te zijn, dan zouden zij de matroos blijven spelen met hun Duitsche passen en hun valsche namen. Bleek echter de burgemeester neutraal te zijn, dan zouden ze hem volledig inlichten en hun waren naam

895 opgeven. Spoedig waren alle drie het er over eens geweest, dat de burgemeester volkomen neutraal en een braaf man was en daarop hadden zij zich in hun ware gedaante getoond: krijgsgevangen Belgische soldaten, ontvlucht uit Soltau. Sedert 21 Sept. hadden ze 15 uren ongeveer geslapen en nu sliepen ze Zaterdagnacht voor 't eerst weer op stroo. Ze hopen van Winschoten naar Den Haag te gaan naar den Belgischen consul en

900 verlangen vurig weer met hun Belgische wapenbroeders in het vuur te gaan.

Gebeurtenissen van woensdag 30 september 1914

[19140930 21.00] **Duitsch legerbericht.**

905 BERLIJN, 30 Sept. (W. B.) (Officieel, uit het hoofdkwartier van 30 Sept., 9 Uur 0 's av.) De sterke vijandelijke legermacht, die ten noorden en ten zuiden van Albert (aan de Somme, district Péronne) ageert, is teruggeslagen. Er zijn haar zware verliezen toegebracht. Van het front van de slaglinie valt niets te vermelden. In de Argonnen gaan wij, hoewel langzaam, geleidelijk vooruit. Aan de sperforten en de Maaslinie

910 geen verandering. In Elzas-Lotharingen deed de vijand gisteren een anval in de Midden-Vogezes. Hij werd echter krachtig teruggeslagen. Voor Antwerpen zijn twee van de onder vuur genomen forten vernield. Van het oostelijk oorlogstooneel is nog niets bijzonders te vermelden.

[19140930] **De toestand in België.**

915 Onze Londensche berichtgever schrijft d.d. 30 September:

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

"De heer R. C. Hawkin, de zwager van generaal Botha, secretaris der "Eightly Club", is juist hier teruggekeerd van een bezoek dat hij te Antwerpen bracht ten bate van het "Wounded Allies Relief Committee", en deelde omtrent hetgeen hij zag aan de "Pall Mall Gazette" het volgende mede:

920 "Eenige dagen geleden zag ik buiten Termonde den slag, die daar geleverd werd. Gedurende den ochtend hadden de Duitschers de ruines dier stad bezet. Zoodanig was de plaats vernield, dat slechts een twee à driehonderd huizen ongeschonden waren gebleven. De Duitschers schenen naphta gepompt te hebben in elk huis en het daarna in brand te hebben gestoken, zoodat alles vernietigd werd. Enkele oude menschen zochten 925 in de puinhoopen naar overblijfselen van hun verbrande bezittingen. Gedurende den dag kwamen de Belgen de stad binnen en verdreven de Duitsche buiten-posten. Daarna dreven ze hen drie of vier mijlen achteruit en begon een artillerie-gevecht. Opnieuw bombardeerden de Duitschers Termonde, doch de Belgische artillerie scheen de 930 oppermacht te behouden te ?aitacher, verloren twee batterijen en een aantal mannen. Toen ik tegen den avond naar de stad kwam werden de gewonden binnengebracht door de linies en de Duitschers waren geretireerd tot hun loopgraven om Brussel. Wat mij bijzonder trof was dat het kanon-gebulder mij eerder scheen aan te trekken dan te beangstigen. Ik zag de Belgische granaten ontploffen boven de terugtrekkend Duitsche 935 linies en het geluid dat de Belgische kanonnen, "vijftieners" genaamd maakten, geleek op het gestadig ontploft van mist-signalen. Koning Albert, die gedurende den nacht wakende was geweest, nam een korten slaap in een hotel in het dorp achter Termond. Het aanzien der Belgische soldaten, stevig boeren met besliste gelaatstrekken, vervulde mij, moet ik bekennen, met het verlangen te helpen in hun prachtigen strijd. 940 Den volgenden dag verscheen het Duitsche leger buiten Mechelen en zag ik de vluchtelingen van die stad Antwerpen binnen komen. Sommige incidenten van den merkwaardigen guerilla-oorlog, die thans om Antwerpen plaats heeft, zijn bepaald belangwekkend; elke avond heeft zijn geschiedenis. Op een goeden keer kwamen twee Belgische soldaten in een koffiehuis buiten Brussel en 945 bestelden wijn. De bewoners stonden verpletterd, want totdat zij hen hoorden praten in hun bekend Vlaamsch, hadden zij hen aangezien voor Duitschers in Belgische uniform. Toen kwamen zij tot hen en vroegen verbaasd hoe zij daar gekomen waren. "Kijk maar daar buiten," zeiden de mannen, en daar zag men de Duitsche patrouilles 950 dood liggen. De Belgische soldaten dronken hun wijn en verdwenen gedurende den nacht. Een der Duitsche troepen-treinen, die naar het gevechts-terrein ging, was een paar dagen te voren door Belgische soldaten vernield. De Duitschers hadden vergeefs beproefd de bedrivers in handen te krijgen en wreekten zich toen op een dorp in de buurt, dat zij geheel afbrandden, terwijl zij de honderd-zestig vrouwen en kinderen over de grens Nederland indreven. Die vrouwen en kinderen werden te Maastricht door 955 de goede Hollanders ontvangen. De Belgische hebben de Duitsche posten buiten Brussel nagenoeg geterroriseerd. Er gaat haast geen nacht om dat niet eenige schildwachten gedood worden, eenige Duitsche treinen worden opgeblazen, of een der zorgvuldig voorbereide plannen der Duitschers in de war worden gestuurd door Belgische soldaten, door de Duitschers "zwarte ratten" genoemd, omdat zij altijd opduiken gedurende den 960 nacht en dan steeds schade schijnen te berokkenen. Iederen nacht ook zwerven de Belgen rond op motorfietsen, vergezeld door een gewapende auto, wat altijd eenige Duitsche ulanen of fiets-rijders het leven kost. Elken ochtend keeren zij terug en worden dan met gejuich door de bevolking te Antwerpen ontvangen. Zij toonen dan buitgemaakte Duitsche helmen en geweren en vertellen de menigte van hun avonturen. De 965 standvastigheid der Belgen is bewonderenswaardig en zij doen hun zaken als gewoonlijk; steun-comité's werken hier als te Londen. Dagelijks verschijnen acht kranten, vier in het Fransch en vier in het Vlaamsch. De "Indépendance Belge" wordt te Gent uitgegeven. Ofschoon die krant te Brussel verboden is, fluistert elken dag een kleine straatjongen den menschen in het oor, hoeveel de krant kost en waar die gekocht kan worden en alle pogingen der Duitschers om tegen te gaan, dat de krant er 970 komt en nieuws te Brussel uitlekt, hebben tot dusverre gefaald. De eenige vreemde krant, die te Brussel wordt toegelaten, is de "Nieuwe Rotterdamsche Courant". Overigens zijn alleen Duitsche kranten toegelaten. Brussel wordt thans behandeld als een deel van Duitschland en alle kinderen, die er geboren worden, worden ingeschreven 975 als Duitsche onderdanen. Onlangs eischte generaal von der Goltz het recht de zittingen van den Gemeenteraad bij te wonen, doch de heer Max, de burgemeester, weigerde zulks beslist, zeggende dat als iemand de zaal binnen kwam zonder zijn goedkeuring, de zitting dadelijk zou worden gesloten. Von der Goltz was genoodzaakt toe te geven; hij kan Brussel niet 980 besturen zonder een gemeenteraad. Er schijnt onder de Duitschers vrees te bestaan, dat het socialistische element de overhand zal krijgen en straatgevechten zullen ontstaan. Het gevolg zou kunnen zijn, dat de stad dan verbrand werd, waarvoor de

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

wereld de Duitschers verantwoordelijk zou stellen.

985 Het gebrek aan voedingsmiddelen wordt daarom even lastig geacht voor de Duitschers
als voor de Belgen en de Duitschers zijn verplicht er een sterk leger te houden, want
een klein garnizoen zou overgeleverd zijn aan de soldaten van Antwerpen. Eén ding is
zeker, dat het schrikbewind der Duitschers den Belgischen tegenstand niet verzwakt,
990 doch hen juist stijft in hun vaste voornemen hun land van den gehaten indringer te
bevrijden. Ik merkte op dat de Duitschers, die een der kerken te Termonde verbrand
hadden, het beeld van den Zaligmaker buiten de kerk hadden gespaard, zich misschien
herinnerende Luthers woorden dat wat ook vernietigd worde, God's stad zal blijven
staan.

De heer Hawkin voegde hieraan toe dat de Belgische Regeering dankbaar heeft aanvaard
995 het voorstel van het "Wounded Allies Relief Committee" om een aantal herstellende
gewonden van Antwerpen naar Engelsche badplaatsen te brengen. Het eerste getal zal
hier aankomen aan het einde der volgende week; dit aantal van vijftig zal dan
vermoedelijk te Ramsgate worden verpleegd, tot zij naar hun land kunnen terugkeeren.
Het zullen meerendeels mannen zijn, die een arm of been verloren hebben en niet meer
1000 kunnen vechten. Het vervoer dier gewonden zal geschieden zonder kosten voor de
Belgische Regeering en daarom zal hier ongeveer een som van tienduizend pond voor het
doel moeten worden bijeen gebracht. Het comité hoopt dat het de Belgische Regeering
zal kunnen mededeelen dat zij zooveel gewonden kan zenden als zij verlangt. De heer
Hawkin meent ook dat Engeland de Belgen moet helpen om hun handel aan den gang te
1005 houden. Om zulks te doen acht hij gewenscht te Londen een bazaar of tentoonstelling
te houden van goederen te Antwerpen vervaardigd, die misschien in Engeland zouden
kunnen worden ingevoerd in de plaats van artikelen, die nu niet meer uit Duitschland
kunnen worden betrokken.

[19140930 16.00] **De actie tegen Antwerpen.**

1010 ANTWERPEN, 30 Sept. (Reuter.) (Officieel.) In den loop van den dag ging de vijand
voort met de beschieting van Waelhem, Wavre en St. Cathérine. Het bombardement
verminderde te 4 uur en hield te 4.30 geheel op. Van de forten werd het schieten
beantwoord. De belegeraar is er niet in geslaagd aan de verweermiddelen of de werken
1015 schade toe te brengen. Van tijd tot tijd verdwenen deze in een ware rookwolk. Het
moreel van de bezetting der forten heeft onder het bombardement niet geleden. Op geen
enkel punt heeft de vijandelijke infanterie het aangedurfd een krachtige beweging
tegen onze eerste verdedigingslinie te maken. Een enkele aanval werd gericht op de
forten Liezele en Breendonck. Onze troepen, die de open ruimten tusschen deze werken
1020 bezet hielden, lieten den vijand naderen tot hij binnen hun bereik was en toen lieten
artillerie en infanterie in krachtige samenwerking een regen van projectielen op hem
nederdalen, die wanorde bracht in zijn gelederen en hem tot een overhaasten
terugtocht noopte. Deze aanval heeft den Duitschers een groot aantal manschappen
gekost. Hij werd niet herhaald. Alles samengenomen, heeft het heden gebeurde het
1025 vertrouwen in ons nationaal bolwerk versterkt.

[19140930] **ANTWERPEN, 30 Sept. (Eigen bericht.)**

Officieel wordt gemeld: De Deutsche artillerie heeft vandaag het bombardement in de
eerste fortenlinie, Zuidwaarts van de vesting, voortgezet. In weerwil van het groot
1030 verbruik van munitie hebben de forten weinig geleden; zij gaan voort over alle
actiemiddelen te beschikken. Tusschen de Senne en de Nette heeft geen enkele
vijandelijke infanteriebeweging plaats gehad, tusschen de Schelde en de Senne
daarentegen werden vermetele heftige aanvallen afgeslagen door de Belgen, gesteund
door forten. De vijandelijke verliezen waren in verhouding met de stoutheid hunner
1035 pogingen. Te vermelden valt eveneens een weinig belangrijk offensief bij Dendermonde,
met geschut op grooten afstand, zonder noemenswaarde uitwerking op de Belgische
troepen, die uitwegen verdedigen. Tusschen de Dender en de Schelde is geen enkel feit
te vermelden. Niettegenstaande dus het heftig bombardement zijn de resultaten
geenszins in verhouding met de gedane moeite. Anderzijds is het moreel der troepen
1040 uitmuntend en hun koelbloedigheid bewonderenswaardig, zooals blijkt uit de bij het
succesvol afweren der vijandelijke infanterie-aanvallen.

[19140930] **Te Lier en te Brussel.**

1045 ANTWERPEN, 30 September. (Eigen bericht.) De beschieting van Lier duurt voort. De
Duitschers hebben kanonnen opgesteld op de hoogvlakte van Heyst op den Berg. De toren
van de St. Gummarruskerk is sterk beschadigd, een klooster gedeeltelijk tot puin
geschoten, eenige personen zijn gekwetst. Aangaande den toestand te Brussel wordt de
aanhouding van burgemeester Max bevestigd. De verontwaardiging onder de bevolking is
zeer groot. De oorzaak der aanhouding schijnt te zijn de weigering van den magistraat

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

1050 tot betaling der nog verschuldigde 30,000,000 oorlogsbelasting. Sommige bladen
beweren, dat Max opgesloten is te Kamen. Bookstael, de burgemeester van Laeken is
eveneens aangehouden, omdat hij weigerde de hooge brandweerladders af te staan.
1055 Generaal Von Luettwitz heeft de volgende proclamatie laten aanplakken: "De Deutsche
regeering had de betaling van requisitiebons bevolen, terecht veronderstellend, dat
de stad vrijwillig het geheele bedrag der haar opgelegde oorlogsbelasting zou hebben
betaald. Slechts op die voorwaarde was de behandeling gewettigd, die Brussel genoot
in tegenstelling met andere steden, waar de requisitiebons eerst na het sluiten van
den vrede zullen worden betaald. Vermits het Brusselsche gemeentebestuur weigert het
1060 restant der oorlogsschatting te doen, zal van vandaag af geen enkele requisitiebon
door de regeering meer worden betaald.

[19140930] **De Duitschers in België.**

ANTWERPEN, 30 Sept. (Reuter.) Mechelen is weder door de Belgen bezet. De Duitschers
zijn heden begonnen met de beschieting van Lier en Heijst op den Berg.

1065 **Gebeurtenissen van donderdag 1 oktober 1914**

[19141001 01.00] **De actie tegen Antwerpen.**

1070 ANTWERPEN, 1 Oct. (Eigen Bericht.) De aanval op de Antwerpsche forten duurt voort
over een front van circa 50 K.M. Den ganschen nacht konden de Antwerpenaars van uit
de verte onafgebroken kanongebulder hooren. De Belgen openden het vuur van de forten
"Breendonck" en "Waelhem" te een uur. De Duitschers hebben tevergeefs gepoogd met
zwaar geschut de forten te beschadigen; deze houden flink stand. Bommen kwamen
terecht in het dorp Billebroeck, waar het gemeentehuis en een maalderij vernield
werden. Te Boom vielen drie inwoners, getroffen door shrapnells. Bijna alle
zuidelijke forten zijn nu in actie en richten groote verwoestingen aan in de Deutsche
1075 gelederen.

Te St. Kathérine-Waver zou het aantal hunner dooden 8000 bedragen. Een "Zeppelin"
verscheen boven Broechem en wierp drie bommen zonder eenige schade aan te richten.
Het fort Broechem opende op het luchtschip een hardnekkig vuur, het koerste toen naar
Antwerpen, doch was genoodzaakt noordwaarts af te trekken.

1080 [19141001] **Op een mijn gestooten.**

LONDEN, 1 Oct. (Reuter.) Een Engelsch kolenschip met 3000 ton kolen aan dat van
Shields naar Antwerpen voer, is in den afgeloopen nacht op een mijn gestooten en
gezonken. De bemanning wist de booten nog te bereiken en werd door een
1085 visschersschuit, die haar hedenochtend naar Lowestoft bracht.

[19140930] **Duitsch officieel bericht.**

1090 BERLIJN, 1 Oct. (W. B.) (Officieel.) Uit het hoofdkwartier wordt bericht: Op 30 Sept.
werden de hoogten van Roye en Tresnoy (ten N.W. van Noyon) aan de Franschen ontruikt.
Ten. Zuidoosten van St. Mihiel werden op 1 Oct. aanvallen van Toul uit afgeslagen. De
Franschen leden daarbij zware verliezen. De aanval op Antwerpen wordt met succes
voortgezet. Op het oostelijk oorlogsterrein hebben geen wijzigingen plaats gehad.

[19141001] **De actie tegen Antwerpen.**

1095 ANTWERPEN, 1 Oct. (Eigen Bericht.) (Officieel.) Geene wijziging is sinds gisteren in
den toestand gekomen. Ten Zuiden van de versterkte stelling van Antwerpen heeft den
ganschen dag een hevig artilleriegevecht gewoed. De Deutsche batterijen, die de
fortenlinie te dicht naderden, zijn vernietigd of genoodzaakt in allerijl terug te
trekken. Tusschen de Schelde en de Senne werd geen enkele ernstige aanval der
1100 vijandelijke infanterie gewaagd. Tusschen Senne en Nethe heeft de vijand na
langdurige beschieting 's avonds gepoogd het dorp St. Kathérine-Waver te naderen. De
duisternis heeft echter spoedig een einde gemaakt aan die poging. Elders geen
noemenswaarde gebeurtenissen. De toestand is dus dezelfde als gisteren.
De Belgische legatie te 's-Gravenhage deelt het volgende telegram mede, dat zij van
1105 den Minister van Buitenlandsche Zaken heeft ontvangen:

[19141001 18.00] Antwerpen, 1 October, 6 uur 's avonds. De forten in het Zuiden en
het Zuid-Oosten van Antwerpen zijn sinds 27 September door het zwaarste geschut
gebombardeed, doch bieden krachtig weerstand. De aanval heeft in het bijzonder
1110 plaats tegen de forten van Waelhem, Wavre-Sainte-Cathérine en Lierre. Op het Zuid-
Westen is de aanval van de Deutsche troepen tegen Willebroek afgeslagen.

[19141001 03.30] **LONDEN, 2 Oct. (Reuter.) Volgens een telegram**

uit Antwerpen werd gisternacht een Zeppelin gezien boven Moll, Rethy, Turnhout, Bourg

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

1115 Leopold, Merxplas, Brecht, Oostmalle en Westmalle. Tegen half vier in den morgen
wierp het luchtschip bommen in de omgeving van het fort Broeckem, welke slechts
onbeteekenende schade aanrichtten. Vervolgens ging de Zeppelin in de richting van
Antwerpen, doch werd door het vuur uit de forten tot teruggaan gedwongen. Den
geheelen nacht beschoten de Duitschers de stelling, waarop de forten krachtig
1120 antwoordden, daardoor den vijand het bewijs leverende, dat de artillerie in de werken
nog intact is. In de morgenuren werd het artillerieduel voortgezet; daar de
Duitschers zich weer in Mechelen gewaagd hadden, werd de stad door de Belgen
gebombardeerd. Na een hevig vuurgevecht van twee en een half uur trokken de
Duitschers zich terug, met achterlating van talrijke dooden en gekwetsten.

1125 [19141001] **België en Engeland.**

De Antwerpsche "Nieuwe Gazet" bevat een in het Engelsch en Vlaamsch gesteld artikel:
"Aan de Britsche Natie", waarin dank wordt gebracht aan Engeland voor hetgeen dit
land voor België doet. Wij gevoelen behoefte, aldus vangt dit artikel aan, om u een
woord te zeggen in uw eigen taal, opdat het doordringen moge tot in het diepste van
1130 Uw edelmoedig harte. Het is het woord dat ieder Belg in dezen hangen tijd voor U op
de lippen heeft: De uitdrukking van de dankbaarheid in haar meest uitgebreide
beteekenis. Dankbaarheid van Natie tot Natie, van volk tot volk, van mensch tot
mensch. Bij de ontzettende beproevingen, die ons arm landje sedert twee maanden al
doorworstelt, zijt Gij, volk van Groot-Brittannië en Ierland onze hoop gebleven en
1135 ons vertrouwen.

De hoogste nood heeft de machtigste, de meest uitgebreide naastenliefde gebaard, die
ooit de wereld mocht aanschouwen. Gansch het Belgische volk voelt zich thans door de
banden des bloeds verbonden aan het uwe. Al de onzen die tot U gekomen zijn, ze
hebben een broeder en een zuster gevonden bij U. Enhoevelen Uwer hebben thans niet
1140 met licht gemoed en warm hart den ouderplicht opgenomen voor arme weezen van ons, die
in dezen wreedden oorlog hun vader of moeder – vaak zelfs beiden – verliezen moesten?
Aan hoevelen onzer hebt gij, in dezen zwarten wanhoopsnacht niet het geloof in
rechtvaardigheid en edelmoed teruggegeven? En hebt Gij dan nog niet duizenden en
duizenden van de besten onder U tot ons gezonden, – Uw soldaten, zoo ridderlijk als
1145 onversaagd in den strijd, die uit vrijen wil hun bloed vergieten aan onze zijde en
aan die van onze Fransche bondgenooten, voor de heilige zaak der vrije beschaving? Uw
verpleegsters, van wie vele behooren tot de hoogste sferen uwer samenleving, als
engelen de gruwelijkste verschrikkingen van den krijg?

Uw vloot, vrienden uit Britannië, staat er ons borg voor, dat weldra de wereld
1150 verlost zal worden uit de nachtmerrie, waaronder zij thans stikt... Maar wat wij U,
te Antwerpen, – op dit kleine brokje van het Belgisch Vaderland, dat nog de voet van
den barbaar niet bezoedelen kon, te zeggen hebben, – thans nu we reeds het kanon van
den vijand hooren donderen voor onze muren – is, dat géén beproeving, hoé wreed ook,
1155 onze hoop zal kunnen schokken in Uw macht, in Uw edelmoed en in Uw rechtvaardigheid,
en dat wij, in het volste vertrouwen, het lot van ons Vaderland in uw handen leggen.,
Gij zult – wát er ook gebeure – de onafhankelijkheid handhaven, die Gij ons eenmaal
schonkt, en, hoé weinig er nog van België moge overgebleven zijn, – geen plekje zal
er wezen, zoo groot als een hart, of, in het bloed en in de tranen, zal er het zaad
1160 ontkiemd zijn van een onvergankelijkheid voor de edele Britsche Natie! Dát wilden wij
U zeggen, vrienden uit Groot-Brittannië en Ierland, in uw eigen taal, opdat het
doordringen zou tot in het diepst van Uw harte.

[19141001] **ANTWERPEN, via Londen, 1 Oct. (Reuter.) Officieel.**

1165 Sinds gisteren is geen wijziging gekomen in den toestand aan het zuidfront. Den
geheelen dag heeft een heftige artilleriestrijd gewoed. Duitse batterijen, die te
veel in de nabijheid der forten waren opgesteld, zijn vernield of moesten ijlings
teruggenomen worden. In den sector tusschen Schelde en Senne heeft geen ernstige
aanval plaats gehad. Tusschen de Senne en de Nethe trachtte de vijand na een
krachtige artillerievoorbereiding, in den avond voorwaarts te gaan in de richting van
1170 het fort Wavre St. Catherine, maar de duisternis maakte aan de beweging een einde. De
toestand is dus dezelfde als gisteravond.

Over de Duitse actie tegen het zuidfront van de stelling van Antwerpen schrijft het
"Antwerpsche Handelsblad": Onze gepantserde trein heeft gisteren buitengewoon goed
werk verricht en aan de Duitschers zware verliezen toegebracht. De eenige tegenslag,
1175 door de Belgen ondervonden, is de ontploffing eener kleine kruitkamer op een der
forten, ten gevolgd van een ongeval, doch de schade aan de verdedigingswerken is
reeds dezen morgen hersteld. Geen enkel fort is erg beschadigd, geen enkel fort is
gedeeltelijk vernield. Tevens moet gezegd worden, en dat weten wij door de
luchtverkenners, dat deze artillerie-demonstratie, door geene sterke infanterie-macht

1180 is gesteund. Het groote doel dezer beschieting is te beletten dat onze troepen nog
uitvallen zouden doen en hunne communicatielijn bedreigen; van beleg van Antwerpen is
geen sprake. Onder bescherming van het vuur onzer forten, hebben de Belgische troepen
dan ook Dinsdagnamiddag Mechelen opnieuw bezet.

1185 [19141001] **Het beleg van Antwerpen.**

Het Antwerpsche "Handelsblad" beschrijft als volgt de stemming van de bevolking:
De twee of drie laatste dagen heeft de stad haar kalm en bedaard uitzicht zoo wat
verloren. De herhaalde verschijningen van vijandelijke luchtschepen en vliegtuigen,
die nu hier, dan daar hun werk verrichten, de tijdingen uit Mechelen, de beschieting
1190 onzer zuidelijkste forten, het herhaalde bombardeeren van Mechelen gisteren – van het
fort en de stad Lier vandaag, brengen in de bewoners een soort van gejaagdheid, van
opwinding, van verontwaardiging. Men voege daarbij het toestroomen van vluchtelingen
uit genoemde steden, uit Duffel, Heffen en Waelhem, het medelijden en de gevoelens
van wraaklust, die in iedere borst oprijzen, en men kan zich een denkbeeld vormen van
1195 den gemoedstoestand der bevolking, gemoedstoestand, die wel eenigszins overeenkomt
met die, op den avond der oorlogsverklaring. Het is vooral in de nabijheid der
Ooststatie, dat de straten het bedroevendste tooneel opleveren. Rijen mannen, vrouwen
en kinderen, dezen met een pak geladen, gene met een zuigeling op den arm, trekken de
De Keyserlei over, schuilen eenigen tijd onder het glazen afdak van een koffiehuis,
1200 om dan in groepen naar het eene of andere voorloopige toevluchtsoord te worden
geleid. Een oogenblik later trekt een andere stoet, alweer met pak en zak de richting
van de Dokken de Handelslei op, om naar de Harwichboot te gaan. Ten derden male wordt
het volk door de politie en burgerwacht op zij gedrongen: 't is voor de trams, met
mat geschilderde ruiten, die aan de statie gekwetste soldaten hebben opgeladen, om ze
1205 naar de verschillende ambulancen te voeren.

[19141001] **Een Noorsch oordeel.**

CHRISTIANIA, 1 Oct. (W. B.) Een hooggeplaatst officier van den generalen staf, die
militair medewerker is van "Aftenposten", schrijft in dit blad over den
1210 oorlogstoestand, dien hij gunstig acht voor Duitschland en voor Oostenrijk-Hongarije.
Hij eindigt zijn beschouwing met de volgende woorden: "Wanneer de Duitse generale
staf juist nu mededeelt, dat de beschieting van Antwerpen is begonnen, dat een gat is
geslagen in de sperforten-linie Verdun-Toul en dat de Narew-linie geschokt is, dan
moeten wij bekennen, dat deze omstandigheden een overweldigden indruk maken."

1215 [19141001] **De beschieting van Lier.**

Onze berichtgever te Antwerpen meldt: De eerste inlichtingen aangaande de beschieting
van Lier worden bevestigd. De Duitse artillerie heeft alleen het hospitaal tot
mikpunt gekozen, niettegenstaande ie Roode-Kruisvlaggen. Vier gekwetste soldaten
1220 werden op de eerste verdieping, twee oude vrouwen op den rez-de-chaussée gedood. Lier
is echter geenszins door de bevolking ontruimd. Het grootste gedeelte der bevolking
is gebleven. De Duitschers begonnen het bombardement rond 7 u., volgens signalen,
gegeven door een tweedekker, die eerst voor een Belgische vliegtuig werd
aangezien. De forten Kessel, Waelhem en St. Kathelyne-Waver beantwoordden het
1225 vijandelijk vuur. Volgens de "Nieuwe Gazet" zouden, behalve de doden in het
hospitaal, nog een vrouw met twee kinderen gedood zijn.
De Duitschers hebben ook Herenthals, Heyst-op-den-Berg, Hallaer en Iteghem beschoten.
Verschillende inwoners zouden gedood zijn. Sinds drie dagen is de toeloop van
vluchtelingen uit deze dorpen en ook uit Boom, Willebroeck en Puers overgroot te
1230 Antwerpen. Sommigen werden hier onder dak gebracht, anderen werden naar Engeland
gezonden. De militaire overheid bracht ter kennis van de Antwerpsche bevolking, dat
het raadzaam is, niet op straat te vertoeven, wanneer luchtschepen of vliegtuigen
worden aangekondigd. Samenscholingen van nieuwsgierigen zijn inderdaad reeds op
zichzelf aangewezen als mikpunten voor bommen. Anderzijds kan het vallen van scherven
1235 van projectielen van verdedigingsgeschut doodelijke ongevallen in de open lucht
veroorzaken.

[19141001] **Brieven voor den consul-generaal te Antwerpen.**

De Minister van Buitenlandsche Zaken brengt ter kennis van belanghebbenden, dat vele
1240 gedurende het tijdvak van 5 tot 17 Aug. j.l. aan den consul-generaal te Antwerpen
gerichte brieven hunne bestemming niet hebben bereikt en het derhave [derhalve]
aanbeveling verdient van zulke brieven afschrift aan genoemden consulairen ambtenaar
te doen toekomen. ("St.-Ct.")

- 1245 [19140929] **De Duitse actie tegen Antwerpen.**
LONDEN, 30 Sept. (Reuter.) Een telegram aan de "Morning Post" uit Antwerpen d.d. 29 Sept. vermeldt het vreeselijke lot van een aantal vluchtelingen. Te Duffel wachtten duizenden om per trein naar Antwerpen vervoerd te worden uit de gevaarlijke zone, toen de Duitse granaten in het station sloegen. Twintig projectielen vielen, ten
1250 gevolge waarvan bijna de geheele schaar mannen, vrouwen en kinderen omkwam.

Gebeurtenissen van vrijdag 2 oktober 1914

- [19141002] **Onze neutraliteit.**
LONDEN, 2 Oct. (Eigen bericht.) Over het beleg van Antwerpen merkt de militaire
1255 medewerker van de "Times" op: Van onze zijde zal niets ontbreken om de vesting te bevrijden. De schrijver erkent, dat Nederland zijn neutraliteit op eervolle wijze handhaaft, maar meent, dat het geduld van de Nederlanders op zware proef zal worden gesteld, als zij zien, dat het doel van de Duitschers is meester te worden van de Schelde, waardoor de verdediging van Nederland en de integriteit van dat land geen
1260 knip voor den neus meer waard zou zijn. Want, meent de schrijver, welke waarde zou de heerschappij der Nederlanders over de beneden-Schelde nog hebben, als Antwerpen een nieuw Wilhelmshaven wordt.
- [19141002] **De actie tegen Antwerpen.**
1265 Onze bijzondere berichtgever te Antwerpen seint d.d. 2 Oct.:
De eerste ernstige poging, die de Duitschers de laatste dagen beproefd hebben om de stelling-Antwerpen aan te vallen, moet hen wel overtuigd hebben, dat er nog zeer veel moet gebeuren, alvorens deze stelling in hun handen valt. Niet alleen dat zij tot
1270 dusver nog zoo goed als niets gevorderd zijn, maar bovendien hebben ze op verschillende plaatsen gevoelige verliezen geleden. Zoo is te Hofstede een Duitse batterij geheel buiten gevecht gesteld. Twee van de stukken werden totaal vernield, het derde nagenoeg en ook het vierde was niet meer te gebruiken.
- [19141002] Te Lier was het gisteren den geheelen dag vrij kalm. Nu en dan sprong een granaat boven de stad, maar – aldus de verslaggever van de Antwerpsche "Matin" in
1275 zijn optimistisch gesteld overzicht – deze fluitende en springende verdwaalden maken geen indruk meer. Tot dusver zijn slechts enkele huizen en het sedert ontruimde hospitaal door de granaten geraakt. De beschieting geschiedde door 18 kanonnen, waarvan de Duitschers er 8 opgesteld hadden op de hoogten van Beersel en een tiental in de nabijheid van Heyst op den Berg. Te Wavre-St.-Catherine beproefden de
1280 Duitschers een infanterie-aanval op de vooruitgeschoven loopgraven, doch werden tot staan gebracht door het vuren van de Belgische infanterie en mitrailleurs. Een batterij, die de Duitschers hadden opgesteld bij een kasteel tusschen de forten Wavre-St. Catherine en Waalhem, moesten zij terugnemen.
- 1285 De Belgische infanterie kon, zonder bij deze operaties zelfs door de forten gesteund te worden, de meest vooruitliggende loopgraven bezetten. Het dorpje Waalhem heeft zeer veel van het vuur der Duitschers te lijden gehad, doch het fort is geheel onbeschadigd gebleven.
- [19140930] Toen den geheelen Woensdagmiddag het Duitse geschutvuur niet meer beantwoord werd, meenden de aanvallers, dat het fort tot zwijgen was gebracht.
- 1290 [19141001] In den nacht van Woensdag op Donderdag brachten zij daarop een batterij in de nabijheid van het dorpje. Donderdag waren de aanvallers echter spoedig genoodzaakt de stukken weer terug te trekken. Zoo ging het ook met de Duitse infanterie, die tot Scheppershof was genaderd. Zoowel de Belgische infanterie als artillerie trok voortdurend op. Met ernstige verliezen werden de Duitschers ten slotte tot
1295 terugtrekken genoodzaakt. De groote ballons-captif, welke de Duitschers gebruiken om zoo spoedig mogelijk de opstelling van het vijandelijke geschut vast te stellen, durfden zij Donderdag door de hevigheid van het Belgische vuur niet te bezigen.
- [19141002 16.00] Te Duffel is gistermiddag**
omstreeks 4 uur de klokkentoren van het dorpje, nadat de kerk reeds gedurende eenige
1300 uren door het vuur geteisterd was, met donderend geraas ineengestort.
In de ochtendeditie van "La Métropole" wordt ook nog medegedeeld, dat Boom gebombardeerd is. De Duitschers zijn, aldus de "Métropole", omstreeks 1 uur 's
1305 middags toen het bombardement begonnen. Honderden bewoners verlieten het dorpje. Het was één groote uittocht. Nochtans deed het vuur betrekkelijk weinig schade. De forten van Breedonck en Lizele, geassisteerd door veldhouwitsers, beantwoordden trouwens het vuur der Duitschers zoo overstelpend, dat na een uur het bombardement ophield."

[19141002] ROSENDAAL, 2 Oct. (Eigen Bericht.)

Duizenden en duizenden bewoners van Antwerpen hebben de laatste dagen de stad hunner

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 1310 inwoning verlaten om elders een veiliger heenkomen te zoeken. Tegenover den
geweldigen stroom vluchtelingen heeft het militaire commando van de stad zelfs
gemeend een oogenblik te moeten afwijken van de oorspronkelijk gemaakte bepalingen en
zoo kwamen heden te Esschen, met welke plaats naar men weet van en naar Antwerpen de
spoorwegverbinding verbroken was, drie lange treinen met vluchtelingen aan.
- 1315 Gewoonlijk ging de laatste dagen een groot gedeelte van die vluchtelingen naar
Holland. Waren de menschen zonder bestaansmiddelen, dan zorgde de juffrouw voor het
stationswerk, thans agente van het comité voor Belgische vluchtelingen, dat zij
verder konden. Hun werd dan reisgelegenheid verstrekt en een kaartje met het adres
van het comité te Breda.
- 1320 [19141002] Heden Vrijdag werd echter naar Esschen getelegrafeerd om de vluchtelingen
althans voorloopig zooveel mogelijk in Esschen te houden. Het aantal vluchtelingen,
dat dientengevolge in het kleine Belgische grensdorp Esschen bijeen was, wordt
geschat op 5000. Voor zoover de mensen geen onderdak konden vinden, worden zij
gehuisvest in de groote quarantaine loodsen, welke in gewone gevallen dienst doen ter
1325 observatie van het vee dat uit Holland België wordt binnen gevoerd. Getracht wordt de
vluchtelingen te bewegen weder naar hunne haardsteden te keeren; velen geven er
echter de voorkeur aan om zich 't zij in Engeland, 't zij in Holland aan het
oogenblikkelijk gevaar te onttrekken. Dat de vlucht niet altijd even kalm en geregeld
gaat, laat zich denken. Vele vaders en moeders komen hier in Roosendaal nog
1330 informeeren of men ook iets weet van hunne kinderen, broers, ouders enz. Aan het
station is zelfs systeem gebracht in den opsporingsdienst. Aan het stations is een
groote lijst opgehangen van menschen, die hun bloedverwanten zoeken en een andere
lijst van vrouwen en kinderen die op deze wijze kenbaar maken, dat zij terecht zijn
en daar en daar te vinden. En in België zelf mengen zich nog te midden dier
1335 vluchtelingen de anderen, die niets meer van hun zoons hebben gehoord die onder
dienst zijn, die moedeloos zoeken links en rechts. Onder het opschrift: "Wat een moeder doet", geeft "La Métropole" van een dier
gevallen een treffend verhaal. Toen generaal Lehman bewusteloos uit de puinhopen van
het fort de Loucin werd weggehaald, was hij nog in gezelschap van twee ordonnansen
1340 die hem vrijwaarden voor de vallende puinmassa's. Een van hen was gewond, de ander
slaagde er echter met behulp van derden in te vluchten. Het gelukte hem ten slotte
zijn ouderlijk huis te bereiken, maar hij wilde weer weg, voort naar het fort om
naast en met zijn kameraden te strijden. Hij werd voorzien van burgerkleeren en
sedert hoorde men niets meer van hem; maar zijn moeder, een vrouw, die met hard
1345 werken haar brood verdient, wilde haar zoon weerzien. Zij vertrok met een klein
handnetje, voorzien van eenige provisie, naar Visé en Maastricht en kwam over Holland
te Antwerpen aan. Maar nu begon eerst recht de misère. Eenige dagen loopt zij hu al
van dorp tot dorp, overal vragende naar haar zoon. Vermoeid, vermagerd informeert zij
naar haar kind.
- 1350 [19141002] **Forten gevallen?**
Naar onze "Om en bij den strijd"-medewerker meldt, wordt door de Duitschers officieel
meegedeeld, dat vier van de Antwerpsche forten in hunne handen zijn.
- 1355 [19141002] **De actie tegen Antwerpen.**
ANTWERPEN, 2 Oct. (Eigen Bericht.) Hier volgt een kort overzicht van den huidige
toestand. De Duitschers hebben, ondanks hun zeer heftige pogingen, geen vooruitgang
gemaakt in den aanval op Antwerpen. In den afgeloopen nacht hebben zij getracht het
1360 uiterste fort "Koningshoyckt" te bestormen, doch deze aanval is afgeslagen door de
Belgen, die op hunne beurt aanvielen met het blanke wapen. De Duitschers leden
gevoelige verliezen; dertig gevangenen werden naar Antwerpen overgebracht.
Lier werd voor de derde maal beschoten; opnieuw werden talrijke huizen vernield, tal
van gekwetsten vielen benevens één doode. De beschieting duurt nog steeds voort. Ik
seinde reeds dat een gevecht is aangegaan tusschen Franschen en Belgen eenerzijds
1365 tegen de Duitschers. Engelsche kanonnen, door Engelsche soldaten bediend, zijn
hedennacht aangekomen. Ook hebben de Duitschers nogmaals Dendermonde aangevallen,
waarbij een verwoed gevecht werd geleverd. De Belgen deden den brug springen.
[19141002 14.00] Om twee uur waren de Duitschers geheel afgeslagen. Op dit oogenblik
vliegen weer twee onheilspellende Tauben boven Antwerpen. De forten openen een
1370 geweldig vuur.
- [19141002 14.00] BERLIJN, 2 Oct. (W. B.) Blijkens een mededeeling uit het Duitse
groote hoofdkwartier zijn bij Antwerpen het fort Wavre-St. Catherine en de redoute
Dorpweldt met de tusschenwerken Donderdagmiddag 5 uur stormenderhand genomen. Het
1375 fort Waelhem is ingesloten. Het Westelijk vooruitgeschoven belangrijke steunpunt

Dendermonde bevindt zich in ons bezit.

[19141002] **De actie tegen Antwerpen.**

1380 Het "Handelsblad van Antwerpen" richt een kalmeerend woord tot de burgerij. Het is nu
minstens de tiende maal, schrijft het blad, dat wij het bezoek ontvangen van
medeburgers, die ons komen vragen, hun vertrouwelijk den waren toestand mede te
deelen en hun te zeggen, wat wij niet in het blad mogen meedeelen. Wij willen eens en
vooral dit zeggen: dat de dagbladen van Antwerpen, zonder uitzondering, niets voor
1385 het publiek verborgen houden, wat den algemeenen toestand betreft. De menschen moeten
zich niet inbeelden dat de witte plekken, in de gazet verschijnend, het slecht nieuws
bevatten, dat wij niet mogen meedeelen. 't Is het publiek, hetwelk het zoo uitlegt,
en wij verzekeren, dat het publiek zich bedriegt. Inzonderheid wat de
krijgsverrichtingen rond Antwerpen betreft, verzekeren wij zoo uitdrukkelijk
1390 mogelijk, dat er geen reden voor onrust bestaat. Wij zeiden het reeds gisteren: om
een ernstig beleg voor Antwerpen te slaan, zou er een groot Duitsch leger in de buurt
moeten zijn en dat leger is er niet. Doch het ligt voor de hand, dat de uitvallen der
bezetting van Antwerpen aan den vijand groote verliezen hebben berokkend en het moet
bijgevolg niemand verwonderen, dat hij tracht op een of andere manier een einde aan
1395 die uitvallen te stellen. Daarom worden de forten van Antwerpen beschoten met het
grof geschut dat beschikbaar is geworden en wordt alzoo de bezetting aan 't werk
gehouden. Wat wij weten is: dat onze forten op uitstekende wijze standhouden, op de
meest afdoende wijze het vuur beantwoorden en dat, van een anderen kant, krachtadige
hulp wordt verleend door onze bondgenooten, door zware artillerie, die vooral door
hare beweeglijkheid van het grootste nut is. Waarom zouden wij onrust aan den dag
1400 leggen, wanneer wij alle reden hebben om vol betrouwen den uitslag te gemoet te zien?
Wij weten het heel goed: dat voortdurend aankomen van vluchtelingen, dat
kanongebulder den ganschen nacht door, de gloed vanden brand in de verte, dit alles
is van aard om stelen zenuwen te verslappen. Maar wij hebben van onzen kant toch ook
een vaderlandschen plicht te vervullen, o zoo klein in vergelijking met het werk dat
1405 onze soldaten te velde verrichten. Wij moeten het voorbeeld geven van koelbloedigheid
en vastberadenheid; een lichaam is ongezond als niet alle deelen ervan gezond zijn.
Welnu, wij maken deel uit van het Belgisch lichaam en laten wij dit gedeelte ziek
worden, door angst en schrik en onberedeneerde, ongegronde onrust, dan valt heel het
lichaam ineen. Dat een ieder, bijgevolg, zijne zenuwen beheersche; kloek standhouden
1410 is de leuze, en wij zullen enkel dan ten volle over de zegepraal mogen jubelen,
wanneer wij tot het laatst zoo dapper zijn geweest als onze soldaten. De *Nieuwe
Gazet* heeft bericht ontvangen uit Gent van den eersten October, volgens hetwelk dien
morgen gevochten werd op den weg van Aalst naar Gent tusschen Duitschers en
Franschen.

1415

[19141002] **Woest rijden.**

Het Handelsblad van Antwerpen klaagt weder over het onnoodige woeste rijden met
auto's door de straten. Reeds zijn eenige kinderen doodgereden.

1420

[19141002] **Een proclamatie.**

De commandant van de stelling-Antwerpen, generaal de Grise, heeft den 2en October een
proclamatie uitgevaardigd, gericht aan de Antwerpsche bevolking, waarin hij verklaart
het zijn plicht te achten bekend te maken, dat het beleg van de stelling sedert
1425 eenige dagen een feit is. Zooals uit de militaire geschiedenis blijkt, zegt generaal
Grise verder, kan bij een belegering de versterkte zelf blootgesteld zijn aan de
werking van het artillerievuur. Zoo hebben de steden Luik en Namen reeds het begin
van een bombardement doorstaan.
De vurig vaderlandslievende gevoelens van de dappere bevolking van Antwerpen
kennende, ben ik overtuigd, dat zij de kalmte en koelbloedigheid zal weten te
1430 bewaren, waarvan zij zooveel bewijzen gegeven heeft sedert den aanvang der
vijandelijkheden, en mij zal helpen bij de vervulling van de edele taak, die mij is
opgelegd.

Gebeurtenissen van zaterdag 3 oktober 1914

1435

[19141003] **Gijzelaars.**

Onze "Om en bij den strijd"-medewerker meldt: In verband met de vernieling van den
spoorweg tusschen Lovenjoul en Vertrijkh door de Belgen, hebben de Duitschers in
Verviers, Luik, Leuven en Brussel gijzelaars gemaakt, die doodgeschoten zullen worden
bij een vernieuwde poging om de spoorlijn te vernielen. Bij proclamatie wordt dit
1440 meegedeeld in de gemeenten langs die lijn tusschen Verviers en de Fransche grens.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

Burgemeester Max wordt nog steeds gevangen gehouden.

[19141003] **Actie tegen Antwerpen.**

1445 ROOSENDAAAL, 3 Oct. (Eigen bericht.) Duizenden vluchtelingen zijn heden weder te Esschen aangekomen. Uit alle dorpen en stadjes uit de omgeving van Antwerpen kwamen ze aan, mannen, vrouwen en kinderen, vooral veel kinderen. Te Esschen is echter met geen mogelijkheid meer plaats te maken en zoo stond heden een lange trein gereed om
1450 Antwerpsche ochtendbladen wordt medegedeeld, dat de Belgische troepen in de meest volmaakte orde teruggetrokken zijn ten zuiden van de Nethe, waar zij krachtig versterkte stellingen hebben ingenomen. In de streek tusschen de Senne en de Schelde, hebben de Duitschers tot dusver geen herhaling beproefd van den aanval, ook op de overige gedeelten van de stelling was het gisteren rustig.

[19141003] Onze bijz. berichtgever te Antwerpen seint dd. 3 Oct.:

1455 De officieele mededeeling der Duitschers, dat de tusschen Lier en Waelhem gelegen forten in hunne handen zijn juist is. Zij zijn echter totaal stukgeschoten, het eenige fort, dat in bedoelde streek nog op dien naam aanspraak kan maken, n.l. Waelhem, is nog in Belgische handen, de andere zijn verlaten, toen zij tot puinhoopen geschoten waren en den Belgen in hunne verdediging niet meer van dienst konden zijn.
1460 Intusschen zijn aan deze grens van de stelling Antwerpen ten noorden van de Nethe door onze zuidelijke bureu sterke stellingen ingenomen. Tot heden hoorde ik nog niet van een poging om den rivier doorgang te forceeren. Inmiddels is op het stadhuis en den grooten kerktoren het bij de Weensche Conventie overeengekomen vlaggetje geheschen ten teken dat men te doen heeft met historische kunstwerken. Toen ik
1465 hedenmiddag op het station aankwam deed de militaire commandant onder donderend gejuich van de manschappen juist mededeeling van het terugtrekken van den rechtervleugel van het Deutsche leger. Onder luide toejuichingen van het publiek deden eenige Engelsche troepenafdeelingen, voorzien van geweldige auto-mitrailleurs, hun joyeuse entrée in de stad.

1470

[19141003] ANTWERPEN, 3 Oct. (Eigen bericht.) (Officieel.) Twee vijandelijke aanvallen afgeslagen met ernstige verliezen aan Deutsche zijde. Morgen, Zondag, zal de voorhoede van het Engelsche leger op het front zijn.

1475 [19141003][19141003], 3 Oct. (Reuter.) (Communiqué.) De Duitschers bombardeeren het zuidoostelijk front van de vesting Antwerpen zonder dat zij vooralsnog de werken ernstig hebben kunnen beschadigen. Zij deden herhaaldelijk infanterie-aanvallen, die echter werden afgeslagen.

1480 [19141003] **Duitsch legerbericht.**

BERLIJN, 3 Oct. (W. B.) (Officieel bericht uit het groote hoofdkwartier). Bij Antwerpen zijn ook de forten Lier, Waelhem en Koningshoycht en de daartusschen gelegen redouten gevallen. In de stellingen tusschen de forten zijn 30 stuks geschut veroverd. De in den buitensten fortengordel gemaakte bres stelt ons in staat over te
1485 gaan tot den aanval op de binnenste fortentlinie en de stad.

[19141003] **Van Dag tot Dag.**

1490 Gisteren, Zaterdag 3 October, is het de 21ste dag van den Veldslag der Rivieren in Frankrijk. 't Is een grijze, grauwe najaarsmorgen, de gele lindenbladeren stuiven door de oprijlaan, en het weder is geheel in overeenstemming met de gedachten en gevoelens die mij drukken. Want kanonnen dooden de duizenden in Frankrijk, en mortieren brijzelen nu dag na dag de forten van Antwerpen, en Antwerpen is een Zuid-Nederlandsche stad, die ons na aan het harte gaat, die met zijn goed volk, zijn kunst, zijn wondere geestkracht een deel van onze geschiedenis en traditie uitmaakt.
1495 Wij hebben ons verplicht neutraal te blijven in dezen oorlog; onze regeering heeft het beloofd en wij moeten het zelfbedwang toonen, dat van ons gevorderd wordt. Wij moeten dulden en wachten en intusschen doen al wat wij vermogen om Belgische uitgewekenen en gewonden tot broeders en liefdezusters te zijn. Gelukkig behoeft neutraliteit niet te beletten dat wij sympathie en liefde en eerbied toonen aan hen,
1500 die gebroken op den weg liggen. Barmhartige Samaritanen mogen steeds doen wat het hart hun ingeeft te doen. Terwijl ik dus wacht en werk en bezorgd ben, onmachtig om mede te werken ten goede, rijst eensklaps bij mij de gedachte, dat wij, neutralen, die moeten toezien en dulden, in vele opzichten in de positie zijn van de vrouw, die haar man ten oorlog
1505 ziet gaan, ziet uittrekken ten strijd, terwijl zij achter blijft in gedwongen rust en groote benauwdheid van hart. Met erger spanning dan die waarmede ik thans luister

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- naar het gedonder van het bombardement van Antwerpen, dat ik soms van verre meen te hooren, luisteren millioenen vrouwen in Europa thans naar elk woord, elk geluid dat van verre slagvelden tot haar mocht doordringen. O, het is hartbrekend aan al die vrouwen en moeders te denken! Een Engelschman deelt mede, hoe hij aan een Fransch station een aantal vrouwen zag, die hare mannen gebracht hadden naar den trein, die hen naar het front zou brengen. De trein vertrok, de vrouwen staarden dien na, en een van haar zeide tot de vrouw die naast haar stond: "*Ne pleurez pas... il vous voit encore.*"
- 1510
- 1515 Neen, ween nog niet, moedige vrouw, want uw man wuift u nog zijn afscheidsgroet uit den trein toe, hij kan u nog zien!... ween straks als gij weer alleen zijt, en de lange nacht- en dagwaken beginnen, waarin gij afwachten en dulden en zoo mogelijk hopen moet. Ik vind weinig woorden zoo roerend als deze: "*Ne pleurez pas, il vous voit encore!*"
- 1520 Het is alsof daarin belichaamd is al wat moedige, liefhebbende vrouwen te dulden en te dragen hebben, als ze zijn achtergebleven in het eenzaam geworden huis, terwijl de man uittrekt, en streeft en strijdt voor zijn land. Ja, wat zulk een oorlog beteekent voor moeders, voor vrouwen, is onzegbaar, ondenkbaar. Ik vind dat het lijden der mannen – hoe gruwelijk – wegzinkt bij het hare. Zij kunnen niet strijden en ageeren, 1525 maar moeten dulden en wachten. En dat eindeloos wachten op tijding... Is er iets dat dieper schrijnt? De vrouwen zijn de martelaressen van den oorlog!
- Hoe pijnlijk het voor ons, Nederlanders, is van verre het lijden der vrouwen en mannen in Vlaanderen te moeten aanschouwen, wordt beseft door meeningeen in Engeland. Van zeer groote sympathie getuigt menige brief. Dat ze dit gevoelen, doet het hart der vrienden eer aan. *Les bonnes pensées viennent du coeur.* Een hunner schreef: "Ge moet gevoelen zooals wij gevoelen zouden als Canada te lijden had." Tevens blijkt uit 1530 brieven van Engelsche vrienden, hoe algemeen in Engeland gewaardeerd wordt al wat in Nederland gedaan wordt voor Belgische slachtoffers en vluchtelingen. Zeer treffend vindt men dat zoovelen van elken stand worden opgenomen in gezinnen in den lande alom en dat er liefdevol voor hen gezorgd wordt. "Wij, Engelschen, zijn daarvoor dankbaar, 1535 als werd die goedheid ons zelven bewezen", wordt mij uit Manchester geschreven. Dit trof mij eerst als iets vreemds. Het was alsof een vriend van een zieke een na familielid van den lijden voor zijn zorg aan het ziekbed dankte. Maar een oogenblik nadenken deed mij gevoelen, dat de vriend het recht verworven had dus te spreken.
- 1540 En de Engelschen gevoelen begrijpelijk groote dankbaarheid voor de Belgen. Hun zelfopofferend, moedig en volhardend optreden wordt buitengewoon bewonderd en die bewondering blijkt o.a. uit een groot aantal dichtstukken in de dagbladen, welke gedichten echter niet uitmunten. Francis E. Maitland, die dit onvoldoende der gedichten waarschijnlijk besepte, heeft daarom het grafschrift van Simonides op de 1545 gesneuvelde Lacedaemoniërs uit het Grieksche vertaald, en dit, als ware het gedicht ter eere der heldhaftige Belgen, wordt alom aangehaald. Het luidt dus:
- These on their own dear land immortal glory bequeathing,
Here in the mists of death darkly enshrouded abide;
Yet shall they live though dead, for the fame of their valour enduring
Out of the House of Death living hath brought them again.
- 1550 (Dezen, die eigen dierbaar land onsterfelijke glorie lieten, rusten hier in het duister, omhuld door den nevel des doods.
- Maar toch zullen ze leven, schoon dood, want de blijvende faam van hun daden, heeft uit het Huis van den Dood hen weer levend naar voren gebracht.)
- 1555 Mij schijnt deze dankbare en eerbiedige waardeering der Engelschen van wat de Belgen in den oorlog doen, bijzonder aantrekkelijk. Voorwaar, zij hebben als ware zonen van Artevelde, en van den Leeuw van Vlaanderen, geleden en gestreden.
- [19141003] **Onderzoek in zake schending van het volkenrecht in België.**
- 1560 In het "Handelsblad van Antwerpen" is verschenen het eerste gedeelte van het vijfde verslag, door de commissie van onderzoek uitgebracht over de schending der regelen van het volkenrecht, der wetten en oorlogsgebruiken. Het luidt aldus: Het Belgische leger, het verschanst kamp van Antwerpen verlatende, heeft gedurende de dagen van 10 tot 11 September, de Duitsche troepen, die het voor zich vond, teruggedreven.
- 1565 Mechelen, Aarschot en Diest bezettend, is het vooruit gerukt tot aan de poorten van Thienen en Leuven, terwijl het tevens den vijand achteruit dreef tot Werchter en Vilvoorde. De krijgsoperatiën hebben talrijke getuigen van de overweldigde streken toegelaten, zich naar Antwerpen te begeven. Van den anderen kant heeft een der secretarissen, M. Orts, van zoodra de Duitsche troepen uitgedreven waren, de 1570 verwoestingen kunnen bestatigen, aangericht in de stad Aarschot. Het verslag daarover is u toegezonden den 17 September.
- Het zal xx?? geweest hebben, M. de minister, op buitensporigheden, bedreven door de

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

1575 Duitse troepen. Deze buitensporigheden zijn gebeurd tijdens heel den duur van de bezetting. Zij werden gepleegd ofwel door de reguliere troepen als door den Landstorm, die rond het einde van Augustus het actieve leger kwam ver??den, plunderingen, verkrachtingen, aanslagen tegen p??len en eigendommen hielden slechts op, toen de Belgen Aarschot binnen kwamen.

1580 Er is nog meer: de Landsturm eerbiedigde zelfs in de kerken en godsdienstige gestichten de Tabernakelen niet, welke tot dan toe ongeschonden waren gebleven als bijvoorbeeld in het Sint Jozefscollege en in de kapel van het gesticht der Picpussen.

1585 Een Belgische soldaat, beroepsvrijwilliger van het 6e linie, heeft ons de ergerlijke behandeling aangetoond, welke talrijke Belgische krijgsgevangenen en gekwetsten te Aarschot werd aangedaan. Aan den linkerarm gekwetst, was hij op 18 Augustus gevangen genomen door de Duitschers. Hij werd met 27 andere gevangenen geleid naar den steenweg, die langs den Demer loopt. Daar waren twee compagnies Duitschers. Alle gevangenen werden voor hen uitgejaagd en doodgeschoten. Degenen, die, om aan de schoten te ontsnappen, in den Demer sprongen werden in het water doodgeschoten. De getuige wist zich, bij de eerste osbrandine op den grond vallen en hield zich dood.

1590 Een Duitse soldaat naderde hem en, ziende dat hij nog leefde, wilde hij hem met een schot afmaken. Een officier kwam bij, zeggende dat hij geen kogel waard was, en wierp hem in de Demer. Getuige kon zich aan eenen struik vasthouden, met de voeten rustend op eenen steen van de bodem. Hij bracht den nacht in het water door, alleen met het hoofd boven. Daags nadien kwam hij uit de rivier, ging door de hoven in een verlaten huis deed er burgerkleeren aan en, zich voegende bij vluchtende inwoners, gelukte hij er in, zich te redden. Van de ?? krijgsgevangenen kon slechts hij, en nog een andere ontsnappen. Hij is thans in behandeling in eene ambulans van Antwerpen. Gij kent M. de minister, het voorwendsel, door de Duitschers aangehaald om hunne aanzien te rechtvaardigen. Zij willen er weerwraak in zien, omden moord te wreken die op een hunner generaals zou gepleegd zijn, door den zoon van den burgemeester. Ons verslag van 28 Augustus heeft de onwaarschijnlijkheid van dit verhaal aangetoond. De overeenkomende verhalen van de door ons ondervraagde inwoners van Aarschot bewijzen dat het schot, welk dezen opperofficier trof gelost werd door de Duitse troepen,

1600 die de stad doorkruisten. Wij denken, "over dit punt eenen brief te moeten meedeelen, welke wij juist heden ontvingen, en in welken Mev. Tielemans, weduwe van den ongelukkigen burgemeester, thans buiten 's land in veiligheid, de zaken voorstelt zooals zij gebeurd zijn. "De zaken zijn voorgevallen als volgt. Rond vier uren namiddag deelde mijn man cigaren uit aan de schildwachten, die op post stonden aan de poort. Ik vergezelde hem. Ziende dat de generaal en zijn ?? ons vanaf het balcon gade sloegen, raadde ik hem aan binnen te gaan. Op dien stond een blik werpende naar de Groote Markt, waar meer dan tweeduizend Duitschers gekampeerd waren, ontwaarde ik duidelijk twee rookkolommen, gevolgd van eene reeks gewerschoten. De Duitschers schoten naar de huizen, vielen de huizen binnen. Mijn man, mijne kinderen en de dienstboden hadden nauwelijks den tijd om de trap af te snellen, die naar den kelder leidt. De Duitschers schoten zelfs in de voorportalen ?? Na eenige oogenblikken naamloozen angst kwam een der aides-de-camp naar beneden, ?? De generaal is dood; waar is de burgemeester? Mijn man zegde: dat zal erg voor mij zijn. Toen de aide-de-camp vooruit kwam zegde ik hem: gij kunt bestatigen mijnheer, dat mijn man niet geschoten heeft. - Dat is 't zelfde, antwoordde hij; hij is verantwoordelijk." Mijn man werd weggeleid. Mijn zoon, die bij mij was, leidde ons in eenen anderen kelder. Dezelfde aide-de-camp is mij hem toen komen ontrukken, hem met stampen voortdrijvende Het arme kind kon nauwelijks gaan. Des morgens de stad binnen komende, hadden de Duitschers in de vensters der ?? geschoten; een kogel was ?? de tor gedrongen, waar mijn zoon zich bevond en had ??lf, terug botsend, aan de braai ge?? het vertrek van mijnen man en mijnen zoon werd ik heel het huis rond geleid door de Duitschers, die aanhoudend de revolver naar mijn hoofd gericht hielden. Ik moest hun dooden generaal zien..." Toen heeft men mij en mijne dochter het huis uit geworpen, zonder paletot, zonder iets aan. Men rangschikte ons op de Groote Markt; omringd van eenen cordon soldaten, moesten wij het afbranden van onze dierbare stad zien. Het was daar, bij

1630 den gloed van den brand, - ik voor de laatste maal, rond 1 uur des nachts den vader en den zoon, aan elkaar gebonden mocht aanschouwen. Gevolgd van mijnen schoonbroeder, gingen zij ter strafplaats. "Die slechterikken hebben mij alles ontnomen wat ik lief had; en nu wilden zij nog de eer van eenen naam ontrukken, dien ik fier ben, te dragen. "Neen, mijnheer de minister, ik kan die leugen niet laten doorgaan. Op mijne eer verzeker ik u dat wij geen wapen bezaten. "Mijn hoofd is op prijs gesteld; ik het van dorp tot dorp moeten vluchten. "Was het niet, om een getuige te doen verdwijnen."

1635

[19141003] **Antwerpen bedreigd. Antwerpen, 3 Oct.**

1640 Sinds een drietal dagen is Antwerpen opnieuw van uitzicht veranderd. Na weken kalme
en afwachtende houding, is plots de onrust, de angst liever, nog veel intenser dan
vroeger teruggekomen. Voelde men zich te Antwerpen in het begin van den oorlog
ongerust om het lot van heel België, deze maal was de bedreiging direct tegen het
1645 oude Antwerpen zelf gericht. Een rilling gaat over Antwerpen, een emotie zoo heftig
als de oude Vlaamsche Scheldestad in geen eeuwen meer gekend had. In hun egoïstische
zelfvoldaanheid hebben de weldoorvoede, dikbuikige, pootige Sinjoren er wel nooit aan
gedacht, dat zij eens uit hun dommelende gerustheid zouden worden opgeschrikt. Zij
leefden uit den korf zonder zorg; de welvaart, de weelde en de overvloed, waarin zij,
1650 waardige opvolgers der met goud en brokaat bestikte, fiere patriciërs en kooplieden
der Renaissance, als in een element verkeerden, behoevde hen voor allen kommer, en de
toekomst die zij zoo rooskleurig in zagen als maar eenigszins mogelijk is, daar
dachten zij niet eens aan. Wie die goedgezakkige bierbuiken, zonen van Jordaensche
koningen en blonde Rubeniaansche burgerprincessen, voor een paar maanden hadden
curven zij weldra al de angsten, al de miseries van den oorlog zouden kennen, hij
1655 ware als de magere in Breughels vette keuken met zijn ongeluksboodschap de deur
uitgetrapt. En zelfs nog tijdens den oorlog was hun onrust maar betrekkelijk. Oh ja!
ze waren woedend op de Duitschers, ze voelden zich meegesleept in den ongezienden
patriotischen stormwind die over België waaide het Duitse leger tegemoet, hun zonen
trokken op met evenveel heldenmoed als de Vlaamsche boerenjongens en de Waalsche
1660 mijnwerkers. Maar toen de dikke breede stroom van het zwaardrennende, Duitse leger
zich over België verspreidde, toen de vlammengloed en de dichte rook der brandende
steden en dorpen aan den Belgischen horizont laaide, toen het gehuil en gejammer der
vermoorden door de lucht scheurden, toen het doffe gedonder der kanonnen hen 's
nachts, terwijl zij in hun diepe pluimen bedden lagen, even kwam herinneren dat er
1665 ginds duizenden en duizenden het leven moesten verliezen voor den naijver on de
heerschzucht van een paar monarchen, zelfs toen waren de Sinjoorkens niet erg
veronrust. De koning en de koningin waren binnen hunne muren. De ministers met heel
hun aanhang van ambtenaars en kaasratten hadden Brussel verlaten om zich bij hen te
vestigen, en zij waren fier, trotsch voor al die eer die hun werd aangedaan. Nu waren
1670 zij de hoofdstad. De Brusselaars konden nu maar zien hoe zij het stelden met hun
Duitsch gouvernement, en met hunnen Von der Goltz-Pacha. Antwerpen was immers "le
reduit national." Antwerpen, wel, dat was heel België, heel eenvoudig. En toen zij
zagen dat er verder niet heel veel gebeurde, dat de groote strijd geleverd werd ver
van hen af, ginds in Frankrijk, toen gingen zij voort met lekker te eten en te
1675 drinken, terend op hun volgepropte magazijnen en voorraadkelders, en voldaan
dommelden zij weer in... Ze zouden heel zeker den oorlog bijna vergeten hebben achter
hun forten en dikke vestingmuren, hadde Z. Exc. Zeppelin hun niet af en toe van uit
de lucht herinnerd dat de Duitse ra?? heel goed wisten wat Antwerpen waard was, en
dat zij als zij de kans klaar zagen, de gelegenheid niet zouden laten voorbijgaan om
1680 het, al moest het hun dan ook eenige duizenden man kosten, zoo "en passant" bij de
rest van "Duitsch België" in te lijven. Maar hun rust heeft helaas niet lang meer
geduurd. Ze wisten wel dat daar tusschen Mechelen en Vilvoorden eenige duizenden
vijanden lagen. Maar dat was immers niet genoeg om Antwerpen, de sterkste stad van
Europa, meenden zij, te komen bestormen. Daar waren minstens een paar honderdduizend
1685 man voor noodig! En een bombardement? Och kom! Die zware 42?? kanonnen? Een legende,
jongens! Allemaal bluff! En van verre, achter hun forten die zij onneembaar dachten,
zetten zij den "Deutsch" een spottenden neus, en riepen hem treiterend en uitdagend
van over hun vestingmuur toe: "Ge moet 's kome, zulle! As den trap is afgezaagd!"
Maar zie, de "Deutsch" nam die uitdaging op de letter, en bij kwam, "godjentrye"! Hij
1690 begon voor de tweede maal zijn zware bommen op Mechelen te smijten, dan op Lier, er
kwamen al shrapnells in Boom terecht! Ja maar, dat was niet serieus, het ?? het ??
helaas ?? kwamen de arme havelooze vluchtelingen, door de uhlanen opgejaagd uit de in
gloed gezette dorpen, dra bevestigen. In massa kwamen ze opzetten, veel talrijker dan
in den beginne, van overal uit het omliggende, er kwam geen eind aan dien treurigen
optocht van arme, weenende vrouwen met gansche kudden kinderen, beladen met pakken en
1695 huisraad, povere boertjes en kromgewerkte arbeiders, zuchtend onder den last van het
in de haast eener overijlde vlucht bijeengescharrelde goed. Een kriepend karretje
bespannen met een sukkelig paardeken zag ik met van schrik en smart verdwaasde
mensen. Zij waren gevlucht uit een dorpje daar ginds, en een zesjarig meisje had
nog net een plaatsje gevonden achter op het voertuig. Toen ze wegreden uit het dorpje
1700 waren de Duitse soldaten aangekomen, en er werd op hen geschoten. Het kleine meisje
viel met wat bloed op de lippen tegen de knieën van haar moeder. Met het arme lijkje
waren zij geraakt tot Mechelen. Maar toen begonnen daar die akelige bommen te vallen,
en steeds op hetzelfde sukkeldrafje waren zij maar weer doorgereden tot Antwerpen...

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 1705 Het werd plots rumoerig in de Stad. Er was iets gaande. Men wist nog niet wat. De dagbladen zweggen of gaven halve, dubbelzinnige nieuwtjes. Toen kwam het bericht dat de forten der eerste linie, Waelhem, St. Kathelijne Waver, door de Duitsche artillerie beschoten werden.
- 1710 Een ganschen nacht hoorden de Antwerpenaars, zenuwachtig en slapeloos woelend in hunne bedden, het sombere gedommel van het geschut. Pas was het leven den volgenden morgen weer ontwaakt of men kon in de richting van station en haven de rijtuigen zien, boven beladen met koffers en manden, en binnen verschrikte bleeke gezichten. "De forten houden stand"... "De toestand is sinds gister niet veranderd"... "De Duitsche aanvallen werden afgeslagen en de uitslagen die de vijand bekam waren niet in verhouding met de groote verspilling van munitie..." Zoo zegden de officieele
- 1715 berichten. Maar de nieuwtjes door vluchtelingen en soldaten in de stad verspreid waren anders. We wisten het, spoedig, dat de forten van Waelhem, St. Kathelijne Waver en Koningshoyckt het niet meer hadden kunnen houden onder het onophoudend vuur der zware belegeringskanonnen der Duitschers en Oostenrijkers. Maar dat werd niet hardop verteld en wie het waagde het roekeloos te bevestigen stelde zich aan de ??eden
- 1720 bloot. Maar onder het publiek liet het uitwerksel van die tijdingen zich al spoedig merken. Men zag het de menschen aan dat zij angstig waren. Er hing een drukkende atmosfeer van zenuwachtige gejaagdheid, zoo waar aanstekelijk. Er kwam dien avond een heftige wind opzetten, en zware wolken joegen over de lucht waar de maan haar romantisch schijnsel wierp. Men bestormde de vluchtelingen om van hen nieuws te
- 1725 krijgen, en men hoorde aldus de meest fantastische geschiedenissen. De schrik steeg met iedere seconde... Wat gebeurde er? Wat was er gaande! Was er gevaar? Moest men vluchten? Ging Antwerpen bestormd worden? Wild reden de militaire auto's door de drukke straten, opjagend in hun helwit lantaarnlicht en met hun prikkelende getoeter en gefluit de verdwaasde boertjes en de angstige stedelingen, die hun kelen voelden dichtgeschroefd van onrust, in dien wrangen stank van acetyleen en in den scherpen rook der benzine. En het laatste bezoek van de Taube dien namiddag had hun ook niets
- 1730 goeds voorspeld. De tragische jacht, in de lucht, het ontploffen der shrapnels die neervallend over de stad eenige nieuwsgierigen hadden gedood, had den angst tot het uiterste gedreven.
- 1735 Dien nacht heeft menigeen slapeloos doorgebracht.
- 's Anderendaags was het de paniek. Het laatste officieel communiqué liet duidelijk
- 1740 genoeg doorschemeren dat het Belgische leger niettegenstaande zijn dapperheid niet bij machte was geweest den opmarsch van von Beseler's leger te stuiten. Het had zich in goede orde op de Nethe teruggetrokken. Die rivier maakte nu de versperring uit die de Duitschers zouden moeten overkomen, wilden zij den aanval voortzetten. Maar... dat
- 1745 beteekende, voor wie de kaart bekeek, niets anders dan... dat de Duitschers door de eerste fortenlinie waren gebroken!
- "De verdedigingswerken welke nog over al hunne actiemiddelen beschikken..." Er waren er dus, welke niet meer over die middelen konden beschikken? Het was dus waar, dat
- 1750 zekere forten gevallen waren! En ik zag menschen, die geel van schrik hun betrekking gingen opzeggen en overhaastig voorbereidselen maakten om dadelijk te vertrekken. Het scheen wel, dat de proclamatie van luitenant-generaal De Guise, die aankondigde dat "het beleg van Antwerpen een actieve periode was ingetreden" en de "dappere bevolking" tot kalmté aanspoorde, op die menschen juist een averechtsch uitwerksel
- 1755 had gehad. Men vluchtte langs alle kanten. Bij de aanlegplaats van de Telegraafbooten naar Rotterdam werd om een plaatsje letterlijk wanhopig gevochten. Sommigen betaalden fabelachtige sommen, om een sleepboot te huren, die hen naar Vlissingen zou brengen... En tot overmaat van ramp vernam men, dat de Regeering zich gereed maakte om naar Oostende te vertrekken, en dat de militaire hospitalen gingen ontruimd
- 1760 worden. De paniek groeide tot een delirium... "De Duitschers zijn al te Duffel... ze zijn al te Linth... Lier is bezet...!" Winkels en huizen werden potdicht gesloten, administraties en consulaten werden bestormd tot het bekomen van passen... maar, eensklaps, ?? stand. Er kwam bevel dat de ministeries niet zouden vertrekken, en de gekwetsten, die men reeds naar Brugge en Oostende ging vervoeren, moesten, terug naar
- 1765 de ambulances.
- De nieuwstijdingen waren nu geheel anders. Generaal von Kluck was door de verbondene legers geheel verslagen, 100,000 Duitschers gevangen. Antwerpen zou binnen de 24 uren worden ontzet... von Beseler's leger was reeds 10 kilometer achteruit geslagen... de Engelschen waren in aantocht...
- 1765 Men verademde... Sommigen bleven ongeloovig in hun pessimisme volharden, te diep en te onverwacht getroffen door de ongunstige tijdingen van den vorigen avond. Maar de paniek hield op. Men hoopte weer, vooral toen inderdaad eenige Engelsche troepen waren gezien, die in dolle geestdrift door de bevolking werden toegejuicht en toen men de bekende figuur van Winston Churchill herhaaldelijk in een auto had

- 1770 herkend.
Nog den ganschen dag en tot laat in den avond bleef geheel Antwerpen op de been. In de tooverachtig maanverlichte stad toog het volk naar de haven, waar, zegde men, nog duizenden Engelschen zouden aankomen. Velen keerden naar huis zonder iets te hebben gezien, dat op een Engelschman leek. Maar anderen zagen in den nacht een leger
- 1775 optrekken van Khaki-mannen, en daarachter een langen optocht van vele zware wagens getrokken door de machtige hengsten der Antwerpsche naties, beladen met zware, monsterachtige kanonnen...: It is à long way to Tipperary... Vandaag is Antwerpen weer kalm. Men heeft het vertrouwen en de hoop teruggewonnen. Duitsche aanvallen werden afgeslagen, de voorhoede van het Engelsche leger is sinds heden Zondag op het
- 1780 front. Het is vandaag een algemeene biddag in de kerken van Antwerpen.

Gebeurtenissen van zondag 4 oktober 1914

- [19141004] **De toestand te Antwerpen.**
ANTWERPEN, 4 Oct. (Reuter.) (Officieel). De toestand van de versterkte positie van
- 1785 Antwerpen is dezelfde.
- [19141004] **De actie tegen Antwerpen.**
ANTWERPEN, 4 Oct. (Eigen bericht.) (Officieel). Het artillerieduel heeft den ganschen dag op de geheele linie voortgeduurd. De algemeene toestand blijft dezelfde.
- 1790
- [19141004] **Duitsch legerbericht.**
BERLIJN, 4 Oct. ('s avonds). (W. B.) (Uit het groote hoofdkwartier). Op het westelijk oorlogstooneel wordt de strijd op den rechtervleugel en in Argonne met succes voortgezet. De operaties voor Antwerpen en op het oostelijk oorlogstooneel hadden
- 1795 geregelden voortgang zonder strijd.
- [19141004] **Actie tegen Antwerpen.**
Onze Antwerpsche correspondent seint d.d. gisteren [19141003 16.00]: Niet twee, maar slechts één "Taube" heeft gisteren over Antwerpen gevlogen en wel 4 uur op ongeveer
- 1800 1000 meter. Shrapnells, door de forten op het vliegtuig afgeschoten, ontploften in zijn onmiddellijke ?? De interessante strijd werd uit ?? straten door een dichte menigte gevolgd. Een Belgische vlieger trachtte het Duitsche vliegtuig te naderen, de Duitscher wierp bommen die behalve stoffelijke schade ook twee personen doodden en eenige kwetsten, hij smeet ook pakken proclamaties naar beneden, waarvan hieronder de
- 1805 vertaalde tekst volgt:
[19141001] Brussel 1 Oct. Belgische soldaten, Uw bloed en uw heil geeft gij geenszins voor Uw geliefd vaderland, integendeel gij dient alleen de belangen van Rusland, een land, ??t alleen verlangt zijn reeds enorme macht uit te breiden en vooral de
- 1810 belangen van Engeland, dat in zijn sluwe begeerigheid dezen wreeden ongehoorden oorlog in het leven riep. Sinds het begin hebben uwe dagbladen, betaald door Frankrijk en Engeland, niet opgehouden u te bedriegen en u leugens op te disschen over de oorzaken van den oorlog en de geleverde gevechten en zij doen dit nog
- 1815 dagelijks. Een uwer legerorders is daarvan het bewijs. Men zegt u, dat men uwe krijgsgevangen kameraden dwingt met onze soldaten tegen Rusland op te trekken. Het gezond verstand moet u doen begrijpen, dat dit onmogelijk is. Als eens de dag gekomen is, dat uwe kameraden in uw land terug zullen zijn, zullen zij U zeggen met welke welwillendheid zij werden behandeld en zult gij van schaamte blozen over deze
- 1820 ongehoorde leugens. Iedere dag van tegenstand berokkent u onherstelbare verliezen en lijden, terwijl gij na de overgave van Antwerpen verlost zult zijn van alle smart. Belgische soldaten, gij hebt genoeg gestreden voor de belangen van Russische prinsen, voor die der kapitalisten van het sluwe Albion. Uw toestand is wanhopig. Duitschland, dat slechts voor zijn bestaan vecht, heeft twee Russische legers vernietigd. Thans is geen Russische soldaat op ons grondgebied, in Frankrijk overwinnen onze troepen den
- 1825 laatsten tegenstand! Indien gij naar uw vrouw en kinderen wilt terugkeeren, indien gij uwen arbeid wilt hervatten, in één woord, zoo gij vrede wilt, eindigt dan dezen nutteloozen strijd, die slechts tot uw ondergang leidt. Dan zult gij weldra de weldaden genieten van een gelukkigen, volledigen vrede."
- (Get.) Van Beseleer, hoofdcommandant van het belegeringsleger. Deze proclamatie heeft niet den minsten indruk gemaakt. Aangaande de gevechten bij Antwerpen kan alleen
- 1830 worden medegedeeld, dat de Belgische genie de bruggen bij Lier heeft doen springen evenals eenige andere bruggen over de Nette.
[19141002 21.00] Vrijdagavond zijn Engelsche troepen aangekomen ter verdediging van Antwerpen. Het gevecht aan de Nethe wordt met groote heftigheid voortgezet. De Belgische artillerie brengt den vijand groote verliezen toe. Op het laatste oogenblik

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 1835 wordt de Duitsche beweging weifelend, de Belgen vechten met heel veel energie. [19141004] Onze bijzondere correspondent te Antwerpen seint: Het is moeilijk omtrent de positie der vijandelijke legermachten vaststaande gegevens te vermelden. In het holst van den nacht trokken de mannen, groote scheepskanonnen met zich voerend door de stad en van daar naar het front. Vermoedelijk om den Duitschers geen gelegenheid
- 1840 te geven zich in den nacht te oriënteren, werden de gaslantaarns reeds om 7 uur gedoofd. Alle café's en winkels werden tevens op dat uur gesloten. Het electriche straatlicht werd niet ontstoken. De stad, badend in een zee van zilver maanlicht, biedt een fantastischen aanblik. De stemming der bevolking is ernstig, doch volstrekt niet gedrukt.
- 1845 [19141004] **Belgische vluchtelingen.**
Men seint ons uit Vlissingen: Nog steeds worden honderden vluchtelingen aangebracht door sleepbooten uit Antwerpen, en ook over Neuzen per provinciale boot. Allen vinden op Walcheren tijdelijk of blijvend onderdak. Gisteren kwamen onder andere velen, die
- 1850 van alles beroofd waren. In aansluiting met de vorige berichten over de komst van een groot aantal Belgische vluchtelingen uit Antwerpen, deelt de "N. Ct." nog mee, dat deze over de Schelde en verder via Dordrecht, de rivier af naar Rotterdam zullen komen. Vermoedelijk zullen zij successievelijk in groepen arriveeren; 2 à 3 Rijnschepen tegelijk, gesleept door een sleepboot. De schepen zullen aanleggen aan de
- 1855 rivierzijde van de terreinen der Holland-Amerika-lijn, vandaar worden de vluchtelingen direct naar de voor hen bestemde, nabij gelegen gebouwen en loodsen gebracht. Wanneer de eerste sleep verwacht kan worden valt nog niet te zeggen; wel rekende men er op, dat nog heden 2500 kinderen met hun geleiders zouden aankomen. Dit zijn weezen en kinderen, die zonder hun ouders achtergebleven zijn. Deze kinderen
- 1860 zullen ondergebracht worden in het hotel der Holland-Amerika-lijn en in het Uranium-hotel. Voorts vernam het blad nog, dat door de Belgische regeering met onze regeering eenig overleg gepleegd is omtrent de komst van deze vluchtelingen. Van officieele zijde kon men geen inlichtingen geven over het vermoedelijk aantal Belgen dat uit Antwerpen naar Nederland zal gaan. Voorzoover de vluchtelingen de middelen missen om
- 1865 in eigen onderhoud te voorzien zullen zij in kampen ondergebracht worden. Te Dordrecht is de oude buitenplaats Noordhove ingericht als toevluchtsoord voor Belgische vluchtelingen. Maandag zal het gebouw in gebruik genomen worden. De door de Regeering ingestelde Centrale Commissie tot behartiging van de belangen van naar Nederland uitgeweken vluchtelingen kan thans officieel mededeelen, dat in de
- 1870 aanstaande week een 10,000 tal vluchtelingen uit Antwerpen te verwachten zijn, welke met booten geleidelijk zullen worden vervoerd. Deze vluchtelingen zijn over het algemeen te verdeelen in drie categorieën; ten eerste de gegoeden die over eigen middelen beschikken en die, zoo zij dat wenschen, door tusschenkomst van de commissie tegen zeer matige prijzen zullen worden ondergebracht, ten tweede armlastigen die op
- 1875 Regeeringskosten in de vluchtkampen te Oldenbroek, Veenhuizen en zoo mogelijk nog andere worden gehuisvest. Voor de onderbrenging der derde categorie, n.l. de gegoede uitgewekenen, die desniettemin van alles beroofd zijn of tijdelijk van eigen middelen ontbloot, werkt de centrale commissie geheel samen met het Nederlandsche Comité voor Belgische en andere Slachtoffers te Amsterdam en al hare vertakkingen, aangezien de
- 1880 Regeeringscommissie niet over gelden beschikt en het philanthropische deel geheel in handen laat van de bestaande steuncomité's voor uitgewekenen. Reeds zijn door tusschenkomst van de Commissarissen der Koningin in de provincies Zeeland, Friesland, Brabant en Limburg provinciale comité's opgericht, terwijl meerdere zullen volgen. Er dient vlug gewerkt te worden, daar zeker zeer velen een gastvrij dak behoeven, en het
- 1885 is daarom te hopen, dat de oproep door de plaatselijke commissies gedaan, niet vruchteloos moge blijken te zijn.

Gebeurtenissen van maandag 5 oktober 1914

- [19141005] **De lichting-1914.**
1890 Volgens het "Antwerpsche Handelsblad" zijn 23,000 man van de lichting 1914 opgekomen. Een groot aantal hunner heeft geholpen aan het maken van loopgraven bij Rumpst, Waelhem, Duffel en Dendermonde. Zij vertrekken thans naar Ostende en Ieperen.
- [19141005] **Een "Taube" boven Antwerpen.**
1895 Bij het schieten op een "Taube", welke Vrijdag een bezoek bracht aan Antwerpen, zijn eenige ongelukken gebeurd. Een oude man werd verwond door een granaatscherf; een vrouw werd gedood, haar man zwaar gekwetst. In verschillende huizen zijn granaten ingeslagen.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 1900 [19141005] **De actie legat?? Antwerpen.**
In een officieele mededeeling in de Nieuwe Gazet over het terugtrekken van de Belgen in een opnamestelling achter de Nethe lezen we nog, dat dit noodig was geworden tegenover de buitengewone hevigheid van het Duitsche artillerievuur van groot kaliber. De kracht van de verdediging der Nethestelling wordt verhoogd door de sedert
- 1905 twee dagen uitgebreide onderwaterzetting van het voorterrein.
- [19141005] **De actie tegen Antwerpen.**
ANTWERPEN, 5 Oct. (Reuter.) (Officieel.) De toestand van de versterkte stelling te Antwerpen is dezelfde gebleven.
- 1910 [19141005] **Lier.**
't Was een prachtstadje voor schilders, het thans herhaaldelijk beschoten en wie weet hoe zeer gehavende Lier, met zijn trotsche Sint-Gommaruskerk en zijn zedig Begijnhof, zooals we 't kennen uit de schilderijen van Isidoor Opzoomer, de etsen van Raymond de
- 1915 la Haye, de leutige vertelkunst van Frans Verschoren en de mysterieuse Begijnhof sproken van Felix Timmermans en Franz Thiry. Een klein en onaanzienlijk stedeke toch maar, rustig oud geworden onder den rook van Antwerpen, de naburige wereldstad en veilig binnen den ring harer trotsche forten. Tot het Duitsche reuzenkanon zijn bommenroffel spelen liet en alles te barsten sloeg: 't oude gasthuis, waarin de
- 1920 nonnen gewonden hielpen zoo goed als de nieuwe fabrieken en de rank-gespannen brug, die over de spiegelende Nethe de stad in haar Sint-Gommaruskerk voert. Wat de kerk zelve daarbij te lijden had weten we nog niet zeker: wel dat ze beschadigd werd; wel dat in heiligdom en burgerhuizen van dit lieflijk stadje een stille wijkplaats van eerzaam Vlaamsch volksleven gruwzaam werd verstoord, een blijde trots van
- 1925 Vlaanderen's kunstenaars en schoonheidsminnaars te gronde ging.
De beschieting, zoo meldden ons de laatste berichten, gaat nog altijd door. Zal Lier straks alleen nog leven binnen de vergulde lijsten der Vlaamsche schilderijen en op de bladzijden der Vlaamsche litteratuur? We schrijven van de laatste er eene over uit het boek "Steden" van den Antwerpenaar Jozef Muls, die, een jaar nu geleden, het
- 1930 stadje zag in de weelde van den zomer en de zoetheid van een blanken zonnedag:
"In de ver-uit-strekkende vlakking van smaragd-groene beemden en lust-waranden, mot weelde van boomen en pracht van roode en purpere bloemtrossen, aan den boord van het Nethe-water, helder-spiegelend, en onder den praal van den blauwen hemelkoepel met de witte wolkschepen, ligt het stadje als een bloei te midden van den frisschen bloei
- 1935 dor natuur allerwege. Van ver gezien is het zoo klein, zoo kostbaar en zoo broos op de oneindige diepte van licht, die de hemel is, - en boven den heimelijken afgrond van spiegelingen, die het water is van de Nethe. Als de klokjes uit Sint Gommarustoren den zang van den tijd gezongen hebben, wordt alles stil. Alleen geruisch van water dat henenspoedt. Een huizeken ligt verlaten en klankvergeten, met
- 1940 ingekromd pannendak en ijle donkere venstergaten, vlak tegen de rivier. De verdere witte woonsteden met hun roode daken hebben groene boomgaardekens die strekken tot bij het water, waar hun takgewaai komt spiegelen tot ?? opater rechter kant van het verlaten huizeken en bladervleugelt over het zadelluggend dak of laat zijne ranken heen en weer zwieren langs den water boord. Het stadje stroomt vol licht op dezen
- 1945 blijden zomerdag. Het groent overall. Op den lichtgloed van de lucht schijnt de toren van Sint Gommaruskerk en de spitse naald boven den kruisbeuk maar iets kleins en precieus in de verte naast de hooge populieren die hier naderbij hun donkere bladerbossen als zuilen tegen den hemel stellen. Maar ge moet in de diepste rust komen van het stadje zelf, op het Begijnhof waar groeit het gras tusschen de reten
- 1950 der ongelijke geel-bruine kasseien en staan de huizekens onder beschermende bladerweelde der oude breedgekruinde boomen op de vesten. De opdringing der woonsten heeft hier een straatvorming genoodzaakt die tusschen al die huizekens zwenkelt. Links en rechts en voor u en den hoek om, loopt de kassei-vloer voort, de witte geveltjes langs, met de poortjes, de klein-gevensterde ramen en de groene luiken. De
- 1955 afmetingen zijn berekend op het stille eenzame leven dat daar binnen wordt geleid. Hier op den hoek rust het dak op een kappe boven het vierkant van een gelijkvloersch kamertje. Daarnevens gaat een puntgevoltje omhoog en schraagt het hellend vlak van roode pannen tot onder 't groen der boomen op de vesten. Op den anderen hoek van 't straatje staat een hooger vierkant huis. Vorder in de kromming van de stege zijn er
- 1960 blinde muren en oen houten hekken vóór een hofken, en weer een huis al kleiner wordend in de diepte. Bij den omdraai, ginder op den achtergrond, lokt een poortje, groen in 't wit gekalkte muurken. Het groeft er boven uit van bladen. Doe open het deurken en, gij zult een hofken zien met grastapijt en cypresen naast een kruis en Spaansche kers die rankt met ronde lichtgroene blaren en oranje-bloemen tegen nieuw
- 1965 gewitte geveltjes. Verder en verder rijen de stille nederige woonsten van rust,

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

1970 elkander verschuילend en verduikend in de hoeken en bochten der straatjes die uitkomen en verbreedten voor den hoogen, statigen, bekrulden en bebloemden renaissance-gevel der begijnhofkerk. de witgekalkte of zwartberookte baksteen schouwen steken hoog boven de lage daken uit. Het zijn reusachtige schachten met onbepaalde, wanstaltige menschedaanten. Het zijn de huiselijke goden die den vrede bewaren van de haarden. Daarboven is het blauwe uitspannel van den hemel met witte wolken op reis over de wijde vlakte van de Nethe.

1975 Hier gelijk in vele steden wordt ge ook den overmoed en de neerdrukkende macht gewaar van het ééninge gebouw, van de kerk. Zij rompt boven alles uit. De toren, kort en sterk gespierd, staat te wacht voor de spitsboogramen die donkere rijen rond het middenschip den kruisbeuk en het koor. Over de karteling der huizen van deze achterbuurt is de kerk maar ten deele zichtbaar, doch als een zang draagt zij haar verlichte en zon-verlichte zijgevel ten hemel op. De daken van de menschen lijnen rechte hoeken op de lichte lucht. Hun deuren kuilen donker diep. Hun kleine vensterkens oogen somber en benauwd. Maar daar boven is de lichte verschijning: een stuk van het kostbare schrijn, van het eeuwig-verblijdende Godsgebouw. Traag en zeker stijgen de lijnen van de freiten nevens het spitsboogram dat open bloeit en opwaarts streeft in den hoogen puntgevel met het beitelwerk van steenen. Eene weelde boven de menschelijke ellende!" Deze gevoelige verheerlijking van oud-Vlaamsch stedenschoon

1980 werd geschreven naar aanleiding van eene etsen-serie, door Raymond de la Haye onlangs naar 't oude plaatsje vervaardigd. De schrijver weert zich thans binnen het bedreigde Antwerpen, de schilder viel in een der laatste gevechten. M. V.

[19141005] De actie tegen Antwerpen

1990 ANTWERPEN, 5 Oct. (Eigen bericht.) (Officieel). Een hevig artillerieduel heeft op de gansche linie plaats gehad. De toestand blijft dezelfde.

Onze Antwerpsche correspondent seint:

1995 De Duitschers doen hardnekkige pogingen om de rivier de Nethe over te steken bij Lier. De Belgen bieden daar en elders hevigen tegenstand. Duitse bommen van gewoon veldgeschut komen neer in de omliggende dorpen tot Linth en Hove, zonder veel schade aan te richten; ook worden handgranaten door vliegers neergeworpen. Officieel werd medegedeeld dat heden (Maandagmiddag) de toestand in de versterkte stelling Antwerpen onveranderd was. Ingevolge opdracht van den luitenantgeneraal, hevelhebber der versterkte stelling meldt de burgemeester aan de bevolking, dat van heden af de straatverlichting niet meer zal ontstoken worden. De burgers zullen, op welk uur ook, geen licht meer mogen branden, dat buiten zichtbaar is, noch aan de voor- noch aan de achterzijde der huizen. Deze maatregel geldt ook voor koffiehuzen, die echter tot acht uur mogen openblijven.

2000 [19141005] Onze bijzondere berichtgever seint uit Antwerpen d.d. 5 Oct.: Gisteravond hebben de Duitschers een hevigen aanval gedaan op het stadje Lier. Een van de straten staat geheel in brand. Aan de "Matin" wordt medegedeeld, dat de Belgen om strategische redenen het bovenste gedeelte van den toren hebben vernield, toen de Duitschers, hedenmorgen Contich begonnen te bombardeeren. Ook Mortzal en Edighem zijn door hen beschoten. Het "Handelsblad van Antwerpen" bevat een warme dankbetuiging voor de Hollandsche gastvrijheid, aan de Belgische vluchtelingen bewezen. De dag is kalm voorbijgegaan. Over het gemis van het goede heldere drinkwater heeft men zich heen gezet. Men behelpt zich met de zuivering, die het water thans in de stad ondergaat. Een schip met vluchtelingen is naar Ostende vertrokken. Op het oogenblik, dat ik dit telegram verzend (zes uur), is de stad in duisternis gehuld; de straten

2005 zijn echter nog gevuld met een vrij talrijke menigte, welke zich in den doordringenden regen huiswaarts spoedt. Slechts het geroep van de krantenjongens wordt gehoord. Alle winkels on cafés zijn bij het vallen der duisternis gesloten.

[19141005 21.00] Duitsch legerbericht.

2020 BERLIJN, 5 Oct. (W. B.) (Groot hoofdkwartier 's av.) Voor Antwerpen zijn de forten Kessel en Broechem tot zwijgen gebracht. De stad Lier en het spoorwegfort aan de lijn Mechelen-Antwerpen zijn genomen. Op den rechtervleugel in Frankrijk werden de gevechten met succes voortgezet. In Polen heeft de in de richting van de Weichsel ageerende Duitse strijdmacht voeling gekregen met de Russische troepen.

2025

Gebeurtenissen van dinsdag 6 oktober 1914

[19141006] De toestand in Antwerpen.

Een onzer berichtgevers seinde gisteren [19141005] :

2030 Ik kom zooeven uit Antwerpen terug, waar de regeering een bombardement vreest, tegen Dinsdag of Woensdag. De stad is kalm en moedig. Maar de toestand is uiterst kritiek;

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

verleden Woensdag werden de forten Waelhem en Wavre totaal vernietigd; tegelijkertijd vernielden de Duitschers Antwerpen's waterleiding, waardoor de stad sinds bijna een week zonder water is en gegronde vrees ontstaat voor ziekten in armere stadsdeelen. Zaterdag drong de Duitse cavalerie tot Lint via Duffel, dat eerst kapot was geschoten. Zaterdagmiddag redden de Belgische artillerie en infanterie met uiterste opoffering de positie, maar Zondag zagen de Duitschers af van verdere pogingen om de Nethe te forceeren en vernielden ze de forten tusschen Senne en Schelde. De Duitschers met overmacht van zwaar geschut schieten een ijzeren bres door de wanhopig vechtende Belgische troepen, welke thans worden bijgestaan door Engelsche infanterie. Alles wat in den weg der Duitschers komt wordt vernield: dorpen, kerken, huizen, voorwaarts dringen gelijkt op een meedoogenlooze prairiebrand, welke, niets ontziende, doorwoedt. De bevolking uit de vruchtbare streek rond Antwerpen trekt in een langen, droeven stoet met eindelooze reeksen kinderen, met vee, en met beddegoed en invalieden op handwagens in de richting van de Hollandsche grens. Zoodra de eerste fortenlinie gevallen is, zullen de Duitschers over de tweede linie heen de stad kunnen beschieten. Het Belgische leger met koning Albert voortdurend aan het front, vecht werkelijk met schitterenden moed, maar de Duitse explosieven vernielen heele regimenten. Iedere burger mag de stad verlaten, doch niemand mag terug. Een onzer verslaggevers seint uit Antwerpen: Den geheelen ochtend is hier artillerievuur gehoord. Omstreeks 11 uur gisterochtend hebben de Duitschers de open dorpjes Linth en Duffel gebombardeerd. Zij waren reeds nagenoeg geheel door de bewoners verlaten, zoodat het bombardement geen andere gevolgen had dan vernielde huizen en doode koeien. De *Matin* van gisterochtend zegt, dat de Duitse troepen bii de Nethe nog geen enkele vordering hebben gemaakt. De Belgische batterijen stonden gisteravond 6 uur nog op dezelfde plaats opgesteld als Zaterdagavond omstreeks hetzelfde uur.

[19141006]De toestand in Antwerpen gezien door een Hollander.

Een onzer landgenooten, uit Antwerpen in ons land teruggekeerd, deelt ons het volgende mede: Hoe onaangenaam en droevig verbaasd was ik, bij mijn terugkeer in het vaderland te bemerken dat er persberichten voorkomen volgens welke in Antwerpen wanorde zoude heerschen. Ik kan u plechtig verzekeren dat niets in een bedreigde stad zóó u aangrijpt, als de volmaakte orde die er heerscht en de grootheid waarmede de Belgen het ontzaglijk lijden dragen. Terwijl men met goed doorstaanden zuidenwind reeds het gebrom der kanonnen hoort, gaat alles geregeld zijn gang, overal waar honderden staan te wachten, uren en uren achtereen soms bij den *état-major*, om paspoorten te verkrijgen, vóór de consulaten, vóór het bureau van Ruys, waar men plaats moet bespreken voor de eenige bootgelegenheid om Holland te bereiken: overal heerscht volmaakte orde. Overal waakt politie en leger, de doortrekkende troepen, de talrijke groepen vluchtelingen steppen nergens het verkeer. Tot 8 uur, waarna de stad geheel in het duister ligt, bewegen zich de menschen rustig, schijnbaar opgewekt, in de druk bekochte straten, aan welker gevels wappert de nationale vlag, dikwijls ook de kleuren der geallieerden. Het is of Antwerpen in feestdos is... maar de schaterlach ontbreekt; de ijdelheid, de behaagzucht geven niet den toon aan, er is een waardige opgewektheid; nu heerschen mooiere karaktertrekken, die geen Duitse legermacht kan vernietigen, men draagt zijn leed en helpt het zijn medemensch dragen, men helpt en steunt terwijl de eigen snik wordt bedwongen, men ziet ?en naar de auto's die gewonden voorbij voeren, maar verheft het hoofd weer en bespreekt zoo weinig mogelijk het groote verdriet dat passeert of eigen kring of persoon treft. Hier wacht een dapper volk heldhaftig den uitslag af van een ongelijken strijd, dien het nooit gewild en nooit verwacht had. Men heeft durven zeggen, dat het Belgenland voorbereid was vóór den strijd, men heeft durven afbreken het beleid van de Belgen vóór Luik, omdat de infanterielinies tusschen de forten ontbraken, enz., enz..., men leze nu het Grijsboek om te begrijpen hoe weinig voorbereid het land was, hoe het vertrouwde op Duitschland! Te recht stellen de Belgen aan de Hollanders de vraag: zoudt gij dan geheel ?aar geweest zijn? Hadt gij het beter gedaan dan wij? Zij hadden niet eens voldoende bewapening voor de zich aanbiedende vrijwilligers, en dan zeggen de vijanden, dat het gouvernement de bevolking bewapende! Zij zeggen, dat de Belgen lang "klaar" waren, en weet gij dat nu nog in Antwerpen geen man zonder werk behoeft te zijn, daar men elke kracht gebruiken kan, tegen betaling, om de loopgraven af te maken? De Hollanders moeten ervoor waken, strikt neutraal te blijven, en ook daarom, en uit ontzag en medelijden voor onze heldhaftige naburen zij men indachtig niet den stuurman aan den wal te spelen, men legge eens de hand op eigen hart. En... wat gij van den buurman zoudt hopen, indien gij in hun geval verkeerdet, doet dat aan hen - gaat voort op nog uitgebreider schaal te steunen, helpt zooveel gij kunt om het ongelooflijk groote leed te verzachten.

[19141006] **De Belgische vluchtelingen.**

Men schrijft ons uit Bergen op Zoom:

2100 Ook hier heeft het Dames-comité sinds Zaterdag handen vol werk met de ontvangst van vluchtelingen uit Antwerpen en omgeving, die nu de reis per spoor over Rosendaal met
grote bezwaren gepaard gaat – vooral per stoomtram van Antwerpen naar hier komen. Gelukkig is dat comité door zeer ruime bijdragen uit de gemeente in staat de
2105 behoeftigen onder hen dadelijk van het noodige te voorzien; terwijl zeer veel ingezetenen hun logeerkamers ter beschikking van het comité gesteld hebben, waarvan vooral van Zaterdag op Zondagnacht, toen er met de laatste tram honderden
vluchtelingen tegelijk aankwamen, dankbaar gebruikt gemaakt werd. Alle vluchtelingen die aankomen worden onmiddellijk door leden van de burgerwacht naar een daartoe
2110 ingericht lokaal gebracht, waar de commissaris van politie hun papieren onderzoekt en nagaat of ze tot de meer- of onvermogenen behooren. Blijkt het dat eerstgenoemden
den volgenden dag verder willen reizen, dan wordt voor hen voor één nacht logies gezocht bij de een of andere familie, daar alle hotels stikvol zitten. En is het hun
plan hier langer te blijven, dan tracht men hun een geschikte woning te bezorgen. De min- en onvermogenen echter worden aan de zorgen van het Dames-Steuncomité
2115 toevertrouwd, dat hen op kosten van dat comité onder dak brengt in gezinnen, die zich daartoe tegen kleine vergoeding hebben aangeboden. Verder beschikt dat comité ook over een goed voorzien klederdepôt dat voortdurend van alle kanten nieuwen voorraad
ontvangt en stelde de spijskokerij een harer lokalen voor de vluchtelingen open die daarin zoo gauw mogelijk na aankomst door dat comité van warme koffie en brood worden
2120 voorzien. Een groote weldaad voor velen hunner, die soms twee en drie dagen onder weg geweest zijn of uren lang in de tram of een wagen gestaan hebben, zonder eten en drinken, eer ze hier aankwamen.
Ja, van dat Damescomité gaat inderdaad een groote zegen uit in dezen gruwelijken oorlogstijd!

2125 [19141006] **De actie tegen Antwerpen.**

Van Duitsche zijde wordt de volgende episode bericht van het beschieten, der Antwerpsche forten door de Duitschers. Het fort Waelhem hield zich tot Zaterdagmorgen
2130 [19141003] staande. In den nacht van Woensdag op Donderdag gebruikte de bezetting de volgende krijgslist; zij liet drie vaten kruit in de lucht vliegen en stak eenige vaten petroleum in brand. De Duitschers meenden toen dat het fort verloren was en naderden. Daarop bracht het mitrailleursvuur der Belgen hun groote verliezen toe, maar de list hielp ten slotte niets. Zaterdagnacht om half een werd het fort door de Duitschers veroverd. Spoedig daarop vielen ook de andere forten in handen der Duitschers. Zondagmorgen zweeg het Duitsche geschutvuur en daarin meenden de Belgen
2135 een goed teeken te zien. De reden was echter, dat de Duitschers bezig waren hun zware geschut in de veroverde forten op te bouwen.
Onze Antwerpsche correspondent seint: Rust en vertrouwen zijn te Antwerpen weergekeerd. De straten hebben haar gewoon aanzien weer en niets zou kunnen doen vermoeden, dat men zich in een stad bevindt, welke belegerd en met bombardement
2140 bedreigd wordt. Tot die kalme stemming hebben voorzeker de laatste geruststellende berichten veel bijgedragen, maar zij is vooral te danken aan het feit, dat men nu weet beschermd te zijn door machtige Engelsche hulpstroepen. De verschijning dezer voortdurend aankomende keurige en flinke soldaten, kalm en krachtbewust, die ten strijde trekken met een bijna koude onverschilligheid, alsof zij aan een parade
2145 gingen deelnemen, heeft de Antwerpsche bevolking doen inzien, dat het gevaar althans voorloopig en wellicht voorgoed geweken is. Sinds een drietal dagen vloeit de stroom van aankomende khaki's en mariniers met vervaarlijk grof geschut bijna onafgebroken door de stad en overal worden ze met geestdriftige blijheid begroet. Mannen roepen hoeden zwaaiend en vrouwen, tot tranen toe ontroerd wuiven met zakdoeken. Zondagavond
2150 toen lange optochten van Londensche autobussen met kleurige advertenties over Meir en boulevards reden in het regenachtig, ?ig Antwerpen die bijzondere atmosfeer der City brachten, was de geestdrift overgroot. Het regende sigaren en sigaretten op de cars, waar de Tommy's met hun geschoren tronies zich al die wat rumoerige hulde lieten welgevallen. Zij lieten Belgische vlaggetjes aan hun geweren wapperen bij wijze van
2155 groeten in de vaart van de voorttuffende auto's drukken zij haastig maar ferm de talrijke handen die hun langs beide kanten van de straat werden toegestoken. Op een ander punt van de stad trokken zij te voet in dichte gelederen met muziek aan het hoofd, zingende "It is a long way te Tipperary". De hulp door den Engelschen aan de Belgen gebracht maakt den strijd voor de Duitschers zeer twijfelachtig. Hardnekkig
2160 trachten zij over de Nethe te geraken, maar steeds worden zij met groote verliezen afge? ? verliezen ontzettend zijn geweest. Het "Handelsblad van Antwerpen" meldt, dat om de rivier te benaderen Duitsche aanvallers een overstroomd gedeelte door moesten

2165 en tot aan de enkels in het water stonden. Zoo geraakten ze verward in het prikkeldraad en konden noch voor noch achteruit. Het Belgische vuur maaide ze letterlijk weg. Zeer juist schrijft de "Nieuwe Gazet": "We mogen niet vergeten, dat ze de binnenste fortlijn niet kunnen aanvallen en nog veel minder de stad beschieten of ze moeten hun zware kanonnen kunnen vooruit brengen en daartoe moeten ze toch nog altijd geschikt terrein vinden om ze op te stellen. Nu begrijpt iedereen, dat we dit zoo maar niet zullen laten gebeuren en dat sinds lang reeds alle 2170 maatregelen zijn genomen om binnen onzen buitensten vestingring den Duitschers naar behooren te ontvangen. De Nethe was gisteren goed verdedigd, zij is het vandaag nog beter. En als zooiets verzekerd kan worden, dan is het zeker, dat het bovenmenselijke gedaan wordt om te beletten dat de Duitschers artillerie kunnen opstellen, die de stad kan bereiken. De binnenforten en alle vooruitgeschoven 2175 batterijen, alle troepen aan de Nethe-lijn zijn daar om hun het terrein voet voor voet te betwisten.

[19141006] **Actie legen Antwerpen.**

2180 ANTWERPEN, 6 Oct. (Eigen bericht.) (Officieel.) De toestand te Antwerpen is ernstig. Luitenant-generaal De Guisè, bevelhebber der versterkte stelling, heeft hedenavond aan de burgemeesters der gemeenten binnen de versterkt stelling den volgenden brief gezonden: "Ik heb de eer ter kennis der bevolking te brengen, dat het bombardement der Antwerpsche agglomeratie en omstreken onvermijdelijk is. De bedreiging met of de 2185 uitvoering van het bombardement zal echter geen invloed hebben op den duur van den weerstand, die tot het uiterste zal worden doorgedreven. Personen, die zich aan de uitwerking van bedoelde beschieting willen onttrekken, zijn verzocht zich in den kortst mogelijken tijd te verwijderen in noordelijke of noordoostelijke richting."

[19141006] **De algemeene toestand.**

2190 De belegering, wellicht het bombardement van Antwerpen, is voor heden het meest belangrijke. De commandant der versterkte stelling, generaal De Guise, heeft de burgerij gewaarschuid, dat het bombardement kan worden verwacht. Voor het oogenblik is het echter de strijd tusschen de beide fortlijnes, die alle 2195 aandacht in beslag neemt. De buitenste fortlijn tusschen de Demer en het Maas-Schelde-kanaal is gevallen. Maar de overgang van de rivier de Nethe wordt den Duitschen troepen door het Belgische leger, met een Engelsche troepenmacht versterkt, ernstig betwist. Het schijnt dat een marine-afdeeling en een gedeelte van het landleger in België zijn aangekomen; de opvattingen omtrent de sterkte ervan loopen 2200 zeer uiteen, van 3000 tot 30 à 40.000 man, maar wij hebben redenen om aan te nemen dat de sterkte van dit Engelsche leger ongeveer 10 à 15,000 man zal zijn. En nu is het niet alleen numerieke sterkte, maar de moreele invloed dien de hulp der bondgenooten voor België heeft, welke zooveel gewicht in de schaal legt. Reeds heeft de komst der Engelschen de kalmte doem terugkeeren, en het zelfvertrouwen, in Antwerpen, en tevens heeft zij bijgedragen tot krachtiger en hardnekkiger verzet in 2205 de enceinte tusschen de beide fortlijnes. Om het stadje Lier werd gisteren krachtig gestreden; het geheele terrein om de Nethe was het tooneel van den strijd en voet voor voet werd het door de Engelsch-Belgische troepen aan de Duitschers betwist. Voorloopig is het de bedoeling om den overgang van de Nethe aan de Deutsche troepen te beletten, en te zorgen dat de Duitschers niet in de gelegenheid komen om hun zware 2210 artillerie op te stellen op een wijze, dat zij de stad over de binnenste forte heen, zullen kunnen beschieten. Het is nu echter gebleken, dat de Duitschers in de veroverde forten hun geschut hebben geplaatst, en van daar de waarschuwing van den generaal De Guise. Van den strijd om Antwerpen geeft een onzer berichtgevers dit nummer een beschrijving, die een denkbeeld geeft van wat een modern gevecht is - en 2215 een betere bestrijding van alle beweringen omtrent de "ethiek van den oorlog" dan wij in langen tijd hebben gezien,

[19141006] **Vóór Antwerpen. Hoe gruwelijk de oorlog is.**

2220 Zaterdagmiddag [19141003 12.00] was het, toen wij tegen twaalf uur met den laatsten trein naar het dorpje Contich reden. Wij waren met zijn tweeën. Een andere Amerikaansche journalist en ik. Heb is aangenaam met een Amerikaan te reizen. Het Amerikaansche paspoort is grooter dan eenig ander paspoort in de wereld. Het stempel erop is grooter en roder en goudner dan dat op eenig ander paspoort in de wereld. Men 2225 respecteert het en sinds de Amerikaansche gezant in Brussel een soort diplomatiek ensemble opgericht heeft met den terecht hoogvereerden burgemeester Max, sinds dien tijd wordt Amerika met uiterst goede oogen bekeken. Hetzelfde geldt voor Holland, behalve misschien in die kringen welke genoegzaam Fransch zijn om van de rest van de wereld nooit iets af te weten of te willen weten en voor wie Holland een soort

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

2230 barbaren-staat is met logge mannen en onelegante vrouwen en een gebrek aan P?ver's
wereldberoemde Eau de Quinino. U denkt, dit wordt nog een brief met grapjes. Wacht u
maar even. Het wordt nog anders. We namen een retourtje. De andere helft van dat
retourtje heb ik in mijn zak en ik zal het (zooals wijlen de Paus met zijn beroemd
2235 retour naar Venetië), ik zal het ook trouw bewaren en aan mijn kindskinderen laten
zien. In een huis wordt het een ?teit zooals de bekentenis van Balthasar Gerards in
het Rijksarchief er een is voor het Nederlandsche volk. Welnu, de trein was niet vol.
Slechts met buitengewone passen mocht men erin. Links en rechts van ons kwamen
vluchtelingen aan. Maar het was nog slechts de gegoede stand die uittrok. Een hevige
zenuwachtigheid een dusdanige toestand der zenuwen welke de menschen als het ware op
2240 hun tandvleesch deed wandelen, was overal zichtbaar. Men drong meer dan gewoonlijk,
men had gauwer ruzie dan gewoonlijk, een iedereen slechts bezield door een enkele
gedachte: weg te komen van deze plaats, die voor bommen van vliegmachines, etc.
Van de armere vluchtelingen echter bemerkte men toch hier en daar reeds iets. Er
waren wat oudjes die niet meer loopen konden. Die werden op kofferwagens gezet en
weggekruid. Verder de altijd tegenwoordige draagbaren en dan wachtende dragers en
2245 dokters en pleegzusters. Dat echter was al een oud gezicht. Oorlog is oorlog en dat
ze terug schieten en gewonden maakten, kon ik den Duitschers niet kwalijk nemen. Een
eerlijke strijd en eerlijke gewonden, het is ellendig genoeg maar er zit nog een
greintje ethiek in. Dus, zooals gezegd, ik ging nog als de ongeloovige Thomas weg. In
onze coupé zat een meneer uit Contich. Die ging nog even wat halen uit zijn huis. Zou
2250 de stad nog staan. "O" was het antwoord, "alles was er veilig genoeg tot nu toe maar
ook niet langer." Zoo reden wij dan tusschen aardige voorstaddorpen, door en over
groentetuinen en langs weiden met kudden vee en in de mooie najaarszon was het al
pais en vree. Wel hoorde je van tijd tot tijd het doffe gebrom van het geschut maar
op zoo'n afstand klinkt het toch net alsof iemand met een bons een deur dicht doet en
2255 dus maakt het helemaal geen indruk. En toen ineens veranderde het beeld. Het was even
voorbij Berchem, dat ik een historisch visioen kreeg. Het beeld van een plaat van
oude settlers in Massachusetts die met al hun have en vee en kinderen wegvluchten
voor een aanval van Roodhuiden, de herinnering aan een tekening van Macedoniërs, die
in dolle haast wegtrekken voor een der eeuwige strafexpedities der Turken. Alleen was
2260 hier geen dolle haast maar liep de stoet langzaam, trok hij met de snelheid van
gedreven vee, in eindeloze rijen den landweg af. Wat een stoet! De hooge wagens,
bekend uit ons Brabant, hoog opgeladen met blauw en wit geruit beddegoed, daar boven
op kinderen en vrouwen, daar achter aan hangende kisten en misschien een kooi met een
vogel, de wagen zelf omstuwd door loeiend vee, en met kleine kinderen die met de eene
2265 hand aan vaders wagen maar moedeloos doortrokken. Dan weer kruiwagens met huisraad
opgestapeld, of handkarren met oude menschen erop. En inéens werd dat heele beeld
klaar, kon men zien wat een vrees daar in zat voor die hen gedwongen hebben in een
onrechtvaardigen en meedoogenloozen oorlog te trekken, de ? wie zij nu wegvluchten,
in de zekere wetenschap van hun have nooit meer terug te zullen zien, want de Duitser
2270 (en eenieder die de Deutsche kranten leest weet dit) heeft geen geduld met de
"Belgische Schutten" die hem het spelletje in Frankrijk zoo deerlijk bedorven hebben
en wie de Deutsche kranten leest weet hoe men over de verwoestingen in België aan
geene zijde van den Rijn spreekt. Maar ik zat nog altijd in den trein. Ik keek nog
maar toe. Naderhand, toen ik zelf een uur of vier meeliep, toen bleef mij een andere
2275 herinnering over, de herinnering aan het eigenaardige geluid van zoovele kleine
kinderklompen die op de straat, keien of het asphalt klopten, in den eigenaardigen
haastigen draf van menschen die op een paniek-galop te loopen. Ik bezit een heele
collectie van diverse geluiden. Ik ken het wanhopig geblaas en gezucht van een
aanstormenden boschbrand. Ik herinner mij het eigenaardig getik van Russische
2280 mitrailleuses, het gebons van groot geschut op verren afstand, het snorren van
Zeppelins. Maar niets is zoo wanhopig als dat haastige tok-tok-tok van die scharen
kinderen op hun vermoeide beenen, loopende uit al hun macht om vader en moeder bij te
houden.

Laat ik nu echter bij mijn verhaal blijven. Wij kwamen in Contich. Vijf of zes
2285 menschen stapten uit. Een oud mannetje en een oud wijfje met een paar nonnetjes. Die
goede menschen zijn thans overal te zien. Zij zijn als het ware de Boy Scouts, voor
de ouden van dagen, die heele kromme besjes die halfkindsch van dit vertier niets
meer begrijpen, die plotseling uit hun tachtigjarige sleur worden gehaald en van het
eene dorp naar het andere rondsollen en zoo erg dreef kijken alsof het zoo veel beter
2290 geweest ware indien zij maar bijtijds gestorven waren, voordat deze moordpartij begon
die thans hun armzalig wereldje met 42 c.M. kogels in mekaar blaast. In het stadje
zelf alles leeg. Het was hier werkelijk ineens de wereld die Detaille voor ons
geschilderd heeft. Niet de wereld van krijgshaftige schilders met galopperende
paarden en begallonnerde generaals. Maar de wereld van soldaten, te moe om te staan

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

2295 of te zitten, die in een deurpost lagen, of op een trottoir, die even de zware
schoenen uitgedaan hadden, die een halven zuren appel, ergens gevonden, opaten, die
met ?? gewasschen gezichten en handen, met stoppelbaarden en nagels vervuild in de
eindelooze loopgraven, die met alle ware teekenen van een gruwelijken oorlog zich nog
2300 die misschien zoo gauw voor hen afgeloopen zou zijn. Want, lezer, die aan parades
denkt, er zijn weinig dingen in de wereld zoo intens smerig als oorlog. Napoleon
besteedde jaarlijks ontzettende sommen aan Eau de Cologne. Die had hij noodig omdat
de reuk van het slagveld hem hoofdpijn gaf. Welnu, een leger in vreedstijd, geschoren
en gewasschen en met Zondags verlof is één ding. Maar een leger dat sedert negen
2305 weken tegen een overmachtigen vijand in het veld is geweest, is iets zoo treurigs,
zoo krom van de moeheid en de ellende, zoo ontgaan van alle galon en blanke wapenen,
zoo bevlekt met modder en bloed, dat het wel het allerbeste argument is voor
algemeene ontwapening. Zoo wandelden wij door het stadje. De huizen waren gesloten.
Hier en daar was een ondernemend zoetelaar die wat sigaretten verkocht, hier en daar
2310 stonden ramen open en zag men den inboedel waaruit haastig het een en ander weg was
genomen, waar de wanorde sprak van een vlucht welk een paniek moet zijn geweest. Na
Contich dunde de rij vluchtelingen uit. De dorpen tusschen het plaatsje en de rivier
de Nethe waren den vorigen dag al door de bewoners verlaten. Een gedeelte ervan was
al verwoest. In Contich zelf op de uiterste grens van de gemeente was de priester.
2315 Een jonge man nog. Een aangenaam, wel energiek gezicht. Hij had een heel oude
juffrouw bij zich. Men had het goede mensch vergeten. Nu kwam ze bij hem met een
karrebies vol pakjes en een dikke parapluie en wilde weten hoe ze weg kon komen.
Loopen kon ze niet. Wagens waren er ook niet. Ze moest naar het Roode Kruis aan den
anderen kant van den weg. Dat was een heele toer. De weg was op dat oogenblik vol
2320 racende automobielen die amunitie naar het front brachten. Met zijn drieën hielpen
wij haar door die menigte heen. Toen bleven wij eenpraatje maken met den pastoor.
Ging hij ook weg? Ja, hij wachtte tot al zijne gemeenteleden weg waren en dan trok
hij hen achterna naar het dorpje aan de Hollandsche grens waar zijn gemeente
ondergebracht zou worden. Waarom hij niet bleef? Ja, daar hadden wij gelijk in. Voor
2325 een bombardement vreesde hij niet, maar uit lange ondervinding wist men, dat de
troepen die in België ageeren fel verwoed zijn op de priesters, die zij beschuldigen
het volk tegen de Duitschers opgezet te hebben; dat de priesters steeds door hen voor
schwarze Schweinhunde uitgescholden worden die bij de minste moeilijkheid
gefussilleerd worden. En een doode priester heeft voor zijn gemeente ook al weer
2330 weinig nut. Ik kon hem geen ongelijk geven. Of hij eenig idee had waarom de Deutsche
troepen zoo fel opgetreden waren? Dacht hij dat de menschen werkelijk op de
Duitschers geschoten hadden? Hij antwoordde mij: u kent die menschen hier. Hét zijn
dezelfde boeren als in uw zuidelijke provinciën. Dat er een enkele, die in zijn eigen
huis beleedigd werd door een Duitscher, deze eens op zijn hoofd geslagen heeft, dat
2335 is natuurlijk genoeg, maar verbrandt men daarvoor een heele stad? En ik dacht aan het
land van mijne inwoning en aan de behandeling van Vera Cruz door de Amerikaansche
marine. De Amerikanen werden warm ontvangen door Mexicaansche franc-tireurs. Zij
schoten toen die kerels met geschut en geweren uit hunne posities en namen hen
zooveel mogelijk gevangen. Daarna gaven zij hun houweelen en bezems en lieten hen de
2340 stad schoon maken, riolen aanleggen, maakten uit het ongezonde nest een model van
hygiëne. Zij brandden niets af. Zij verbeterden. De filosofie van den Professor in
het Witte Huis was toch eigenlijk wel iets anders dan die van den heer Bernhardt en
zijn fameus boek die in het geval van Vera Cruz een uiterst gestrenge bestraffing zou
aanbevelen, brandschatting, gijzelaars, fusillades en wat dies meer zij. En nadat ik
2345 nu verscheidene dagen met die menschen uit die dorpen rond gezworven heb, met die
soldaten in greppels heb zitten praten, met de paters aan het front (en ik heb
eigenlijk een akelig vooroordeel tegen dergelijke menschen) nadat ik den grond om zoo
te spreken voor alle mogelijke informatie omwoeld heb, kan ik er nog steeds niet bij,
wanneer ik verhalen hoor van Vlaamsche dorpen die zich plots in gewapende kampen
2350 transformeerden. Daar is bijvoorbeeld Dendermonde waarvan bijkans geen steen meer op
den anderen staat. Vera Cruz en Dendermonde, het blijft mij in het hoofd spoken en ik
denk aan de verontwaardiging in Vera Cruz van Deutsche zeelieden die de politiek van
Amerika toentertijd verderfelijk zwak vonden. En na een half uurtje praten met onzen
priester togen wij het dorp uit en waren toen meteen dicht bij het eigenlijke
2355 slagveld. De verdediging van Antwerpen in het zuiden wordt gevormd door een halven
cirkel welke begrensd wordt door de Nethe, de verlenging daarvan, de Ruppel en
westwaarts de Schelde. Ten zuiden van die rivierlijn, dus erbuiten, liggen sterke
forten. En als u nu de kaart kijkt, dan ziet u hoe het beleg geloopt is. Eerst de
verjaging van de Belgische troepen uit Mechelen, dat na drie bombardementen duidelijk
2360 sporen van verwoesting draagt. Dat is het punt hetwelk de lijn tusschen Brussel en

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

het noorden in aanraking brengt met de verdedigingslinie van Antwerpen. Vanuit Mechelen werd Lier beschoten. De stad werd haastig verlaten door de bevolking. Een half dozijn bleef dood. Een aantal schoten op het hospitaal doodden een zestal gewonde soldaten. Daarna hield het vuren op en de Belgische soldaten bleven in de buurt en verschansten zich. Dat was in het begin van de vorige week. Nu westelijk van Lier en aan de buitenzijde van de Nethe ligt het plaatsje Duffel, dat al heel gemakkelijk te zien is omdat er heel hoge schoorsteenen staan. Dat ging er vervolgens aan en werd door de Duitsers genomen. Dat was dus een Duits steunpunt in het westen. De uhlanen trokken de rivier over en waren op verkenning tot in Linth, dus buiten de uiterste forten-linie. Alles met orde en regelmaat. Na de beschieting van Duffel kwamen de twee middelste forten in het zuiden eraan: Waelhem en Waveren St. Catherine. Groot geschut en nauwkeurige berekening deden het werk. Zij gingen kapot zoals Luik en Namen en Maubeuge kapot gingen. De Belgen trokken achter de Nethe, maar 's nachts kwam majoor Renault met een vijftig vrijwilligers op de ruïne terug en sloeg nog een aanval van Duitsers af. Prachtig, maar de Duitsers hebben menschen genoeg nog ga?? geen oorlog van persoonlijke moed maar een praktische toepassing van de leer der springstoffen.

Ergens een dr. ing. met een bril op zijn neus en een retort in zijn hand, doet meer kwaad dan heele bataljons dappere vrijwilligers. Na het fort Waelhem gingen de waterreservoirs eraan. Dat was Woensdag. Het Belgische leger trok zich terug. Het blies de bruggen over de Nethe op en groef zich onmiddellijk in, langs de oevers van de dichtbegroeide rivier. En nu was de quaestie dat de Duitsers trachtten met hun geschut een bres te schieten door den Belgischen weerstand en dat de Belgen alles op het spel zetten om zich staande te houden. Er loopt een eindelooze, kaarsrechte straatweg van de Nethe noordwaarts Waerloos en dan tot Contich.

Daar was het op gemunt. Aan beide zijden van dezen straatweg was de Belgische artillerie ingegraven. En dat was alles volgens de laatste krijgsl eer keurig in orde. De kanonnen waren bijna onvindbaar. Tot hun midden ingegraven, en bedekt met lange takken en gras stonden de rijen kanonnen met opengesperden muil naar het zuiden te gapen. Een vijfhonderd meter daarachter, eveneens verborgen onder takken, lagen de paarden. Naast elk kanon, links de open kasten met granaten. En er onder de troggen bedekt met aarde en gevuld met stroo, waarin de mannen dag en nacht bij hun stuk konden slapen of liggen rooken. Een gemoedelijke pater met wien, en met nog een viertal soldaten, ik een praatje had zitten maken vóór een kapeletje van Het Heilige Bloed, bracht mij bij de batterij waarvan hij de manschappen verpleegde. Met den commandeerenden officier samen liet de pater ons de stukken zien. In witte wollen dekens gehuld lagen eenige manschappen te slapen. Vier dagen reeds waren zij in deze ?? geweest en sinds vier dagen waren zij niet uit de kleeren gekomen. De ??rade officier was in het fort Waveren geweest gedurende het beleg door het zware geschut.

Ja, er was niets aan te doen. Tegen die Duitse kanonnen hield niemand het uit. Men had terug gemoeten. Onderwijl van rechts en links op een vijfhonderd meter achter ons, klonk de uitbarsting van het Belgische geschut. Het was tegen vier uur. Het artillerie-duel dat wat bedaard was gedurende den middag, waarschijnlijk om de oden te begraven en de gewonden wat te verplegen, begon weer. Wat precies kanonnen achter ons stonden was natuurlijk niet uit te maken. Rook was er niet te zien. Alleen een plotselinge hevige detonatie, gevolgd door een lang striemend geluid en dan een verre ontploffing. Maar van de baan door het projectiel beschreven was ook niets te zien. Alleen wist men dat daar over ons hoofd veel lood en ijzer en koper vloog en dat als resultaat daarvan de Duitse kranten weer verder gevuld zouden worden met de treurig monotone advertenties van jonge jongens die voor "Koning en Vaderland op het veld van eer gebleven zijn". Wel, die batterij was eindelijk bekeken en we bleven nog bij ons kapelletje wat praten in gemoedelijk Vlaamsch. De cigarett en, waarmede ik mijne zakken gevuld had, werden samen gedeeld en van den geheelen slag merkte men niets dan heb doffe en verre boem-boem van belegeringsgeschut, den korten en scherpen poef van het veldkanon en de eigenaardige poef-p-f-i-i-i-i van de shrapnell. Maar al dat leven en lawaai scheen zoo onreëel dat wij er niet de minste aandacht aan schonken. Totdat ineens een hevige slag aan onzen rechterkant den grond deed dreunen. "Dat is er eene van de Dutsers", en poef, meteen was er een tweede en nog dichteraan. En tegelijk ratelde er een ambulance aan. De ambulance hield op den straatweg stil. Het was zoo'n oude houten rammelkast op hooge wielen. Het achterdoek werd weggenomen en een draagbaar werd er uitgeschoven. Wat daar op lag was tien minuten te voren een Vlaamsch boerenarbeider geweest in een uniform van Belgisch infanterist. Nu was het een lange uniformjas en die hield het boven- en het benedenstuk van den man nog bij mekaar. Heb middengedeelte van het lichaam was weg. Een granaat had den man in tweeën geslagen. Het hoofd lag daar met groote open oogen en wijd open mond. Tegenover hem op een bank zat een man, die een schot in den rug had. Ook met den mond open. Het

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

gezicht vertrokken van de pijn, half overhellende aan den kant waar het schot niet was. De bloedige massa van zijn kameraad, die nog geleefd had toen hij opgenomen was, werd met zorg uit den wagen genomen. Een priester ging er naast. Een dozijn van ons, 2430 soldaten en officieren, stonden er bij. De sjako en de pet gingen af. Het doodshoofd ging heen en weer op het ?? de draag?? het haastig weggelegd achter den muur van een boerenwoning en meteen poef p-f-i-i-i-i-i; de eerste kartets barstte. Wat te hoog. Maar een paard viel om. De volgende kwam al reeds aanzetten. Een soldaat ging neer, met een haastigen greep naar den hals, waarvan de slagader was afgeslagen. Iets 2435 verder op den straatweg lag een blauw pak Moeren. Ook een levend wezen geweest een oogenblik te voren. En toen, lezer, ben ik weggelopen uit die buurt zoo hard als ik kon. Weggelopen met een intense woede tegen mezelf, omdat ik weg liep, maar meer nog omdat ik zoo bedroevend hulpeloos, was, dat weglopen het eenige middel was tegen den regen van kogels waarvan er 310 in een kartets gaan, waarvan er een tiental over ons 2440 hoofd vlogen, maakt tienmaal driehonderd en tien, dat is 3100 kansen om geraakt te worden. En dat zal mij altijd bijblijven als voornaamste herinnering aan het volgende half uur, de boosheid dat daar nu een argument was zoo ontzettend dom, zoo hopeloos onbeantwoordbaar, dat de geleerdste mensch van alle eeuwen er even wanhopig tegenover had gestaan als de meest rustieke koe. Dat hier niets werd overgelaten aan verstand 2445 of vernuft, maar dat hier een combinatie van eenige metalen en scheikundige bestanddeelen, die wij anders te onzen nutte gebruiken, zoo gecombineerd was, dat zij slechts vernieling veroorzaakte. En op dien weg naar Waerloos met nog twee soldaten, alle drie in een greppel om weg te blijven uit het gevaar van een kartets, die op de keien sprong, heb ik, met den vluggen gedachtengang van verdrinkende menschen gedacht 2450 aan die theorie van generaal von Bernhardi, welke zulk een grootscheepschen moord tot een systeem verheft, aan dat akelige boek van professor Steinraetz, een boek bestaande uit beweringen van een man, die van den krijg niets weet en het enkel uit andere boekjes haalt, een boek dat door zijn gepredik van iets onzedelijks mij zoozeer heeft geërgerd, dat ik steeds en te allen tijde gaarne bereid ben, dien 2455 krijgshaftigen vaderlander op zijn eigen terrein en met zijn eigen methode te bestrijden en het bewijs over te laten aan het zoozeer door hem geprezen recht van den sterkste (het "Handelsblad" geeft den heer Steinmetz gaarne mijn adres) – op dat korte traject heb ik aan al die ergernissen gedacht, maar toch eigenlijk aan heel weinig anders. Wanneer ik deze gevoelens nu zoo kalm mogelijk analyseer, dan was ?? 2460 wegdreef, want ik heb met opzet gezorgd om van tijd tot tijd mijn pols eens op te nemen. Het was hevige woede tegen een stom noodlot. Het zag eruit alsof wij er nooit uit zouden kunnen komen. Dat feit stond dus klaar: of dood, óf verminkt. Alleen dacht ik erover of ik liever mijn linkerhand, waarmede ik een beetje vioolspeel, of mijn rechterhand, waarmede ik wat teeken, zou verliezen; een gedachte zeker opgewekt door 2465 het zien van een soldaat, wiens eene hand nog slechts een klomp bloed en vleesch was. Neen, mijn geheele wezen verzette zich met alle geweld tegen deze methode van oorlog argumenteeren. Want per slot van rekening moet er toch eenig argument zitten achter deze "ultima ratio" der koningen. Duitschland beweert dat het door België heen trekken moest voor zijn eigen behoud en dat het verdrag van neutraliteit slechts een 2470 stukje beschreven papier was. België beweert het tegendeel. En om nu te bewijzen dat het gelijk heeft, licht daar achter dat muurtje mijn Belgische soldaat met zijn opengespalte oogen, alsof hij midden in den ergsten droom gesneuveld was, – daarom ligt er in dat greppeltje waardoor ik loop voor mijn voeten een hoopje rood gedoe dat 2475 blijkt een zoo bebloed beddelaken te zijn, dat het inderhaast als nutteloos uit een ambulance werd geworpen. En zoo loopen wij de velden door langs den weg noordwaarts, en het vuur wordt heviger. Totdat ik voorbij een huis kom en daarachter staan 2480 soldaten en die trekken mij plotseling van den weg af, "on vous tuera la-bas" en meteen een nieuw geluid en de knal is gevolgd door het gefluit van het aanzetten van de Westinghouse-rem en waar ik zoo juist gestaan heb, regent het kogels en de steenen en de aarde spatten naast ons rond. En dan volg ik hun raad en smeer mijzelf zoo dun 2485 mogelijk met vijf soldaten en een viezig armzalig hoerenkind van een jaar of veertien tegen den muur van het beschermende huis aan en meteen weer rinkelt het en het dak tegenover ons vliegt aan gruizelamenten door den hagel van kogels, en de pannen vliegen ons om de ooren en dan gaan wij allemaal tegelijk weg en ik gehoorzaam aan 2490 een soort van instinct en loop een weg op die rechthoekig op den onzen staat en ga dan op een vijfhonderd meter afstand weer noordwaarts, evenwijdig met den grooten weg waarover de kartetsen steeds bareten, met een nauwkeurigheid die doet zien dat ?? loop ik een boerenhuis op en een boerenerf door, volg instinctief een boerenmeid die ook dien kant uitgaat en kom achter een groote schuur terecht waar een hoop soldaten 2490 staan, vraag den weg naar Contich en word gearresteerd en naar het hoofdkwartier gebracht. Nu zal ik u met het verdere verhaal niet vervelen, want indien ik u tot dusverre mijne persoonlijke gevoelens mededeelde, dan was dat slechte om eens te

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

registreeren wat men maar zelden door vreedzame boekenwormen hoort beschrijven, omdat nu eenmaal een boekenwurm zelden zulk een kant uitkomt. Maar mijn arrestatie en mijne onderhandelingen met een uiterst onbeleefden Belgischen kapitein hebben weinig met de zaak te maken. Ik was na? nog iets boozer. Want hier was het domme militaire geweld, dat alle gezond verstand doet ophouden, indien mogelijk nog iets erger aan het werk. De kapitein in quistie was moe en zenuwachtig en hij was de eenige officier die niet beleefd was. Verre zij het dus van mij me daarover te beklagen of te generaliseeren. Het was een persoonlijk feit. Maar hier was ik voorzien van alle papieren die noodig waren, en een oogenblik telephoneeren naar de stad had mijn cipier kunnen doen zien wie ik was en waarom ik hier was. Maar hij had de macht. Hij had de macht mij daar ter plaatse op te laten sluiten, dood te schieten of wat hij verder wilde en hiertegen had ik niets in te brengen dan beleefd ja en neen te zeggen. Totdat wij ten einde raad het Hooge Paard beklommen, een ultimatum opstelden van hevige dreigementen bij de regeering en daarop op de botste manier ontslagen werden van dit hoogst onaangename oponthoud. Nu begon het langzamerhand donker te worden en wij hadden een drie uur wandelen naar de stad voor ons. Vóór acht uur moesten wij thuis zijn, want dan gaat de poort dicht. Wij waren thans buiten bereik van de kartetsen. Het Belgische geschut donderde sterker dan te voren. Met alle geweld werd den vijand belet de rivier over te trekken. Aan beide zijden van den weg begon men regimenten voetvolk te zien. Dat werd in gereedheid gehouden om de vermoeide soldaten in de loopgraven af te lossen. Uit de loopgraven kwam men terug. Helaas, een groot gedeelte kwam voorbij getuft, in automobielen, minus voeten of handen of armen of oogen. De rest strompelde moe en smerig den weg af. En laat ik hier nog maals de grootste bewondering uitspreken voor den geduldigen gewonen soldaat, die het werk doet, die de grootste lasten heeft, die zijn huis en goed verlaat on bij rijtjes neergeschoten wordt en verdwijnt in een gemeenschappelijk graf, die weinig plezier heeft van den dienst in vreedetijd, die in oorlogstijd maar sjouwt en sjouwt en sjouwt, als Ahasverus zijn zware bagage en zware laarzen meesleept en vecht omdat zijn vaderland (en welk een vaag begrip is dat niet voor de meeste menschen) omdat zijn vaderland door een vijand aangevallen wordt en hij zijn vrijheid wil verdedigen. En naarmate het donkerder werd, in die mate zag men ook meer de ellende van dien langen drom menschen. Wij waren nu weer in den stroom vluchtelingen. Links de eindelooze rij ambulances en auto's met voorraden. Rechts de infanterie die voor den nacht slapen ging, de menschen die met hun armzalige plunje vluchtten, terwijl wij in de verte hoorden hoe de Deutsche bres door hun hoeven en huizen steeds wijder werd geschoten en dat met een nauwkeurigheid en een meedoogenloosheid waarmede een prairiebrand, door een storm aangewakkerd, in enkele oogenblikken den welstand van jaren lange zwoegerij vernietigt. Men keek niet om. Men liep door. Naar het Noorden, waar de hoge toren van Antwerpen nog even zichtbaar was. Naar het Noorden waar ergens het nog ongedeerde Holland moest liggen, waar men in een huis kan zitten zonder gevaar dat het dak of de kelder er uit geblazen wordt, waar de dorpen en stadjes recht overeind staan en geen klompen zwarte ruïnes vormen. Bij mijn aankomst kon ik naar een goed hotel gaan. Maar zwijgend zaten lange rijen vluchtelingen op de stoep naast de Vlaamsche komedie te wachten tot dat het hunne beurt zou zijn om verzorgd te worden. Er was juist een weeshuis aangekomen. Kleine kleuters met hunne meesters. Die joggies zaten op de stoep onder het afdak van het vroegere hotel Weber. Zaten er nog even geduldig twee uur later. Zaten er nog even geduldig vier uur later. En daar was toch heuse, in ons land een verkondiger van Gods woord, die van den kansel durfde spreken over de zegeningen van den krijg. Aan hem en den geleerden schrijver van de "Philosophie des Krieges" wijd ik dezen brief.

Gebeurtenissen van woensdag 7 oktober 1914

[19141007 19.00] **De beschieting van Antwerpen.**
ANTWERPEN, 7 Oct. (7 uur 's av.) (Van een bijz. medewerker.) De stad, donker sinds een uur, is iets tot bedaren gekomen door het gerucht, dat een Belgisch-Engelsch leger den vijand weer over de Nethe geworpen heeft, maar de toestand is even wanhopig als dezen morgen en de stad maakt een kerkhofachtigen indruk, terwijl spleten licht uit kelderramen toonen waar men zich voor den nacht gereed maakt. De uittocht dezen middag was, indien mogelijk, nog treuriger, daar men thans ook lammen, geparalyseerden en idioten vervoerde, somtijds de combinatie van dit alles en dezen middag dwaalde op het station een arme man, die in de eene hand zijn beddegoed en op den schouder een vrouwelijk wezen droeg, verlamd en wezenloos, datals een stuk pakgoed ingeheschen moest worden, kermende geluiden uitslaande en in een hoek gezet, kreunende den weg naar Holland insloeg. Iets later werd om een wagen gevraagd door 'n familie, waarvan de dochter door de ellende aan een zijde verlamd en

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

2560 verstandsverbijsterd was en die door behulpzame spoormannen weggedragen werd, angstig vasthoudende een pop uit doeken, het eenige door haar geredde voorwerp. Het geduld en de toewijding van de beambten en militairen te Esschen en Roosendaal het die duizenden radeloze menschen verdient de allerhoogste appreciatie. Militairen in Roosendaal doen als vrijwilliger dienst om de vluchtelingen van water te voorzien en hun ellende te lenigen.

2565 [19141007 20.00] (Acht uur). Niettegenstaande alle wederzijdsche verzekering van Belgisch succes, schijnt de toestand uiterst slecht en is er geen hoop om de stad te behouden. Het "Nieuws van den Dag" ontvangt het volgende bericht: Onze verslaggever seint uit Roosendaal, dat naar hij ?? vannacht om twee uur uit Antwerpen gekomen zijn, vernomen heeft, te middernacht de beschieting der stad is begonnen. De eerste granaten vielen in het zuidelijk gedeelte der stad en terstond daarop ontstond een 2570 groote uittocht van vluchtelingen. De Duitschers waren over de Nethe gekomen en hadden hun zwaar geschut opgesteld. Terwijl het zuidelijk deel der stad beschoten werd, verscheen er een Zeppelin die bommen wierp op de olie-tanks bij Hoboken. Een begin van brand ontstond en men liet de olie uit de reservoirs loopen. De Duitschers beschoten toen ook het noordoostelijk deel der stad. De Zuiderstatie staat in brand. 2575 De voorstad Berchem moet zwaar geleden hebben. Een kruitmagazijn moet in de lucht gevlogen zijn. De beschieting heeft den geheelen nacht geduurd. Een sterke Britsche troepenmacht met zware scheepskanonnen bezet de binnenste fortelinie, die men tot het uiterste wil verdedigen.

2580 [19141007] **Antwerpen.**
Wij plaatsen hieronder in feuilletonvorm een brief van onzen Amerikaanschen correspondent, een lang maar zeer belangwekkend stuk. Het is hier en daar wat fel 2585 misschien, maar het is zulk een oprechte uiting van afschuw van den oorlog dat wij er ongeveer niets in hebben geschrapd. Het geeft de ervaring en de meening, niet van rustige neutrale redacteuren op een neutraal redactie-bureau in een neutraal land – het is de kreet van een mensch, die in den strijd is geweest...

[19141007 12.00] **De actie tegen Antwerpen.**
Onze bijz. correspondent te Antwerpen seint:
2590 Op dit oogenblik (twaalf uur) hoort men nog voortdurend het doffe gedreun van de zware kanonnen. Waarschijnlijk is het gevecht bij het heldere maanlicht onafgebroken voortgezet. Omtrent het verloop van het gevecht, ? heden werd gevoerd, kan nog worden medegedeeld, dat het vooral in de omgeving van Lier buitengewoon hevig was. Het 2595 stadje zelf ligt tusschen de strijdende legers. Gesteund door hun artillerievuur brachten de Duitschers hun infanterie eenige kilometers vooruit. Voet voor voet werd hun echter het terrein door de verbonden Engelsch-Bslgische troepen betwist. Het vuur was bijzonder moorddadig.

Gebeurtenissen van donderdag 8 oktober 1914

2600 [19141008] **Engelschen te België.**
LONDEN, 8 Oct. (Eigen Bericht.) De "Times" meldt uit Gent, dat de chaplain van de British and Foreign Sailors Society te Antwerpen en de missionarissen naar Londen 2605 terugkeerden. Alle Britsche inwoners kregen den raad te vertrekken en Zondag jl. werd te hunnen behoeve een stoomboot gecharterd. De stoomboot "Amsterdam" lag gereed om het personeel der legaties en consulaten te vervoeren en is vermoedelijk gisteren vertrokken. Men vermoedt dat de Duitsche strijdkrachten die Antwerpen aanvallen, 125,000 man tellen, voorzien van een groot aantal veldkanonnen, eenige zware stukken van 28 c.M. en waarschijnlijk een stuk van 42 c.M.
Ons wordt medegedeeld {Radiografisch is gemeld,} dat een nieuwe afdeeling Engelschen 2610 te Ostende geland is, en morgenochtend voor Antwerpen zal zijn.

[19141008] **Wie zal de eerste zijn?**
LONDEN, 8 Oct. (Eigen Bericht.) Het gerucht gaat hier, dat de Keizer het ijzeren 2615 kruis en 25,000 mark heeft beloofd aan den eersten man die Antwerpen binnen komt.

[19141008] **De toestand te Antwerpen.**
Onze bijzondere correspondent te Antwerpen seint ons uit Roosendaal d.d. 8 Oct.: Welk een verandering in één dag! Ja, wel wist men, niettegenstaande de optimistische 2620 berichten in de Antwerpsche bladen, dat de toestand vrij ernstig was – maar toch kwam de officieele waarschuwing van den militairen gouverneur, dat zij, die zich in veiligheid ? stellen de stad zoo spoedig mogelijk moesten verlaten, nog onverwachts. Maar nu stond het daar in officieele kennisgevingen zwart op wit: de toestand was van

dien aard, dat in Antwerpen en de andere in de Stelling liggende gemeenten, het bombardement ieder oogenblik kon worden verwacht.

- 2625 Een onbeschrijfelijke opwinding was het gevolg van deze publicatie; allen, die zich ook maar even uit de omgeving los konden maken, paktten hun boeltje bij elkaar en vluchtten de straat op. Waar was het noorden! Waar het noordoosten? Velen wisten het niet eens en toch was hun aangeraden in die richting te vluchten. Het station was weldra overstroomd met mannen, vrouwen en kinderen, auto's, rijtuigen, vrachtkarren, 2630 tilburies, sjeesen, ja, de meest zonderlinge voertuigen, beladen met de meest uiteenlopende artikelen, doorkruisten de straten. In het centrum van de stad, de Keizerlei, de Liestraat en de Meir werden nagenoeg alle winkels gesloten. In de algemeene opwinding luisterde men er nauwelijks naar, dat er door een Duitsche vliegmaschine weder een bom was uitgeworpen – gelukkig zonder veel meer dan eenig 2635 materieel nadeel aan te richten. Het projectiel was terecht gekomen op een huisje in de Schapenstraat. De zoon des huizes was juist op den zolder en zijn moeder in het benedenhuis. Wonder boven wonder kwamen zij er echter beiden zonder verwondingen af; alleen een voorbijganger werd gekwetst, hoewel niet gevaarlijk. Ik ijlde naar het telegraafkantoor, om het nieuws te seinen – mis, alles gesloten.
- 2640 En steeds nog nam het aantal vluchtelingen toe, vooral aan de Schelde was de drukte geweldig. Het aantal voertuigen, dat daar in allerlei richtingen stond opgesteld, schatte ik op meer dan 300. Plotseling – het is ongeveer half twee – klinken weder eenige zware kanonschoten. Juist bevind ik mij in een der zijstraten aan de Schelde. "0, God, pas op, ze schieten op de kinderen", wordt gegild en in een oogenblik is de 2645 straat schoon. Daar komt over de Suikerrui een troepenafdeeling met de van de forten afkomstige kanonnen, die in veiligheid worden gebracht. Er is haast geen doorkomen aan en te midden van die enorme drukte hoor ik plotseling de kreet: Vive le roi, vive la reine. Werkelijk duikt daar te midden van at dierij- en voertuigen een grijze auto naar voren, waarin koning Albert en zijn gemalin zitten. Hoe juicht het volk het 2650 vorstelijke echtpaar toe, voor een oogenblik al zijn leed vergetend. Wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen: hij mag niet in handen van de "Dutsen" vallen. Tot het laatst is hij gebleven en nu gaat hij, als zoovelen zijner onderdanen. De auto kan niet verder, moet als alle andere wachten tot er ruimte is.?Ik sfa er vlak achter. Eenige malen ? de koningin nog om ? "Achteruit" en "arrière" klinken gebiedend de 2655 stemmen van de gardes civiques, maar het volk blijft zijn vorst en zijn vorstin tot het laatst omringen, "Au revoir" roept een opgetogen man uit het volk; een oogenblik ontspannen zich de trekken van den vorst, die voortdurend met zijn gemalin in gesprek is – nog één oogenblik en dan rijdt het vorstelijk echtpaar de militaire schipbrug over naar den anderen kant van de Schelde. Spoedig zijn zij uit het gezicht 2660 verdwenen.
- De Duitsche troepen zijn thans Lier gepasseerd. Hun front bevindt zich op 16 K.M. afstand van Antwerpen en strekt zich uit tot Linth. Ze zijn op verschillende plaatsen de Nethe overgetrokken. Zoo juist verneem ik echter van eenige militaire chauffeurs, dat ze hedenochtend iets moesten wijken, welke mededeling ik natuurlijk op het 2665 oogenblik niet kan controleren.

[19141008] **De forten om Antwerpen.**

- Een onzer medewerkers schrijft ons over de stelling van Antwerpen:
Gebouwd in de jaren 1860–1864 volgens de ontwerpen van den generaal de Brialmont, die 2670 hierbij de eerste was, die rekening hield met den invloed van het toen pas ingevoerde getrokken geschut, werd in de laatste jaren de vesting geheel gemoderniseerd als gevolg van de groote verbeteringen op artilleristisch gebied, zooals de invoering van projectielen met groote brisante springladingen, de grootere dracht van het geschut, het invoeren van mobiel belegeringsgeschut, enz. Hiertegen waren n.l. de forten niet 2675 meer bestand en bovendien was de trefkans op deze groote, hooge forten zeer aanzienlijk, terwijl hun afstand tot de kern te groot was om deze bij eene beschieting voldoende te kunnen beschermen. De oude omwalling van de kern werd, mede in verband met de uitbreiding van de van de stad van de havenwerken, geslecht en vervangen door eene ruime kernstelling op den rechter-Schelde-oever, waardoor stad en 2680 havenwerken op een afstand van pl.m. 5 K.M. in een grooten boog worden omsloten. De forten en werken in deze lijn worden nu beschoten, terwijl de Duitsche artillerie over de forten heen, ook de stad bombardeerde.
- Het noordelijk gedeelte van deze tweede lijn van weerstand wordt gevormd door een wal, met een goed geflankeerde natte gracht en bestemd tot opstelling voor infanterie 2685 en, in hefkoepels, ook van licht snelvuurgeschut. Vóór dezen wal ligt het oude fort Merxem. Het zuidelijk gedeelte bestaat uit de verbeterde forten No. 1–7 van den ouden fortenkring, alsmede in de tusschenliniën uit verschillende tusschenwerken met onderlinge afstanden van ongeveer 500 M., welke door infanterie, mitrailleurs en door

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

2690 licht snelvuurgeschut van 7,5 c.M. in hefkoepels worden verdedigd. Eene bijzonderheid hierbij is nog, dat al deze werken in tweede linie onderling vereenigd zijn door een ijzeren hek met daarvoor eene droge gracht, welke van uitgebreide ijzerdraadversperringen is voorzien.

2695 De hoofdlijn van weerstand werd gevormd door een fortengring, welke een afstand van 10-15 K.M. van de stad heeft, zoodat deze hierdoor, ook wanneer de stadsuitbreiding tot de tweede lijn van weerstand is gevorderd, voldoende tegen een bombardement kan worden beveiligd. Het zijn de forten uit dezen kring, die door de Duitsche troepen reeds zijn genomen; het zijn die gelegen tusschen de Demer en het Schelde-Maas-kanaal.

2700 Op den linker-Scheldeoever, waar een aanval minder te vreezen is, wordt de lijn van weerstand gevormd door enkele oudere fortevale Ste Marie, Zwijndrecht en Crulbeke, een verdedigbaren wal tusschen de forten Zwijndrecht en St. Marie en enkele nieuwere werken, welke op de schets zijn aangegeven en die, voor zoover mij bekend is, nog slechts ten deele gereed zijn.

2705 Met behulp van de tijdelijke versterkingskunst zullen vermoedelijk deze laatste werken in de afgelopen weken wel zoo krachtig mogelijk zijn ingericht.

2710 Wat de inundatiën betreft, is bekend, dat o.a. op het noordfront, met behulp van bij vloed ingelaten Scheldewater, eene inundatie kan worden gesteld in de polders St. Arme, Beveren en Corderen tot aan onze grens en in de polders Wilmarsdonck en Austruweel tot aan den spoorweg Antwerpen-Roozendaal. Voorts eene kleine inundatie op het Zuidfront, in het land van Hoboken, eveneens met behulp van bij vloed ingelaten Scheldewater gesteld, terwijl het mij, in weerwil van het daartoe vereischte hooge inundatiepeil, niet onwaarschijnlijk voorkomt, dat ook het Oostfront voor een deel door inundatiën is gedekt.

2715 [19141008] **Het bombardement van Antwerpen.**

2720 Onze bijzondere berichtgever seinde gisteren [19141007 13.00]: Heden namiddag een uur werd door den bevelhebber der Duitsche troepen aangelegd, dat hedennacht te drie uur met de beschieting der stad zal worden aangevangen, zoo deze zich niet voor dien tijd heeft overgegeven. Het hevige schieten van hedennacht veroorzaakte groote paniek, vooral onder de lagere bevolking. De stations werden bestormd en de treinen naar Nederland waren overvol vluchtelingen. In Roosendaal is het stampvol met gevluchte Antwerpenaars. De Duitschers hebben met zwaar geschut de Nethe geforceerd; Lier en Contich zijn in brand geschoten. Door de bres tusschen Contich en Vieux Dieu (Ouden God) dringen zij nu voorwaarts en beschieten de tweede fortenglinie. Sinds gisteren is 2725 zwaar Engelsch scheepsgeschut in actie, maar zonder veel hoop.

[19141008] **Ons gezantschap in België.**

2730 De verplaatsing van het Nederlandsch Gezantschap van Antwerpen naar Ostende is aanstaande. Zij werd reeds heden verwacht.

[19141008] **Uit Eindhoven.**

2735 Onze corr. te Eindhoven seint: 116 Belgische soldaten zijn gisteren te Eindhoven binnengebracht, die uit de richting Hamont door een paar duizend Duitschers naar onze grens waren opgedreven. Zij zijn in Apollo's Lust ondergebracht en worden heden ter interneering naar het Noorden gevoerd. De Duitschers rukken verder op Neerpelt en Achel aan, vlak aan onze grens. Alle bewoners van die dorpen vluchten.

[19141007 15.00] **Belgische vluchtelingen.**

2740 Een onzer bijzondere correspondenten seint uit Esschen 7 Oct. 3 uur voorm.: De toestand hier wordt wanhopig. Gedreven door niet-redeneerende ulanenvrees bestormen duizenden menschen de enkele treinen tusschen Esschen en Roosendaal, niets ontziende in hun wilde vlucht. Het is uiterst gewenscht voortdurend extra-treinen te laten 2745 loopen. De beambten te Roosendaal werken met grooten opofferenden ijver, maar meer materieel is dringend noodig.

2745 Men seint ons uit Vlissingen: Gisteren [19141007 kwamen hier weer stampvolle booten vluchtelingen aan. Velen gingen door naar Engeland, doch honderden werden weder op Walcheren ondergebracht. Ook passeerden booten direct van Antwerpen naar Engeland.

[19141008] **Uit Breda.**

2750 Onze correspondent te Breda schrijft: Het mag wel eens vermeld worden, hoe bijzonder gastvrij het Sint Lucia-gesticht te Princenhage bij Breda zijne deuren openzet voor al wie uit België gevlucht, onderdak moet vragen. Onverwachts stonden Dinsdagmiddag 29 geestelijke zusters der orde Clarissen ?olletine uit de La Moriniore-straat te Antwerpen met haren directeur voor de deur van bovengenoemd gesticht, waar zij

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 2755 allerhartelijkst werden opgenomen. Tot het einde van den oorlog is dezen vluchtelingen huisvesting en verzorging aldaar toegezegd. De zusters deelden ons het volgende mede: Hedenmorgen (Dinsdag 6 October) ongeveer negen uur [19141006 09.00] werd ons allen aangeraden zoo spoedig mogelijk te vertrekken. Direct werd het noodige bijeengegaard en gingen allen heen, uitgezonderd 4 zusters die haar klooster en kerk
- 2760 niet onbeheerd wilden laten.
Per trein bereikten zij zonder eenige moeielijkheid Esschen en van daar Breda. Onder deze vluchtelingen bevindt zich eene 83-jarige zuster, die volslagen blind is, en in ruim 50 jaar niet verder was geweest dan hare cel en naaste omgeving. Een zestiental geestelijke zusters van het Augustinessen-gasthuis uit Lier vonden
- 2765 eveneens in het St. Lucia-gesticht liefderijke opname. Zij zijn de laatsten die dit geteisterde plaatsje verlieten. Een harer vertelt: Acht dagen geleden [19140930] viel de eerste bom in ons gasthuis, alwaar 160 militaire gewonden benevens vele burgerzieken verpleegd werden. Behalve het gasthuis waren nog vier zalen in het klooster tot ambulance ingericht. In één zaal trof een bom 7 doodelijk, terwijl er
- 2770 velen gekwetst werden. Wat eenigszins kon, vluchtte. De zwaar-gekwetsten werden door ons onmiddellijk in de kelders geborgen. Het was noodzakelijk, dat daar zelfs in die kelders geopereerd werd. Drie dagen en drie nachten moesten we met onze zieken in de kelders verblijven, daarna werd het mogelijk onze ergst-gekwetsten naar Antwerpen te vervoeren. Opnieuw werden er ruim 70 van het slagveld aangevoerd. Toen we ook die
- 2775 naar Antwerpen gebracht hadden, hebben wij, 73 in getal, met onzen directeur, onder kanongebulder onze inrichting verlaten. Lier was volkomen ontvolkt, wij waren de laatsten. Achterom ziende zagen wij, dat hetgeen nog van onze instelling was overgebleven, vernield werd. Per tram bereikten wij Hoogstraeten, waar de Paters ons huisvesting verleenden. We hadden gehoopt gezamenlijk naar Holland te kunnen
- 2780 vertrekken, doch een pastoor uit Wuiste kwam hulp vragen voor zieke krankzinnigen en misdadigers. Direct bleven toen 10 zusters achter om dezen te verzorgen. De 63 overigen zijn te Breda aangekomen, en ondergebracht in het St. Luciagesticht te Princenhage, het R.K. Weeshuis te Breda en bij particulieren aldaar. Ook dertien zusters Ursulinen uit Londerzeel bij Mechelen kwamen Dinsdagmiddag te Breda aan. Haar
- 2785 klooster is totaal vernield. Het lag niet in de bedoeling, dit klooster te beschieten, maar ter plaatse van het klooster, was juist een samentreffen. Er waren 56 zusters; – de pensionitairs waren vertrokken. Geheel het klooster was een ziekenhuis; honderden gewonden werden ingebracht; duizenden militairen zijn er gedurende den oorlog gehuisvest. Plotseling werd de kerktoren gebombardeerd.
- 2790 Verscheidene vluchtten, de zieken en ouden van dagen werden in de kelders gebracht. Opeens stond alles in lichterlaaie. Toen hebben de Belgische soldaten zich kranig geweed door met ware doodsverachting de zieken en gewonden uit de vlammen te halen, en op bedden in karretjes te leggen. De droeve stoet bracht het den eersten nacht tot Londerzeel St. Joseph. Daarna bereikten ze den anderen dag te voet Purse, de
- 2795 sterksten reden de wagentjes met zieken en zwakken voort. De zusters van het Ursulinen-klooster te Purse waren gevlucht. Drie dagen bleven de zusters uit Londerzeel in dat klooster; ook van daar werden ze verdreven. De trein bracht haar naar Borgerhout, van daar zou de moeder-overste met 35 zusters naar Engeland
- 2800 vertrekken, doch er liep geen trein naar Ostende. Evenmin was daar een boot naar Engeland. Middelerwijl waren de overige zusters naar Roozendaal vertrokken en van daar naar Breda, welke plaats zij morgen weer verlaten. Al deze vluchtelingen zijn vol dankbaarheid voor de liefderijke ontvangst in Nederland, dat zoo gul en gastvrij allen opneemt en verzorgt voor wie op eigen bodem geen veilige plaats meer is. Van gisteravond wordt ons geseind: Breda wordt ten gevolge van het bombardement op
- 2805 Antwerpen overstroomd door vluchtelingen. De Zuid-Nederlandsche Tram bracht veertig stampvolle wagens gevluchten aan. De treinen uit Roozendaal zijn overvol en doen het aantal vluchtelingen met honderden stijgen. Met alle mogelijke en onmogelijke vehikels, zelfs te voet, komen ze naar Breda. Het Steuncomité tracht allen – en het zijn er voor vandaag circa drieduizend – onder dak te brengen en de bevolking helpt
- 2810 prachtig mede. Tal van aanbiedingen voor gratis opneming kwamen in; een aanbod van 6 of 8 personen is geen zeldzaamheid. Klein Wolfslaar te Ginneken bood aan gratis zoo noodig tweehonderd menschen te bergen, het Leger des Heils bood aan dagelijks 170 menschen te spijzigen. De gemeente richt eenige gebouwen tot nachtverblijf in, en kocht een honderdtal dekens aan. Het Steuncomité heeft groote behoefte aan dekens en
- 2815 vraagt dringend dengenen die wat dek voor de arme vluchtelingen kunnen missen, dit aan haar adres, Boschstraat, Breda, te willen zenden. Het Comité richtte zich per draad tot den Minister van Binnenlandsche Zaken met het verzoek toe te staan, dat in België woonachtige Nederlanders, thans naar hier gevlucht, in de
- 2820 Rijkstoevluchtsoorden worden opgenomen. Men seint ons uit Rotterdam hedennacht: In den loop van den avond zijn hier uit het Zuiden een aantal treinen aangekomen,

stampvol met vluchtelingen uit Antwerpen. Een groot deel stapte hier uit, terwijl anderen de reis naar Den Haag voortzetten. Het onder dak brengen van die honderden en nogmaals honderden kostte zeer veel hoofdbreken. Voor zoover de aangekomenen onbemiddeld waren, werd hun een tijdelijk onderkomen verschafft in de loodsen der
2825 Holland-Amerikalijn en in de werkinrichting van hulpbehoevende blinden. Er waren evenwel ook onder de vluchtelingen zeer velen, die in staat waren om zichzelf logies te verschaffen.

[19141008] **De algemeene toestand.**

2830 De beschieting van Antwerpen is begonnen. Over de Nethe gekomen zijnde, hebben de Duitschers hun zwaar geschut opgesteld, en beschieten daarmede de stad. Tegelijk verscheen boven de stad een Zeppelin, die bommen uitwierp. Op verschillende plaatsen ontstond brand. De beschieting duurde den geheelen nacht voort. De Engelsche
2835 troepenmacht heeft met zwaar scheepsgeschut de buitenste fortelinie bezet. Leger en overheid zijn voornemens tot het laatst weerstand te bieden. De gemeenteraad heeft in geheime zitting een motie aangenomen, waarin gezegd wordt: "De burgerlijke overheid, vertrouwend op het legerbestuur, is voornemens weerstand te bieden tot het laatst en liever de stad te laten beschieten dan ze over te geven". De regeering verliet de stad om zich naar Ostende te begeven; ook de koning verliet met de koningin gisteren
2840 de stad. En een breede stroom van vluchtelingen, de benarde stad ontlopend, zoekt een schuilplaats op ons neutrale grondgebied, waar zij tenminste niet zijn blootgesteld aan het gevaar te worden doodgeschoten, waar zij een rustige ligplaats en voedsel vinden kunnen, en waar zij niet zullen worden verjaagd, door de nadering van den vijand. Dat is de zegen van de neutraliteit, dat zij gelegenheid geeft op een
2845 oase in den strijd, hulp en bescherming te verleenen aan ongelukkige, verjaagde vluchtelingen, die, uit huis en hof verdreven, de gastvrijheid van de menschlievenden buurman, inroepen. En overigens is het weer het gewone bericht: kleine gevechten, die op het resultaat van den strijd, niet van groote invloed kunnen zijn. Van de verschillende gebieden, waar gestreden wordt, zijn de berichten schaars. De Franschen
2850 zijn weinig mededeelzaam; de ooggetuige, die de lotgevallen van het Britsche leger in Frankrijk boekstaafde, zwijgt; de Russen melden overwinningen, die door de Duitschers worden tegengesproken, en de Deutsche berichten over de gevechten in Russisch Polen worden ontkend door de Russen. Of dit de voorbereiding is van nieuwe groote
2855 veldslagen, of dat de censor zijn potlood met nog meer kracht laat werken dan gewoonlijk, of dat wij weer in het tijdperk zijn gekomen, waarin spreken zilver en zwijgen goud is, wij weten het niet. Zulke tijden van stilte komen in alle oorlogen voor – maar in dezen oorlog nog meer dan anders. Want er is een groot verschil
2860 tusschen den oorlog die nu wordt gevoerd en de oorlogen van vroeger. De oude manier van oorlogvoeren was het optreden van legers of legerkorpsen, in beperkte gebieden optredend, een gevecht leverende, wanneer daarvoor gelegenheid was, en zich daarna
2865 weer voorbereidend op een nieuwe ontmoeting; thans staan geheele volken gewapend tegenover elkander, de gevechten worden geleverd over slaglinies, die zich over een geheel land uitstrekken, en zij zijn zoo verward, zoo verspreid, zoo van elkaar afhankelijk en toch weer zoo op zich zelf staand, dat er een algemeene kennis van het
2870 geheele onderlinge verband noodig is, om den samenhang te vatten, Want nu worden geen gewone veldslagen meer geleverd, maar wij zien lange reeksen soldaten, zich uitstrekking over landen en gebieden, door steden en over rivieren, vaak van grens tot grens, in een zeer samengestelden en vaak onverklaarbaren strijd gewikkeld, waarvan men het begin kan waarnemen, maar het einde niet kan overzien. Zoodra die
2875 legermassa's met elkaar in aanraking komen, wordt er gevochten van het eene einde der lange linie tot het andere. Maar de strijders zelf, hier in lange tirailleurslinies, ginds in dichte massa's optredend, hier beschoten door infanterie- en machinegeweren, ginds door artillerie, weten niet wat er eigenlijk gebeurt. Zij gaan vooruit en achteruit, naar hun wordt geboden, zij schieten of worden beschoten, zien soms in een
2880 gevecht dat weken achtereen duurt, den vijand niet, gevoelen zijn tegenwoordigheid echter door het onophoudelijk vuren, en zijn na weken nog even wijs als bij 't begin. Cavaleriemassa's pogen de posities van den vijand te verkennen, hoog in de lucht
2885 snorren de aviateurs, pogend de opstelling van artillerie en reserves te doorgronden; de legerbevelhebbers weten dat zelfs de nacht oogen heeft, en moeten steeds weer nieuwe maatregelen nemen om de opstellingen te wijzigen, zonder dat het doel, in hun opdrachten geschreven, wordt te kort gedaan. En steeds wordt het slagveld uitgebreid, steeds komen nieuwe troepen in het gevecht, zonder dat de berichten kunnen doen vermoeden, hoe de einduitslag wezen zal.

[19141008] **De beschieting van Antwerpen.**

BRUSSEL, 8 Oct. (W. B.) Overeenkomstig art. 26 van de Haagsche Conventie betreffende

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

den oorlog te lande, heeft generaal von Beseler, bevelhebber van het belegeringsleger voor Antwerpen, gisteren, door bemiddeling van de te Brussel geaccrediteerde vertegenwoordigers der neutrale staten, de autoriteiten van Antwerpen in kennis gesteld van de aanstaande beschieting der stad. De beschieting is tegen middernacht begonnen. Het bombardement van Antwerpen.

2890 Onze bijz. correspondent seint uit Roosendaal: Tot het laatste oogenblik heb ik het niet kunnen gelooven, dat het bombardement zoo nabij was. Ik hechte weliswaar geen bijzondere waarde aan de optimistische berichten in de Antwerpsche bladen, maar wil

2895 hun toch niets verwijten, want de censuur, waaronder zij geplaatst waren, was streng, zeer streng. Zoo is hun blijkbaar niet toegestaan met zooveel ronde woorden te vertellen, dat de buitenste fortengordel, Waelhem tot Lier, althans de puinhoopen daarvan, in handen der Duitschers waren. Tot heden zag men ook niet gedrukt, dat de vijand de Nethe was omgetrokken. Ik seinde het eenige dagen geleden. Op het laatst

2900 viel de toestand echter niet meer te verbloemen en moest de bevolking op het ergste, het bombardement, voorbereid worden. Het koninklijk echtpaar vertrok, het ministerie verliet de stad. De état-major verdween. Met hen duizenden vluchtelingen. Het treinvervoer naar het noorden was geheel gratis, duizenden en nog eens duizenden staken dr Schelde over om aan de andere zijde een goed heenkomen te zoeken. Toch

2905 geloofde ik nog niet, dat het bombardement zoo nabij was. Zelfs niet toen bekend werd, dat de garde civique haar wapens moest inleveren, gewoonlijk een bewijs dat de Duitschers – die de burgerwachten niet als krijgslieden erkennen – in aantocht zijn. Het was den geheelen dag zoo stil geweest. Slechts een enkelen keer hoorden we het gedreun van een kanonschot. De avond viel en nog viel niets bijzonders op te merken.

2910 Tegen 8 uur bevond ik mij op de Suikerrui, het groote plein bij de Schelde, waarlangs de troepenmassa's geregeld aankwamen, en zoowaar, daar arriveerden weder eenige automobielen met Engelschen. En voor de zooveelste maal gaven de goede Antwerpenaren hun geprangd gemoed lucht met de kreet: "Vivent les Anglais", en Albions zonen schonken den wachtenden mannen moed. Zoo en zooveel manschappen van hun leger – 't

2915 mocht eens waar zijn en ik schend liever geen krijgsgeheimen – waren onderweg "all with big guns" en een paar bootwerkers, die het verstonden, vertolkten de blijde mare aan de menigte die dan opnieuw uitbarstte in de kreet "Vivent les Anglais". Maar tegen 8 uur begon het kanongedonder weder. Nu kon men zelfs op het terras van de Schelde het weerlicht van de vuurmonden waarnemen. Zoo nabij was het geschut toch nog

2920 niet geweest. Het was de eenige aanwijzing dat de Duitschers, na het overtrekken van de Nethe, weer iets naar voren moesten zijn gekomen. Toch ietwat ongerust ging ik vroeger dan gewoonlijk naar mijn hotel bij het groote station. Ik sliep slechts korten tijd. Even na middernacht werd ik door een hevig kloppen op mijn deur gewekt! Ik geloof dat alle kellners en gasten hun stembanden forceerden om mij wakker te

2925 maken: "Mais descendez donc, aussitot vous serez brulé" en krachtig schreeuwde de Ober om mij te overreden: "Les obus tombent", en gillend krijschte het kamermeisje: "Komt er toch uit!"- en jammerend tot de omstanders: ,Oh, wat slop? zoo'n Hollander!" Ja, nu hoorde ik het ook, een zware slag en daarop het angstige gefluit van een granaat. Alles was beneden bijeen, de hotelier, diens vrouw, de hotelgasten, het

2930 personeel, de meesten reeds gepakt en gezakt om te vertrekken. In de duisternis der straten schoten de vluchtelingen als schaduwen voorbij. Dan plotseling hoorden we weder eenige felle slagen en een ontzettend gegier. Vast plakten de menschen zich tegen elkaar, hurkend, bukkend, sommigen haast kruipend langs de huizen. Van de gasten in het hotel keerde niemand naar zijn kamer terug dan alleen om zich te

2935 kleeden en zoo spoedig mogelijk nog te vluchten. In de duisternis van de gang werden de hotelrekeningen betaald. Ik kon echter nog altijd niet gelooven dat op dit oogenblik Antwerpen gebombardeerd werd, maakte me zelf en den anderen wijs, dat het vreeselijke gegier afkomstig was van de Belgische granaten, die naar het vijandelijke kamp vlogen. 's Morgens om 8 uur stond de stad op meer dan 10 plaatsen reeds in

2940 brand, het hotel werd gesloten, maar ook ik klom naar boven op het dak: Op acht, tien, twaalf plaatsen stegen dichte rookkolommen omhoog. Ja, daar hoorde ik weer het gegier, weer zag ik een granaat in een grooten boog neervallen. Als de anderen liep ook ik schurend langs de huizen. Alle winkels, alle cafés en hotels waren gesloten. In groote verlatenheid lag de Keizerlei daar, ik steek den boulevard over.

2945 Oe - oe - oe... verschrikt kijk ik om. Daar... op nog geen 200 meter afstand van me springt een granaat, midden op den boulevard. Nu snel ik voort. Juist zal ik den hoek omslaan naar de Place Verte of daar klinkt weder een hevige knal achter me. Op de Meir, vlak voor de Vierwindenstraat, waar onlangs ook een bom, die uit een Zeppelin geworden werd, neerkwam, valt een projectiel.

2950 Ruiten rinkelen, luid gillend rennen vrouwen en kinderen weg. Een paar mannen zijn gewond. Ik loop verder, wil mij van mijn belofte kwijten om een brief voor Holland van een vriend mede te nemen. Op het aangegeven adres aan de Oude Korenmarkt krijg ik

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

echter geen gehoor.

2955 Terwijl ik sta te kloppen, komt een oude vrouw voorbij. Of ze efkes naar het kamerke
net mag gaan. Ik antwoord zelf geen gehoor te krijgen. Angstig schuifelt de vrouw
verder. Nog krijg ik geen gehoor. Plotseling meen ik onder het houten luik van den
kelderingang een stem te hooren. Ik buig me over de straat, vraag of de heer D. daar
soms is. Heel uit de diepte wordt angstig geantwoord: tout le monde est parti. Even
ga ik nu toch nog kijken naar de Schelde. Juist worden eenige gewonden, die door
2960 stukken van een neervallend projectiel getroffen zijn, het stadhuis binnen gebracht,
hun verwondingen zijn gelukkig niet doodelijk. Helaas, is het niet overal zoo. Een
eindje meer zuidwaarts, waar eenige huizen in brand staan, zijn twee mannen doodelijk
getroffen, ook op andere plaatsen zijn eenige menschen gedood. Waar en hoeveel kan ik
niet precies te weten komen. Tijd en lust om dat nauwkeurig te controleeren heb ik
2965 niet. Aan de Schelde is het één menschenzee, een chaos van rijtuigen, automobielen,
huifkarren, kenniswagens, ja wat niet al. Stampvol gaat de stoompont geregeld naar de
overzijde, ik houd mijn hart vast... als daar maar geen granaat valt. Maar er gebeurt
gelukkig niets. Langzaam schuiven de auto's en voertuigen de militaire schipbrug
over. Op de Suikerrui komt een groote afdeeling munitiewagens van de artillerie aan,
2970 maar er is geen doorkomen aan. Ze moeten wachten. Nu tracht ik toch ook weg te komen,
strijk weer langs de huizen aan de zuidzijde door de naar-leege straten naar het
station. Geen tram rinkelt meer. En wat een ongelukkige, invalide menschen bergt
zoo'n groote stad, menschen die voortstropelen op krukken, voortgeduwd worden in
wagentjes, velen met de doodskleur op het gelaat. En boven ons allen zwermen en
2975 gieren nog voortdurend de dood en verderf brengende projectielen. Aan het station
vind ik alles gesloten en voertuigen zijn natuurlijk niet te krijgen. Ik besloot op
geluk noordwaarts te loopen. Ten minste in de richting van Holland. Onderweg vind ik
werkelijk nog een klein cafétje, waar ik wat te eten krijg. 't Is inmiddels twee uur
geworden. Weer loop ik een eindje verder en weer komt – ik ben nu geheel in het
2980 noorden van de stad – op eenige honderden meters afstand een projectiel neer. Een
minuut later krinkelt op dezelfde plaats een zware rookkolom omhoog. Bij Stuivenberg,
het eerste station voorbij Antwerpen, zie ik een groep menschen op de spoorbaan
loopen. Ik klim ook naar boven. Zou er nog een trein komen? Een spoorwegaarbeider
vertelt ons: over een uur. We besluiten te wachten. Tien minuten later worden we
2985 echter gewenkt om wat op te loopen naar den Dam. – Daar staat een goederentrein voor
menschen klaar. De laatste wagen is nog niet vol. We hollen er heen. Een vrouw
jammert dat ze niet mee kan komen met haar beddegoed en het kind. De man draagt het
lijfgoed en ik neem het kind aan de hand. Zoo slagen we er in den wagon te bereiken.
Eenige minuten later zet de trein zich in beweging. Ik meen, dat onze waggon stampvol
2990 is. Maar een eindje verder, waar weet ik niet precies meer, worden er nog meer
ingeperst. De deuren moeten aan beide zijden opengezet worden om niet van benauwdheid
te stikken. De volwassen mannen staan aan de openingen om ongelukken te voorkomen.
Onderweg valt een vrouw flauw. Luid jammerend begint haar dochtertje te weenen. Met
Hoffmans druppels slagen we er in de moeder bij te brengen. Toch behooren we nog tot
2995 de gelukkigen, want daar langs den weg sleepen zich duizenden en nog eens duizenden
moeizaam voort. Ik weet niet waar al deze menschen vannacht moeten gebleven zijn. Het
kan niet anders of de groote meerderheid moet onder den blooten hemel kampeeren. Ik
schat het aantal vluchtelingen dat zich tusschen Antwerpen en de Hollandsche grens
bevindt up 2 à 300.000 en hoe al deze menschen aan voedsel moeten komen is mij ook
3000 een raadsel. Voorzichtigheidshalve heb ik eenige stukken brood in den zak gestoken,
die ik echter, nu ik denzelfden avond Roosendaal nog hoop te bereiken, niet noodig
heb. Er zijn in den waggon vele liefhebbers voor.
In de verte hooren we nog altijd het gedreun van de kanonnen, zien op tal van
3005 plaatsen zware rookkolommen opstijgen. De petroleumtanks staan ook in brand. Maar we
gaan gelukkig steeds verder weg van het oord van verschrikking.

Ergens voorbij Calmpthout staat de trein weder geruimen tijd stil, juist voor een
veld met raapwortelen. De dorpsjeugd voedt de vluchtelingen op haar manier door de
rapen bij bossen uit den grond te trekken en ze den hongerigen aan te bieden. Met
3010 graagte wordt de rauwe spijs verslonden. Zoo bereiken we eindelijk Esschen, of
eigenlijk bereiken doen we het station niet, want op ongeveer een kwartier afstands
houdt de trein stil. Van daar tot het station staat de lijn vol met treinen, alle vol
vluchtelingen. Eén voor één kunnen ze ontladen worden. Ik stap echter op de lijn uit
en loop naar het station, waar ik juist nog in een voor Roosendaal gereed staanden
3015 trein een plaatsje bemachtig. 't Blijkt dat men daar op de komst van de vluchtelingen
voorbereid is. Dames en militairen deelen aan de hongerigns brood rond. Aan een
telegram door het "N. v. d. D." ontvangen, ontleenen wij nog: "Het bleek den
Engelschen ernst te zijn Antwerpen te behouden. In de binnenste fortentlinie werd het

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

3020 zware scheepsgeschut opgesteld en van daar uit een onafgebroken bombardement op de
Duitsche stellingen begonnen. Het oppercommando over de troepen werd in Engelsche
handen gegeven en Belgen en Britten stredden gezamenlijk den strijd tegen een
overmachtigen vijand. Was aanvankelijk alleen de aanval door de Duitschers gedaan op
de bres in de fortelinie, Maandag werd die met groote hevigheid met flankuitbreiding
3025 ondernomen op de overgangen over de Nethe bij Lier en op de forten bij Puers.
Oorspronkelijk wisten de Duitschers door te breken tusschen Boom en Puers, doch de
Engelsche versterkingen, welke over Rupelmonde snel oprukten, kwamen hun
strijdmakkers te hulp, en bloedig werd de aanval afgeslagen, waarbij de bajonet de
beslissing bracht en honderden en honderden vielen.
3030 "De Belgen hadden alle bruggen over de Nethe en de Rupel opgeblazen, maar toen
Dinsdag de Duitschers Lier en Puers weer met ongewone heftigheid aanvielen, konden de
geallieerden niet voorkomen, dat de Duitschers bij Boom over de Nethe en de Rupel
wisten te komen. Onder dekking van een vreeselijk geschutvuur zwommen Duitsche
pontonniers de Nethe over, het werk van twee kanten aanvattend; zoo slaagden de
3035 Duitschers er in een ponton-brug te slaan, waarover ze hun mannen en hun zwaar
geschut konden transporteeren. Terwijl de aanvallen op Lier en Puers onverflauwd
doorgingen en nog doorgaan, werd het zware belegeringsgeschut opgesteld en het
bombardement aangekondigd.
"Om twaalf uur hedennacht werd de bedreiging uitgevoerd. De geheele
3040 plattelandsbevolking uit den sector noordelijk van de Nethe vluchtte naar Antwerpen,
dat men veilig dacht. Duizenden stadsbewoners vluchtten aan de andere zijde er uit,
naar ons land, maar de stad bleef overvuld met menschen.
"Toen het bombardement begon, is de bevolking, die bevend afwachtte, uit de stad of
in de kelders gevlucht. De treinen konden zoo gauw niet weg, want de Zuid-statie was
al gauw in brand geschoten en ook van de Midden-statie vertrokken geen treinen meer.
3045 Alleen door het Land van Waes, naar Esschen en Roosendaal kon men gaan, doch er was
gebrek aan materieel gekomen, daar alles voor troepenbewegingen werd gebruikt.
"Een artillerie-duel ontstond. De Engelsche snelvuurkanonnen sloegen regelmatig hun
vier achtereenvolgende slagen uit de tweede linie en bij Boom antwoordde het Duitsche
3050 snelvuurgeschut met vijf snelle slagen. De Duitsche granaten sloegen in het zuidelijk
gedeelte van de stad en vooral ook in 't voorstadje Berchem en het Zurenborgwijk. Die
gedeelten leden erg. Telkens kwam fluitend een granaat er op af en dan sprong met een
helschen klap het moordwerktuig uiteen. Of er veel doden vielen, of de schade groot
was, of de gebouwen met de rood-witte vlaggen gespaard bleven, weet ik niet.
3055 "Was tot één uur 's nachts slechts het zuidelijk gedeelte van de stad geteisterd,
daarna vlogen de granaten ook over het oostelijk en noordoostelijk deel van
Antwerpen. Het verdragende geschut slingerde zijn doodelijke projectielen zelfs tot
over de stad. Er stond in het noordoostelijk deel een trein klaar, die
spoorwegpersoneel, als de nood drong, naar Nederland zou voeren. Die trein zou 's
3060 nachts om één uur reeds vertrekken, maar pas na drieën durfde men de reis ondernemen,
en de reizigers hoorden twee uur lang het angstaanjagende geluid van de projectielen
om en over zich heen.
"Om acht uur kwam die trein in Roosendaal aan en de menschen geloofden een hel te
zijn ontvlucht. De enorme troepenmassa's der Duitschers schijnen alles er op gezet te
3065 hebben, Antwerpen in hun bezit te krijgen. De Belgen en de Britten zetten er van hun
kant alles op, om de stad te behouden. Men strijdt met ongekende dapperheid, zonder
aan wijken te denken. En het feit, dat de Britten bij de verdediging van de vesting
de leiding hebben en steeds versterkingen aanvoeren, wijst er op, dat Engeland tot
het laatste zal trachten, niet "het pistool op de borst" te krijgen."

3070 [19141008] **Te Selzaete.**
Een der oorlogscorrespondenten van het Persbureau Vaz Dias seint het volgende uit
Gent, dat wij onder strikt voorbehoud mededeelen:
Zooals ik reeds Donderdagmorgen mededeelde, is Koning Albert te Selzaete. Langs een
omweg wist ik de grens te passeeren. Het is namelijk van Donderdagmorgen af verboden
3075 de grens over te gaan. Van hetgeen ik zag mag ik alleen mededeelen, dat de Koning
bijna plotseling voor mij stond. Koning Albert was in generaals-uniform gekleed en
liep in gesprek met een Engelsen officier langs de troepen. Zijn gedachten schenen
echter afgedwaald, want hij liep met gebogen hoofd en leek zeer mistroostig.
Werktuigelijk groette hij het volk, dat hem toejuicht. Uitbundig was de begroeting
3080 van het volk echter niet. Driemaal is de Koning Donderdagmorgen hier geweest. Z. M.
nam intrek bij een notabele van Selzaete Cesar de Klerk. Ik vernam, dat Antwerpen tot
den laatsten steen door de Franschen en Engelschen verdedigd zal worden. Van de
soldaten, welke ik ontmoette, zagen er sommigen zwart en smoezelig uit. Anderen waren
in nog ongerepte uniformen gestoken. Toen ik den koning ten derden male ontmoette,

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

3085 scheen hij zeer opgewekt en rookte hij, levendig met eenige officieren pratende, een
sigaar. Den ganschen dag is het kanongebulder uit de richting Schonaerden, Wetteren
duidelijk hoorbaar geweest. Elk oogenblik werd een schot gelost. Tegen den avond
hield het schieten op. Na half vijf werd geen kanongebulder meer vernomen. Er zijn
massa's vluchtelingen te Selzaete.

3090

[19141008] **Generaal von Beseler.**

Hans Hartwig von Beseler, de opperbevelhebber van het Antwerpsche belegeringsleger –
een man van vijf en zestig jaar – toonde reeds als knaap – aldus deelt de "Berliner
Lokal-Anzeiger" mede – een levendige belangstelling voor de technische wetenschappen.
3095 Hij wilde officier worden en nam daarom dienst bij de garde-genie. In den oorlog van
1870 kreeg hij het ijzeren kruis. Hij nam deel aan het beleg van Parijs en Metz en
toen reeds trok hij de aandacht van zijn chefs. Later bezocht hij de artillerie- en
ingenieursschool, werd gedetacheerd bij de krijgsschool en werd als kapitein
geplaatst bij den generalen staf. Nadat hij eenige jaren dienst gedaan had aan het
3100 front, kwam hij weer bij den staf, nu als majoor. In 1902 en 1905 werd hij – die
inmiddels opgeklommen was tot luitenant-generaal – benoemd tot scheidsrechter bij de
manoeuvres. Hierna werd hij aangesteld tot inspecteur-generaal van de vestingen. Twee
jaren later werd hij generaal van de infanterie. In 1911 nam hij ontslag uit den
dienst. Thans bij het uitbreken van den oorlog werd hij weer actief en plotseling
3105 duikt zijn naam bij Antwerpen weer op. Het ligt voor de hand een parabel te trekken
met zijn collega von Hindenburg.

[19141008] **Duitsch legerbericht.**

BERLIJN, 8 Oct. (W. B.) De generale staf doelde uit het hoofdkwartier hedenavond het
3110 volgende mede:
Van het Westelijk oorlogstooneel vallen geen gebeurtenissen van groote beteekenis te
vermelden. Kleine vorderingen zijn gemaakt bij St. Michiel en in het woud van
Arganne. Voor Antwerpen is het fort Breendonck genomen. De aanval op de binnenste
fortenlinie en daarmede ook de beschieting van het daarachter liggende deel der stad
3115 is begonnen nadat de commandant der vesting de verklaring had gegeven dat hij de
verantwoordelijkheid op zich nam. De luchtschiphal te Dusseldorf is getroffen door
een bom geworpen door een vijandelijken ? In het dak is een gat geslagen, en het
omhulsel van een in de hal gestationeerd luchtschip vernield. In het Oosten heeft een
uit Lomsja oprukkende Russische colonne Lyck bereikt.

3120

[19141008]

OSTENDE, via Londen, 8 Oct. (Reuter.) Het bombardement van Antwerpen was vreeselijk.
De Duitschers schieten projectielen in de stad, die brand veroorzaken. Het gedeelte
van Antwerpen tusschen het Zuiderstation en het Paleis van Justitie staat in
3125 lichtelaaie. Het gerucht loopt hier, dat de Duitschers over de Nethe zouden zijn
teruggeworpen. Te ongeveer vier uur vloog een Duitse vliegmaschine over Ostende.

[19141008] **Laatste Berichten.**

Ontvangen na het ter perse gaan van dit nummer.
3130 De Nederlandsche gezant naar Oslo? ?Onze gezant te Antwerpen, jhr. Van V .
gisterochtend via Vlissingen naar O?? ken, ter vestiging van de legatie aldaar.

[19141007] **Belgische vluchtelingen.**

Men schrijft ons van Woensdag uit Bergen-op-Zoom:
3135 Dit is een dag geweest, zooals een mensch er niet dikwijls een doorleeft. 't Begon 's
morgens vroeg al met het bericht, dat er te Futten op de grens duizenden gereed
stonden om naar hier te komen, nu het verblijf te Antwerpen en omgeving elk oogenblik
gevaarlijker werd. En ja, spoedig bleek dat gerucht waarheid. Want den geheelen dag
stroomde het langs den Antwerpschen weg vluchtelingen. Ze kwamen in prachtige auto's
3140 en in de meest primitieve huifkarren. Met keurige equipages en eigen koetsiers,
waarnaast op den bok een echte rasrond parmantig zat rond te kijken, maar ook met
lange boerenwagens zoo van het land, waarop men bedden en kussens gelegd had, waarop
de vrouwen en kinderen zaten. En de trams? Ze reden met extra-wagens en twaalf achter
elkaar, terwijl de menschen toch nog aan de balkons hingen, om in Godsnaam mee te
3145 komen. Ja, het was een vreeselijk gezicht vooral dat der troepjes schamel gekleede
vrouwen en kinderen, wier in doeken geknoopte plunje blijkbaar, hun eenig bezit
uitmaakte.
Dapper weerde zich echter onze Burgerwacht, die elk aankomend rijtuig dadelijk per
fiets naar hét reeds vroeger beschreven lokaal voor de vluchtelingen bracht, waarbij
3150 ook alle trams stopten en waarin door de goede zorgen van het Damescomité de

behoefte vluchtelingen – we mogen het getal van gegoeden en behoeftigen samen gerust op een 1500 schatten – van koffie en brood werden voorzien.

3155 Gelukkig gingen velen in den loop van den dag verder. Maar toch kostte het – waar haast elk huis al vele vreemden herbergt – heel wat hoofdbreken de blijvenden, al was het slechts voor één nacht, onder dak te brengen. Doch het medelijden is nu eenmaal vernuftig. En sommige huizen lijken wel – zooals iemand geestig opmerkte – van elastiek te zijn en zich voortdurend uit te rekken. Trouwens, geen wonder, als men bedenkt hoe gemakkelijk eenzelfde lot ook ons had kunnen treffen! Dat onze hulpvaardigheid anders gewaardeerd wordt, blijkt wel uit het
3160 verzoek van sommige meergegoede vluchtelingen om in het voor hen ingericht gebouw – een vroegere Roomsche Katholieke kerk -- een bus te plaatsen, ten einde met hun giften het Dames-comité te steunen. Maar misschien is daarvan nog sterker bewijs de verzekering eener Belgische vrouw, die met haar kinderen aan een goed onderkomen geholpen was "dat de madammekes van de Comiteit zoo met levenden lijve naar den hemel
3165 verdienden te gaan". Dat Nederland België niet goed gezind is, zal dan ook geen enkele Belg na zijn ontvangst te Bergen-op-Zoom langer beweren!

[19141008] **België in Nederland.**

3170 Op het oorlogsterrein ben ik geweest, toen ik Dinsdag een bezoek bracht in het huis No. 73 op het Rokin, waar eenige vrouwen uit ons midden Belgische vluchtelingen pogen te steunen en voort te helpen. Gangen en kamers waren overvol met pakken onder- en bovengoed. Vrouwen, kinderen en mannen kwamen binnen en werden geholpen aan wat ze noodig hadden. Het was een komen en gaan zonder einde, maar lustig ging het werk door
3175 der vrouwen, die de hulp organiseerden en die poogden allen onder dak te brengen.

En dit is nu een ernstige taak. Want het zware Duitse geschut bombardeert de forten van Antwerpen en bedreigt stad en omgeving. Een zwerm vluchtelingen zoekt redding in ons land. Bij honderdtallen komen ze in onze zuidelijke steden aan, en per trein en
3180 boot stroomen ze Rotterdam en Amsterdam binnen. Ik zag er velen en sprak met enkelen. Zelfs nu nog, in onze rustige omgeving, toonden de vluchtelingen hoezeer de angst en ellende hen als een schrikbeeld vervolgen. Daarvan krijgt men treffende staaltjes te hooren van de personen, die de vluchtelingen overbrachten. Angstig huilend kropen de arme kinderen naar hun moeders, wanneer er een troepje Nederlandsche soldaten in hun
3185 grijze uniformen voorbijtrokken. Verschrikt sprongen zij op, als een bakkerskar werd dichtgeslagen; zij werden dan herinnerd aan de verschrikkelijke ontploffingen van de springende granaten. En steeds meer van de vluchtelingen zoeken hier redding, zoodat geheel ons volk helpen moet om die redding te geven.

3190 Het Nederlandsche comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers zag door dien drang van noodlijdenden zijn arbeid plotseling zoodanig toegenomen, dat het op een andere wijze moest gaan werken, dan tot dusver het geval was. Men had zich nu niet meer te bemoeien met enkele vluchtelingen, die men aan de stations had af te halen om
3195 eenige vluchtelingen in hun huis op te nemen. Dit ging vrijwel zoo lang ze niet met honderden maar bij dozijnen kwamen. Eenigszins omslachtig en tijdroovend waren natuurlijk de maatregelen die men nemen moest om te vernemen wie helpen wilde, hoeven men voor zijn rekening kon nemen. Vol? beste menschen, die vol medelijden de arme vluchtelingen waren, hadden formulieren in te vullen, waarop zij zich bereid
3200 verklaarden, een of twee vrouwen, een vrouw met kinderen, jonge meisjes of een gezin in hun huis onderhoud te verschaffen. En dan moest nog op zulk een formulier worden ingevuld, voor hoe lang men zich het lot van deze ongelukkigen zou aantrekken. En meestal werd dan ingevuld: "zoo lang de oorlog duurt, of naar de omstandigheden". Vaak was het moeilijk, om het allen naar den zin te maken. De een wilde alleen een
3205 vrouw hebben, de ander een man, ?el een ander een paar kinderen. En dan trof men bij de vluchtelingen weer zulk een sterken onverbreekbaren familieband aan, dat man, vrouw of kinderen niet meer van elkaar wilden. Samen hadden zij het vreeselijke granaatvuur doorstaan, samen waren zij uit node verwoeste huizen gevlucht, samen hadden zij daarna de ontberingen geleden en nu wilden zij in het land, dat hen zoo
3210 liefderijk opnam, ook niet meer van elkaar gescheiden worden. En de besprekingen en correspondenties, door dit alles noodig, waren reeds zeer bewerkelijk toen slechts dozijnen kwamen.

3215 Maar nu kwam de groote, breede stroom. De toeloop van vluchtelingen bereikt op het oogenblik een hoogtepunt. Toen onlangs het Belgische parlamentslid Van de Cauwelaert aan het comité vroeg, hoeveel vluchtelingen in Nederland geplaatst konden worden,

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

moest men zeggen, dat dit niet zoo dadelijk opgegeven kon worden. Wat op kleine schaal was aangevangen, moest eerst op groote schaal worden voortgezet. Geen formulieren meer, waarop aangeboden werd, onderhoud voor een, twee, drie Belgen. 3220 Neen, nu moeten de vluchtelingen bij honderd tegelijk onder dak gebracht kunnen worden. Reeds zijn er in verschillende streken van ons land comités gesticht, die voor het onderhoud van een bepaald getal uitgewekenen willen zorgen, of zijn er personen, die het opnemen van vluchtelingen daar willen regelen. Maar steeds komen, er nog meer over onze grenzen, brengen de booten te Rotterdam honderden vluchtelingen 3225 aan, die tijdelijk de barakken van de "Holland-Amerika-Lijn" vullen. En dan komen er bij het comité telegrammen aan: zooveel honderd Belgen zijn er in Rotterdam, zooveel in Roosendaal, zooveel in Breda enz. Waarheen kunnen wij ze doorzenden? is dan de ingrijpende vraag. Het comité hoopt op die vraag steeds een antwoord te kunnen geven. Het hoopt, dat vele particulieren of vereenigingen in ons geheele land hun huizen 3230 beschikbaar zullen stellen, om den armen vluchtelingen een onderdak te verschaffen en voor hun onderhoud te zorgen, opdat zij in een rustige omgeving tenminste een deel van de doorgestane ellende en angst zullen vergeten.

Iedereen moet medewerken. Kunnen zij, die gebouwen in orde brachten, voor gewonden in 3235 geval ons land in den oorlog betrokken werd, in die zalen en gebouwen nu geen vluchtelingen, tijdelijk, herbergen? Zijn er geen ledige huizen beschikbaar te stellen, waar vrouwen en kinderen geherbergd kunnen worden, terwijl vriendelijke menschen uit dorp of stad gezamenlijk voor het onderhoud zorgen? Laat men gaarkeukens oprichten, gelijk men in Bussum zoo wijs van plan is, waar voor tien cents per 3240 persoon in het groot voedsaam eten verkrijgbaar wordt gesteld. Hebben de vluchtelingen een onderdak, dan kunnen ze dus, als men hun de bons verstrekt, gemakkelijk voedsel bekomen.

Deze gedachten kwamen bij mij op toen ik luisterde naar wat vluchtelingen vertelden 3245 en ik besepte hoe noodzakelijk het was dat alle Nederlanders helpen. België is op het oogenblik een martelaarsnatie. Het lijdt geheel buiten eigen schuld en toedoen. Het deed zijn plicht en handhaafde de eer en den naam van alle neutrale naties, door zijn onzijdigheid te handhaven. De bouwvallen van Luik en Namen en zoovele steden en dorpen, en het bombardement van Antwerpen, welks donderslagen wij in Nederland 3250 hooren, herinneren ons aan onzen eereplicht om den Belgischen vluchtelingen een noodhaven aan te bieden. Helpen wij de commissie.

Voor wie alom in den lande helpen wil met aanbiedingen en giften herhalen wij, dat 3255 het secretariaat gevestigd is Kalverstraat 64, terwijl de afdeeling huisvesting is op het Rokin 73. Het Nederlandsche comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers bestaat uit de volgende bestuursleden: de heeren G. van der Aa, consul-generaal van België, eerevoorz.; mr. Th. Stuart, voorz., J. Th. Boelen, Léon Delbez, Bern. J. Veldhuis, secretarissen; mr. G. J. Fabius (Kasvereeniging), penningm., allen te Amsterdam. Leden zijn de volgende personen: Jonkvr. J. de Beaufort, Doorn; A. G. 3260 Boissevain, Amsterdam; I. v. d. Bosch, gep. vice-admiraal, 's-Gravenhage; dr. G. E. A. Broese van Groenou, Haarlem; prof. H. Burger, Amsterdam; J. Cock, cand.-notaris, Haarlem; K. J. A. G. baron Collot d'Escury, burgem. van Hontenisse (Zeeland); Jos. M. Delville, Amsterdam; J. C. Dekker Jr., Amsterdam; C. A. G. Deterding, directeur der N.V. Acetylena, 's-Gravenhage; C. A. J. v. Dishoek, Bussum; W. E. C. Druyvesteijn, 3265 Amsterdam; mej. L. C. van Eeghen, Amsterdam; mr. H. J. D. D. Enschedé, Aerdenhout; Ed. Gerzon, Amsterdam; dr. H. C. Deuken, Apeldoorn; W. A. Hamelberg, Amsterdam; J. Hannema, Amsterdam; mej. M. Hubrecht, Doorn; L. van Humbeek, Amsterdam; A. Jacot, architect, Amsterdam; mr. Richard Janssen, Amsterdam; Jan A. Laan Jr., Wormerveer; J. M. C. Mijnlieff, 's-Gravenhage; Chr. Nuys, Amsterdam; Henri van Oppen, Maastricht; 3270 Jos. van Raalte, Vlissingen; mr. dr. A. B. G. M. van Rijckevorsel, Den Bosch; mr. W. C. Th. v. d. Schalk, Amsterdam; Joan H. Schmitz, Amsterdam; F. Smits v. Waesberghe, Breda; Frans Verbunt, voorz. Ned. Roode. Kruis, afd. Tilburg, Tilburg; J. J. F. Verdonck, Hengelo (O.); M. Vivario, Amsterdam; dr. F. G. Waller, directeur der Ned. Gist- en Spiritusfabriek, Delft; mr. W. J. M. Westerwoudt, Amsterdam; P. J. J. de Wit 3275 Jr., Helmond, en mr. J. H. Worst, Amsterdam.

Gebeurtenissen van vrijdag 9 oktober 1914

[19141009] **De algemeene toestand.**

De beschietsing van Antwerpen wordt voortgezet. Dit de beschrijvingen van onze 3280 berichtgevers, die een gedeelte van het bombardement hebben bijgewoond, blijkt wel welk een ontzettende verschrikking, welk een ramp zulk een beschietsing van een groote

stad is.

3285 Voor zoover de bevolking de stad niet verlaten heeft, zoekt zij een schuilplaats in
de kelders. En toch worden nog velen door de bommen of de scherven ervan getroffen en
gedood. Op tal van plaatsen in de stad is brand ontstaan. Groote gebouwen worden
3290 getroffen en stortten in puin, of worden zwaar beschadigd. Duizenden pogen nog te
vluchten. Overal ziet men gewonden vervoeren. En het besluit, om de stad niet over te
geven, om de verdediging van den binnensten fortengordel tot het uiterste voort te
zetten, maakt, dat de toestand van uur tot uur ernstiger wordt. Te meer daar de
3295 Duitse troepenmacht nu ook, tusschen Dendermonde en Gent, de Schelde is
overgetrokken: de Belgische troepen, die ten westen van de Schelde stonden, zijn
teruggeslagen en in Antwerpen binnengekomen. Nu rukken dus ook uit het zuidwesten de
Duitse troepen naar de stad op, zoodat de kans voor het garnizoen, voor het
3300 vereenigde Belgisch-Engelsche leger, om de stad nog te kunnen verlaten, zeer gering
wordt. Nog wordt hevig gestreden aan de Nethe en aan de Rupel. Onder het vuur der
kanonnen zijn Duitse pontons de Nethe overgezwommen, om een brug te leggen, die den
overgang mogelijk maakte. Hoe de uitslag van den strijd zal zijn, hoe lang die nog
zal kunnen duren, is niet te voorzien. Maar de verwachting, dat het resultaat van
dezen strijd niet lang op zich zal laten wachten, wordt bij de wijze waarop aan beide
zijden wordt gevochten, algemeen.

[19141009] **De actie tegen Antwerpen.**

3305 LONDEN, 9 Oct. (Reuter.) De "Daily Tel." verneemt uit België, dat de Duitschers
Woensdag, na talrijke vergeefsche pogingen, erin geslaagd zijn in den nevel de
Schelde over te komen op een punt tusschen Schoonaerde en Eeghenem. De strijd duurt
voort. De Belgen bieden wanhopigen tegenstand aan de voorwaartsche beweging der
Duitschers uit het zuidwesten.

[19141009] **LONDEN, 9 Oct. (Eigen Bericht.) De "Times" verneemt**

3310 uit Antwerpen van Woensdag, dat bijna alle winkels geblindeld zijn. De post- en
telegraafkantoren zijn gesloten. De verscheurende dieren in den dierentuin zijn alle
doodgeschoten. Het blad vermeldt verder het gerucht, dat prins Ruprecht van Beieren,
een schoonbroeder van de Belgische koningin, het Duitse leger om Antwerpen
3315 commandeert. (Dit gerucht zal wel onjuist zijn. Het bevel over de Duitse troepen
wordt gevoerd door generaal von Beseler. Red. H.)

[19141007] **Het beleg Van Antwerpen.**

3320 De bijzondere correspondent Jones van de "Daily Chronicle" bevond zich eergisteren
[19141007] nog te Antwerpen en was in staat van daar te seinen. Uit den aard der zaak
geeft echter zijn telegram weinig nieuws, dat nog vermeldenswaard is, wijl zijn
mededeelingen reeds door de gebeurtenissen zijn achterhaald. Maar van belang is,
vooral in verband met de vernieling van de stad, dat de niet veerkrachtige bevolking uit de stad is
3325 verdreven, zijn verklaring dat Antwerpen tot het uiterste zal worden verdedigd. Men
doet de uiterste pogingen om de verdedigingswerken te verbeteren en het leger te
versterken. De militaire bevelhebber heeft een oproep gericht tot alle jonge mannen
in de stad.
"In het belang der nationale verdediging", zegt hij, "is het noodig dat ons leger
3330 versterkt wordt. In deze omstandigheden doe ik een vaderlandslievende oproep op alle
jonge mannen van 18 tot 30 jaren. Jonge mannen, uw vaderland heeft uw noodig.
Beantwoordt mijn oproep. Laat uw vaderland niet over aan de genade van den indringer.
Blijf niet werkeloos deze lange maanden. Zij die zich aanmelden, zullen worden
geoeffend in dat deel van het land, dat nog niet door den vijand is bezet. De
3335 correspondent deelt verder mede, dat er verschillende kerken en gebouwen vlaggen zijn
geheschen met diagonale witte en roode strepen, die aanwijzen, dat de gebouwen niet
voor militaire doeleinden dienen. Men hoopt aldus, nu de Duitschers zelf verklaarden
zooveel mogelijk kerken en andere gebouwen te zullen sparen, verschillende bouwwerken
voor vernieling te kunnen bewaren. In het artillerie-duel om Antwerpen toonen,
volgens den correspondent, de Belgen schitterenden moed, zoodat zij ook doen in de
3340 hevige voorpostgevechten om de opdringende Duitschers te keeren. Zoo werden oostelijk
van Duffel de Duitschers vijftien malen met hevige verliezen teruggeworpen door het
hevige vuur der Belgische mitrailleurs. Intusschen de mededeelingen van den
correspondent omtrent den strijd om de toegangen tot de stad, die slechts tot Dinsdag
loopen, hebben thans hun belang verloren. Zij toonen alleen dat de Belgen voor geen
3345 offers terugschrikken, dorpjes en stadjes aan de vernieling prijs geven en blijkbaar
bereid zijn tot het uiterste te gaan om het nationale reduct te behouden.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

[19141009] **Belgische vluchtelingen. In Amsterdam.**

3350 Van gisteravond. De firma Asscher had haar diamantslijperij in de Tolstraat ook ter beschikking gesteld voor de vluchtelingen. Door de goede zorgen der firma waren eenige zalen van haar fabriek in een nachtverblijf herschapen voor mannen, vrouwen en kinderen. Tweehonderd konden er worden ondergebracht. Er kwamen er honderdtwintig gisteravond, die dadelijk van spijs en drank voorzien werden in de cantine der fabriek. Ook voor een dokter had de firma gezorgd – enkele vluchtelingen, die wat overspannen waren, hadden die hulp wel noodig. En nog hedenocht beraadslaagden de
3355 firmanten, hoe zij heden die onverwachte bezoekers het best konden verzorgen. Wat die vluchtelingen blij waren eens te kunnen uitrusten en slapen. Een was er bij, die in geen drie weken een bed gezien had.

3360 Met den laatsten trein, dien van 12.34, werden ook nog vluchtelingen verwacht. En zoo was het daar op het eerste perron weer een groote bedrijvigheid van Bond van Orde-mannen en vrouwen, en afgevaardigden van het comité voor huisvesting. Maar er bleken geen vluchtelingen in een trein te zijn. Blijkbaar was de aansluiting gemist. Men bleef nog geruimen tijd wachten of er wellicht een volgtrein zou komen. Daar zag men den heer Simon de Ruyter, commissaris van rijkspolitie belast met den
3365 vreemdelingendienst, den heer Jonker van de Toevlucht voor Onbehuisten, den heer Van Putten, onder-directeur der gemeentetram, die extra-trams had doen gereed houden. Ja, die extra-trams! We vroegen voor wiens rekening ze waren besteld. – Daar hebben we niet over nagedacht, zei de heer Van Putten. Intusschen bleek er geen volgtrein meer te zullen komen en men ging heen, om vanmorgen om zeven uur weer terug te komen. Dan
3370 toch worden twee extra-treinen met bij elkaar tweeduizend vluchtelingen verwacht. De helft zal doorrijden naar de IJkade, om te worden ondergebracht in loodsen van de Mij. Nederland. Aanvankelijk zonden deze treinen reeds vannacht om vier uur arriveeren. Vandaag worden nog verschillende treinen met vluchtelingen verwacht. Met den posttrein, die 's morgens om 4.18 aan het Centraal Station aankomt, zijn vannacht
3375 een tweehonderd tal vluchtelingen uit Antwerpen meegekomen. Er waren er onder die tien uur met vrouw en kinderen hadden moeten loopen, anderen waren per boot gegaan tot Hansweert. Een hunner vertelde, dat bij zijn vertrek de St. Jacobskerk brandde; anderen wisten mee te deelen dat het gebouw der Bell telephoonmaatschappij was beschadigd, evenals ha?aen in de omgeving der Bank. Zij gewaagden, van den rooden
3380 gloed, die boven heel Antwerpen hing. Een deel kon op eigen kosten in hotels worden ondergebracht, de overigen werden gehuisvest in perceel Keizersgracht 313. "On est bien gentil en Hollande", verklaarde een dame uit Antwerpen, gewagend van de behandeling, hier ondervonden. Een klein meisje van nog geen zes jaar zat heel zoet papieren scheepjes te vouwen op een der tafeltjes in de stationswachtkamer. Zz zou
3385 wel elken dag zoo'n beschieting willen zien, vertelde de tante die haar vergezelde. Want dan ging ze ook weer met de boot, zooals gisteren, toen ze gevlucht waren naar Hansweert. De kleine kwam uit een pensionnaat, de moeder woonde in Brussel en wist niet, dat haar kind veilig was. Nu moest zij naar haar grootmoeder in Roermond. Elders zat een heele familie rustig te slapen op een baak, geleund tegen een tafel.
3390 Een andere familie zou met de eerste gelegenheid naar Hoorn gaan, naar bekenden. En tusschen al die uitgewekenen en hun stapels bagage, koffers en armzalige haastig opgemaakte pakken, bewogen zich weer bedrijvig de mannen en vrouwen van Bond van Orde en Comité van Huisvesting, en luisterden soldaten, politieagenten, spoorweg- en post beambten naar de verhalen van nameloos wee.

3395 Van hedenmorgen. Tweeduizend uitgeweken Belgen worden vandaag nog hier verwacht! Ruim zeven uur vanmorgen kwam het eerste groepje, een zestigtal mannen, vrouwen en kinderen, bleek, vermoeid, aan het Centraal Station aan. Maar de wetenschap dat ze nu in veilige haven waren aangekomen, schonk nieuwen moed en zwijschend schaarden ze zich
3400 bijeen om onder leiding van een aantal Bond van Orde-menschen naar de Effectenbeurs te gaan, waar voedsel werd verstrekt en waar den vluchtelingen werd uitgelegd, waar zij voorloopig hun intrek konden nemen. In de verschillende inrichtingen was nog plaats voor omstreeks zeshonderd personen. De loodsen aan de U-kade zullen heden gereedkomen, opdat de Belgen daar ook
3405 nachtverblijf kunnen vinden. En als dan alles vol is, dan zal ook Amsterdam moeten step zetten, deelde wethouder Jitta mede.

Er waren er bij de vluchtelingen, die wat geld hadden meegebracht, een klein, bijeengegaard bedrag. Sommigen droegen het papier geld bij zich, opgevouwen in een
3410 sigaretten of poederdoosje, geborgen in de voering van hoed of jas. ? nog wat geld hadden kunnen meenemen verklaarden, graag in een eenvoudig hotelletje te worden opgenomen. Van de verschrikkingen, die hun land en hun vaderstad teisteren, vertelden

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

ze niet veel. Het waren alle losse mededeelingen van een ontzettenden vuurgloed, die uitlaaide over Antwerpen, van luchtschepen, van waaruit de Antwerpsche huizen met petroleum werden bespoten en daarna begooid met vuurballen; van het achterlaten van have en goed. Een verschooning hadden ze kunnen redden en een vogelkooi met een Saksische kanarie. Te midden van al de ellende van het afscheid van huis en haard, waarvan zij wel nimmer iets dacht terug te zien, had het jonge meisje aan den vogel gedacht, die anders den hongerdood zou sterven. Ze had het kooitje gedragen naar Esschen, tot waar ze was geloopt en nu fladderde het dier achter de tralies kl? in het benauwde hokje. Naar Esschen hadden ze allen hun last getorst, de vrouwen wat er aan lijfgoed was mrr te nemen, de mannen de kinderen. De volgende treinen, komende uit het zuiden van ons land, brachten telkens nieuwe vluchtelingen en steeds was op het perron een aantal dames en heeren aanwezig om hen te ontvangen en te begeleiden naar de Effectenbeurs. Zwarte stukken bagage werden op vrachtauto's geladen, de vluchtelingen volgden te voet om in de wijde, marmeren Beurshal te worden gedistribueerd. Een gedeelte trok naar Keizersgracht 318, anderen werden verwezen naar Artis, naar gebouw "De Roos", naar de school in de Nicolaas Beetsstraat 90; naar het gebouw van de IJclub. In de Effectenbeurs spraken wij Hollanders, die uit Antwerpen gevlucht waren. Woensdagochtend na 9 uur waren zij vertrokken, te midden van den ontzettenden regen van kogels, shrapnells enz. Het Zuid stond toen in brand. de huizen werden van uit de Zeppelins met petroleum bespoten en daarna liet men er vuurballen op vallen, zoodat ze in minder dan geen tijd in brand stonden. Het groote station, waarin de menschen op de treinen wachtten, schudde op zijn grondvesten, zóó hevig was het kanongebulder. Vóór het station nam in den loop van den morgen de belangstelling voor de nog komende vluchtelingen voortdurend toe. Bereden politie hield den doorgang vrij. Wij brengen een dringend verzoek over van het Algemeen Steuncomité afdeling kleeding (Heerengracht 124). Het heeft, om de vluchtelingen te helpen, ? in het desbetreffend comité de beschikking gegeven over kleedingstukken, dekens enz. Daaraan was dringend behoefte. Maar nu is aanvulling zeer gewenscht. Vriendelijk vraagt het daarom door geld of goederen in staat gesteld te worden den voorraad weder aan te vullen, want veel zal nog worden geëischt om de nooden te lenigen.

3445 [19141009] **Schiedam.**

Ook te Schiedam zijn een 100-tal vluchtelingen uit België aangekomen. In het gebouw en den tuin der voormalige Officiëren-vereeniging zijn zij onder dak gebracht. Een 20-tal wordt nog gewacht. Het weeshuis der Hervormden zal voor een 30-tal kinderen zorg dragen.

3450

[19141009] **Nijmegen.**

Te Nijmegen zijn gisteren ruim 150 vluchtelingen uit België per trein aangekomen. Zij werden eerst aan het station van brood voorzien en daarna met veel hulpvaardige handen geleid naar het Mariëburgplein, alwaar een warme maaltijd werd gereed gemaakt en waar voor korter of langer tijd een onderdak van gemeentewege is verzekerd. Bij aankomst aan het station had de burgemeester, de heer Van Schaek Mathon, de noodige maatregelen getroffen.

3460 [19141009] **Almelo.**

Heden komen te Almelo 150 Belgische vluchtelingen aan, die gehuisvest zullen worden in de villa, vroeger bewoond door nu wijlen den heer M. de Vlieger.

[19141009] **Bergen op Zoom.**

Onze correspondent schrijft ons Donderdag: Een mensch went aan alles en dus ook aan het zien van groote ellende. Daarom, al is de dag van heden nog erger dan die van gisteren (toen kwamen hier 2500 en heden zeker 10000 vluchtelingen, vooral uit de omgeving van Antwerpen), toch maakt het zien van al die stakkerds niet meer een zoo diepen indruk. Er is voor de Burgerwacht en het Damescomité nog veel meer dan gisteren te doen, omdat de heele stad vol zit en er vandaag zoo velen, die niets betalen kunnen, aankomen; terwijl de Staatsspoor – niettegenstaande talloze telegrammen – geen extra treinen zendt om die ongelukkigen naar die plaatsen waar nog haast geen vluchtelingen zijn te vervoeren. Juist hooren we dat de militaire overheid zich daarmee bemoeien zal en dus op die wijze nog voor den nacht in den op dit oogenblik onhoudbaren toestand verbetering zal komen. Met de trammen van de Belgische grenzen, die soms duizend vluchtelingen tegelijk aanvoerden, kwamen heden ook nog vele Belgische soldaten mee, die onze grenzen overschreden en door onze troepen gevangen genomen waren. Zeer treffend was vooral de aankomst van een vijftigtal nonnen uit Contich, die in een onzer liefdadige gestichten werden onderdak gebracht.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

3480 Ook gaat het gerucht dat kardinaal Mercier, bisschop van Mechelen, naar hier onderweg
is en zijn intrek bij een onzer eerste Rooms-Katholieke families nemen zal. Hoe
zeer de meer vermogende Belgen, die hier huisvesting gevonden hebben, waardeeren wat
er voor al die vluchtelingen gedaan wordt blijkt wel hieruit dat gisteren door een
3485 paar hunner een eerste collecte gehouden werd onder hun landgenooten voor ons
Steuncomité en deze heeren 's avonds reeds ongeveer f500 aan de dames konden
terhandstellen.

[19141009] **Maastricht.**

Nadat gisteren nog 100 vluchtelingen zijn vertrokken naar het klooster van pater
Kustors te Keer, blijven nog ruim 200 in het vluchtoord aan den Parallelweg. Het zijn
3490 er meerendeels uit Lanaeken en omgeving maar er zijn er ook uit Antwerpen.

[19141009] **Roosendaal.**

Een onzer correspondenten seint uit Roosendaal: Roosendaal was hedenmorgen in de
grootste verontwaardiging over het optreden van den onder-inspecteur der Staatsspoor
3495 uit Utrecht, die, 's avonds aankomende, er op stond dat al de duizenden vluchtelingen
van het perron werden gedreven en vervolgens door den ingang terug kwamen; alleen
diegenen zouden worden medegenomen die van kaartjes voorzien waren. Daardoor ontstond
een vreeselijke paniek. Slechts het energiek optreden van den burgemeester van
Roosendaal, die zich onmiddellijk bij den Minister beklaagde, en de hevige oppositie
3500 der militaire autoriteiten deden eindelijk deze order intrekken maar de klacht van de
directie der Staatsspoor, dat zij op deze treinen zooveel geld verliest vindt hier
thans onder de autoriteiten die dag en nacht met de grootste opoffering werken,
onverdeelde afkeuring.

3505 [19141009 01.00] **Het bombardement van Antwerpen.**

Onze bijzondere verslaggever seint uit Roosendaal:
De beschieting is den geheelen nacht voortgezet. Op dit oogenblik, 1 uur, hoort men
nog vrij geregeld het kanongebulder. Van hier uit kan men op verschillende punten de
3510 branden in de stad waarnemen. De aanval der Duitschers heeft tot dusver echter nog
geen verder succes gehad. Aan beide zijden wordt gestreden met den moed der wanhoop.
Het gevecht is zeer moorddadig.

[19141009] **Belgische vluchtelingen.**

Aan de grens. Onze bijzondere berichtgever seint uit Roosendaal:
3515 De toevloed van vluchtelingen heeft niet opgehouden. Duizenden en duizenden zijn nog
met treinen, samengesteld uit allerlei soort wagens, binnengekomen. Niettegenstaande
alle scholen, kerken en andere openbare gebouwen, overvuld zijn met mannen, vrouwen
en kinderen, moesten nog velen in de buitenlucht kampeeren.
Het perron van het station was den geheelen nacht vol menschen, die op hun bagage
3520 sliepen. Op de hekken en in het gras, overal zag men ze. Soldaten gaan rond om de
mensen ten minste voor honger te bewaren. Een oogenblik heeft de spoorwegdirectie
gemeend voor het verdere vervoer der menschen vrachtprijs te moeten vragen. Dit heeft
echter onmiddellijk aanleiding gegeven tot een beroep op de regeering; de minister
heeft daarop onmiddellijk aan den burgemeester geseind, dat allen, die geen middelen
3525 hebben, verder het land in vervoerd kunnen worden. Uit verschillende steden komen
aanbiedingen om zoo- en zooveel vluchtelingen door te zenden. Het comité te Amsterdam
bood aan, 2000 vluchtelingen op te nemen, Utrecht 1000, enz. enz. Het is te hopen,
dat in vele steden en dorpen dit voorbeeld gevolgd zal worden, want men weet er hier
op het oogenblik geen raad mee. Zoo juist kwam weer een trein binnen, zeker
3530 bevattende 3000 menschen. Ze moeten weg uit Esschen, want daar is niets meer te
krijgen, geen eten en geen drinken, alles is verdwenen. Hier te Roosendaal verleen
de militairen waar zij kunnen daadwerkelijke hulp. In de wachtkamers en in de gangwn
zijn ze bezig brood te snijden voor de hongerenden. Met groote emmers frisch water
(melk is niet meer te krijgen) gaat men rond om de dorstigen te laven.
3535 Hospitaal-soldaten dragen brancards, waarop ik reeds verscheidene bejaarde urp?uwen
zag, die, uitgeput van vermoeienis, en honger en dorst misschien, in onmacht waren
gevallen. Het is een groote toestand van wanhoop. Op het perron viel mij een
alldroevigst groepje op. Het was een jonge moeder met een kind van drie weken; ze
wilde zoo graag wat drinken hebben, opdat ook haar kind zou kunnen gevoed worden. Ik
3540 hielp de vrouw. Maar een eindje verder was weer een andere half zieke, die
reikhalzend naar een warmen dronk uitzag, om wat bij te komen uit haar verkleuming.
Alles is op het oogenblik in de weer om te helpen waar dit mogelijk is.

Gebeurtenissen van zaterdag 10 oktober 1914

3545

[19141010] **De val van Antwerpen.**

BERLIJN, 10 Oct. (Reuter.) (Officieel.) Het groote hoofdkwartier meldt: Na twaalfdaagsche belegering is Antwerpen met alle forten in onze handen gevallen. Op 28 September viel het eerste schot tegen de forten der buitenste linie, op 1
3550 October werden de eerste forten bestormd, op 6 en 7 October de door opstuwung meestal 400 M. breede Nethe overgetrokken. Op 7 October werd, ingevolge de bepelingen van de Haagsche Conventie, de beschieting der stad aangekondigd. Daar de commandant verklaarde de verantwoording voor de beschieting te aanvaarden, begon in den nacht van 7 op 8 October de beschieting. Tegelijk werden de aantallen tegen de binnenste
3555 fortenlinie begonnen. Reeds in den morgen van den 9 October waren twee forten der binnenste linie in onze handen, en in den namiddag kon de stad zonder ernstigen tegenstand worden genomen. De vermoedelijk zeer sterke bezetting heeft zich in den aanvang dapper verdedigd, doch was tegen de bestorming door onze infanterie en marinetropen en tegen de zware artillerie niet opgewassen, en ontruimde de stad.
3560 Onder de bezetting bevond zich ook een onlangs aangekomen Engelsche marinebrigade. De ontruiming der stad door de Engelsch-Belgische troepen maakte het noodig, dat de onderhandelingen over de overgave met den burgemeester werden gevoerd, daar geen militaire autoriteiten meer aanwezig waren. De overgave van de stad werd op 10 October door den chef van den staf van den tegenwoordigen gouverneur van Antwerpen bevestigd. De laatste, nog met overgegeven forten werden door onze troepen bezet. Het
3565 aantal gevangenen is nog niet vast te stellen. Vele Belgische en Engelsche soldaten vluchtten naar Nederland, waar zij werden geïnterneerd. In de stad werden groote voorraden van allerlei soort buitgemaakt. De commandant der belegeringstroepen, generaal Von Beseler, ontving van den Keizer de orde "Pour le Mérite".

3570

[19141010] Onze verslaggever, die gisteren van Roosendaal

uit Antwerpen bezocht, seint ons daarover: De stad is rustig, doch nagenoeg geheel verlaten. De winkels zijn bijna alle gesloten, slechts enkele cafés zijn open en gelegenheid om ergens te eten is er bijna niet. Te Putten arriveerde 's avonds om 10
3575 uur in een automobiel de burgemeester van Capellen, vergezeld van een Duitsch officier en twee soldaten. Zij hadden opdracht ter kennis van de vluchtelingen in Holland te brengen, dat zij veilig kunnen terugkeeren. Onmiddellijk werd een boodschap gezonden naar den divisiecommandant te Oudenbosch, vermoedelijk het verzoek overbrengende, of deze opdracht in Holland officieel bekend zou mogen worden gemaakt.
3580 Een Duitsche bezetting mariniers trok om 7 uur van Capellen op in de richting van de Hollandsche grens met Stabroek als plaats van bestemming. In de streek tusschen Antwerpen en Nederland zijn alle Belgische soldaten verdwenen. Talrijke treinen met ontwapende Belgische en Engelsche soldaten zijn Zondag weder Roosendaal gepasseerd. Het totaal, dat nu reeds vervoerd is, wordt geschat op 12,000.
3585 Het gezamenlijk aantal, dat op onze grenzen ontwapend werd op 25,000.

[19141010] **BERLIJN, 10 Oct. (Corr. E.) Aan de gevechten bij de forten om Antwerpen** heeft ook de 1e marine-divisie, onder bevel van admiraal Von Schroeder, deelgenomen; de divisie bestond uit 2 regimenten zeesoldaten, een regiment matrozen en een
3590 regiment marine-infanterie.

[19141010] **Mijn laatste uren te Antwerpen.**

(Van onze gewonen Antwerpschen correspondent.) Den Haag, 10 October.
- Het is volbracht. De gruwelijke geesel is ook over ons gekomen en voor het
3595 opdoemende vervaarlijke oorlogsmonster heeft ook Antwerpen, de nationale vesting die voor onneembaar doorging, in minder dan geen tijd ten slotte moeten wijken. Is dit de laatste slag die het rampzalige België treffen kan? Of zal, nu 't laatste fort in handen der Duitschers viel, het kleine hoekje, dat daar nog ongerept ten westen van Lier en Schelde ligt, eveneens worden gemaakt tot een puinhoop en een kerkhof? 't Is
3600 mogelijk dat al de ontzettende ellende die ik te aanschouwen kreeg, mij op dit oogenblik al te pessimistisch heeft gestemd, maar er blijft, meen ik, geen hoop meer over. Wat ook de einduitslag wezen moge, België is door dezen afschuwelijken oorlog geheel ten onder gebracht. Het heeft den krijg niet gewild, wenschte alleen in vrede te mogen i?eiden, maar het heeft als buffer moeten dienen tusschen de kolossale volkerenmassa's die daar - wie herinnert zich nog om welke futiele redenen? - op
3605 elkaar zijn gebotst, en nu tegen elkaar opstrijden op leven en dood, zoolang tot beide partijen het door volslagen uitputting zullen ?.

De telegrammen hebben het u gemeld (en misschien is ook mijn bericht dat ik op 't

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

3610 allerlaatste oogenblik aan een vluchteling heb medegegeven met verzoek het te
Roosendaal of te Vlissingen te verzenden u wel toegekomen) dat al Antwerpen door de
beschiëting van Donderdag en Vrijdag voor een groot deel is verwoest en platgebrand
en dat, nadat de bevolking in een dolle paniek gevlucht was, de stad in handen der
Duitschers is gevallen. Ik heb tot het laatste oogenblik stand gehouden, wou een der
3615 laatsten zijn om heen te gaan, trachtte mezelf te overtuigen dat het ten slotte niet
zoo erg zou blijken, maar ik het eindelijk begrepen, dat het roekeloos was nog langer
in die hel te blijven, en met den dood in het hart ben ik vertrokken.
Het verhaal van die laatste onvergetelijke momenten wil ik u niet onthouden. Het
laatste bericht, dat ik u stuurde, was de proclamatie waardoor luitenant-generaal De
3620 Guise, bevelhebber der versterkte stelling, aan de bevolking bekend maakte, dat de
beschiëting ging plaats hebben en dat degenen die vluchten wilden, verzocht werden
dit zoo spoedig mogelijk te doen in noordelijke of noord-oostelijke richting.
's Anderen daags begon de exodus, zooals wij dien reeds herhaaldelijk hadden
bijgewoond, maar ditmaal met nog veel grooter haast, met nog veel angstiger
3625 zenuwachtigheid.
's Morgens was weer een Taube boven de stad verschenen en had een bom gesmeten in een
der dichtst bevolkte wijken. De stations werden bestormd, de booten werden volgepropt
met angstige vluchtende menschen. En niettegenstaande dit, scheen alle hoop toch niet
verloren. Immers omdat de stad beschoten zou worden, stond het nog niet vast, dat ze
3630 zou worden ingenomen. De Engelschen waren immers daar, hadden gezegd, dat Antwerpen
zich niet mocht overgeven, en dat er zou gestreden worden tot het uiterste. Den
ganschen Woensdag was het stil, van een raadselachtige stilte. Wist men wat er
gebeuren ging? Toch werd door sommigen bevestigd, dat het bombardement beginnen zou
rond acht uur 's avonds. Men wachtte, en ten slotte toen men zag, dat er niets
3635 gebeurde, ging men ter rust. 't Zou niet voor dien nacht zijn... Zouden echter niet
velen, zooals ik, slapeloos zijn gebleven? Precies om middernacht klonk in de verte
een doffe knal, toen onmiddellijk daarop het mij reeds uit Mechelen bekende, akelige
geschuif door de lucht, en toen een geweldige ontploffing. Geen twijfel, daar
begonnen ze! Terwijl ik uit bed sprong, en mijn kleeren bij elkaar grabbelde, hoorde
3640 ik boven en onder mij de huisgenooten haastig rondloopen, deuren werden opengerukt,
men stommelde de trappen af, er klonk angstig geroep door het huis, en eenige
oogenblikken nadien zat ik met een tiental menschen in een ?pen, overwelfden kelder,
rond het weifelend licht eener waskaas. Er werd niet gesproken, met bange oogen keek
men in het vage, sidderend luisterend naar de zware slagen en het sinistere
3645 schuifelen der projectielen. Maar ik ben niet lang in die benauwde atmosfeer
gebleven. Ik ben op straat gegaan, hoezeer men mij ook smeekte te blijven. Buiten
kwamen de menschen toegelopen, met schreiende kinderen op de armen, of torschend
zware pakken en reiszakken, allemaal in de richting van de Schelde. Ik ging de stad
in. Eenige straten verder ontwaarde ik plots den gloed der eerste branden in het
3650 zuidergedeelte. En steeds kwamen de menschen in tegenovergestelde richting mij
voorbijgelopen, sommigen blijkbaar verwonderd een mijnheer te ontmoeten die met een
pijp in den mond voortdrentelde naar die verschrikking die zij ontvlucht waren. Maar
die mijnheer ondervond weldra dat hij roekeloos met zijn leven speelde... Mijn
particuliere woning, die ik sinds eenige dagen niet bezocht had in deze tijden van
3655 herrie, wou ik trachten te bereiken om er zoo mogelijk nog een of ander te redden.
Steeds floten de bommen boven mij, sommigen kwamen terecht in het huizencomplex, en
dan vielen steenen en dakpannen rond mij neer op de straat. Een granaat ontplofte in
de square nabij de Nationale Bank, opjagend een wolk van aarde en stof, uit elkaar
scheurend de palmen en bloemstruiken. Ik zag in den gloed van een naburigen brand
3660 mijn woning nog ongedeerd, maar het puin van een ingestort huis versperde mij verder
den doorgang. Ik heb het dan in godsnaam maar opgegeven, vooral daar het in de buurt
nu werkelijk zeer gevaarlijk werd, onophoudelijk sisten en huilden de shrapnels over
de daken of ontploften op gebouwen en straten. Toen ik de Louisastraat doortrok
ontplofte een bom voor een schoolgebouw. Ik werd door den luchtdruk ten gronde
3665 geworpen maar bekwam geen letsel. Veilig, betreffelijk althans, ben ik aan de Schelde
gekomen, en op het wandelerras het ik het grandioze schouwspel bekeken van de
brandende stad, waarboven de bommen als een aanhoudend vuurwerk flitsten of uiteen
barstten. Als een nooit geziene feeërie toekende de silhouëtte van de stad met den
fijnen toren zich donker af op den purperen achtergrond van vuur. Zoo is de morgen
3670 aangebroken, grauw, melancholiek en kil. Daar beneden aan de Schelde stond het
vluchtende volk opeengepakt met jammerende vrouwen en krijtende kinderen. Soldaten
kwamen, ruitërij, artillerie en voetvolk, met wagens en kanonnen, en zij trokken de
Schipbrug over naar het Vlaamsche Hoofd. Auto's met Engelschen zag ik nog de stad
inrijden.

3675

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

Maar jammerlijk was de ellende van het volk. Zwangere vrouwen en zieken, gebrekkelijke oudjes zag ik op kruiwagens en handkarretjes vervoeren, god weet waarheen, naar het Noorden toe. Ik zag menschen gekwetst door granaatscherven, met bloederige handen en omwonden hoofd, doodsbleek. En dat alles verdrong zich in een onafzienbare menigte op de kaaien, om toch nog tijdig op een boot te geraken naar Vlissingen. Wat zou het straks zijn als die booten gingen vertrekken!

En daar waren nog slechts de menschen die min of meer geld bezaten om de reis te betalen. Maar in de nauwe straatjes en sloppen der oude stad was het een radelooze paniek. Huilende vrouwen en meisjes, gevolgd door heele zwermen kinderen, sleurden hun goedje weg uit de gore huisjes en de lange stoet week uit in de richting der Polders.

En ondertusschen hield het bombardement geen oogenblik op. De schoten volgden kort achter elkaar en aan de ontploffingen te hooren, vielen de bommen nu reeds in 't midden der stad.

Mijn plan stond vast, ik zou blijven, mij desnoods in een kelder of op het stadhuis bij de overheden verschuilen en wachten wat er gebeuren zou. Op het stadhuis vernam ik, dat men besloten had de stad geheel te doen ontruimen. Iedereen moest weg vóór twee uur. De aftrekkende soldaten zouden de forten en bruggen opblazen, de voorraadmagazijnen in brand steken en de stelling verlaten. Ik wilde wachten tot het laatste oogenblik, zou desnoods achter het Belgische leger Vlaanderen intrekken.

Langs de Oude Koornmarkt en de Suikerrui was het een bijna wilde aftocht van soldaten en burgers. De gekwetsten strompelden langzaam door de menigte. Sommigen waren half-gekleed, een zag ik op twee bezems die hij gebruikte als krukken, met een van pijn verwrongen gelaat, achter zijn kameraden voortsuccelen. Ik ging het weinige, dat ik met het oog op een mogelijke vlucht als mijn kostbaarste bezit bij elkaar had gescharreld, inpakken en ging mij neerzetten op een der rotsblokken van de Brabofontein op de Grootemarkt. In een naburigen winkel kreeg ik gratis - 't was anders toch maar voor den Deutsch, riep mij de winkelier toe - wat mondvoorraad, en elders kreeg ik een pak tabak. Den ganschen voormiddag kwamen de bommen tot in het centrum van de stad inslaan. Rond twaalf uur trof een granaat het dak van O. L. Vrouwekerk of den toren zelf, ik weet het niet precies, en stukken grijze steen kwamen op de Markt terecht. Toen het ik geoordeeld dat het oogenblik gekomen was om heen te gaan. Ik heb mijn pijp gestopt en mijn boeltje onder den arm genomen. Toen een tweede lading steenen van de kerk naar beneden kwam, het ik mij bukkend langs de huizen tot aan de kade begeven. Het toeval bracht mij bij de boot waar mijn collega's van de Antwerpsche pers vereenigd waren, en met hen het ik de reis naar het gastvrije Holland ondernomen. Ik was tot dan toe betrekkelijk kalm gebleven, maar toen de boot afvoer en wij de stad verlieten, toen neep de ontroering mij de keel dicht. Wat ging het lot zijn van deze prachtige Vlaamsche stad? Als een machteloze veroordeelde scheen mij de toren zich wanhopig tegen den achtergrond van donker grijzen rook ten hem al te reiken. Nooit meer dan op dit oogenblik het ik gevoeld hoe ik van Antwerpen hield...

We voeren de Schelde af. Zwijgend zaten we naast elkaar, onze blikken gericht op het onvergetelijk panorama der reede. Wat zouden wij er nog ooit van terugzien? Nog steeds klonk van uit de verte het dofdreunende geschut der Duitschers. Dikke rookzuilen gingen loodrecht omhoog, verspreidden zich over den hemel tot een donker gewelf, gesteund door zeven groote pijlers. We zagen hoe de schipbrug in de lucht vloog, de booten zonken. Het was het einde van den aftocht der Belgische troepen. Gansch den duur van de reis konden wij onze oogen van dit schouwspel niet afwenden.

We hielden den ouden slanken toren zoo lang mogelijk in 't oog en tuurden nog lang naderhand of wij hem tusschen de boomen nog ontwaren konden. En toen de spits eindelijk voor goed verdween, toen zaten we, allen mannen die door hun journalistiek bedrijf reeds zooveel treurigs hadden moeten zien en die vooral in den laatsten tijd getuigen waren geweest van zooveel mateloze ellende, toen zaten we allen te weenen als kinderen. Kameraden die ik steeds gekend had als luchtige, bijna cynische spotters, als onverbeterlijke grappenmakers en "hommes d'esprit", zag ik nu voor het eerst met zenuwachtig verwrongen gezichten, waarlangs dikke tranen rolden. Maar wij wisten dat een groot gedeelte van dezen brand niet door de Deutsche bommen, maar door de Belgen zelven was ontstoken. Achtereenvolgens waren de petroleum- en benzinetanks, de magazijnen voor voedingswaren en fourage, de graansilo's, de bergplaatsen voor kruit en munitie in vuur gezet, de bruggen werden opgeblazen en zooveel mogelijk werd alles, waarvan de Duitschers ?? werpen maar eenigszins gebruik konden maken, aan de vlammen prijsgegeven. Eenmaal de bevolking gevlucht, de bezetting teruggetrokken, mocht er voor den vijand niets overblijven. En de forten ontploften, het een na het andere, zoodat van de vesting, wier verovering het Deutsche leger nog heel wat manschappen heeft gekost, de vijand niet veel meer vinden zal dan ledige en verlaten

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

gebouwen, omringd door een hoop puinen. Licht er niets van het antieke heroïsme in de daad van deze eeuwenoude stad, die liever dan den vijand voordeel aan te brengen, zichzelf glorieus in een vuurpoel laat opgaan?

- 3745 Aan hare glansrijke geschiedenis heeft het oude Antverpia een schitterende bladzijde toegevoegd... Deze gedachte heeft ons moed gegeven in onze treurnis. De Antwerpenaars en zij die het door een lang verblijf in deze heerlijke stad geworden zijn, zullen in deze opbeurende overtuiging den rampspoed met moedige gelatenheid dragen. Onze tranen drogend hebben wij ons afgewend van den kant waar de lucht zwart
- 3750 zag van den opwolkenden rook, die zich tot een tragisch beeld met wijd uitgestrekte armen verhief, en we hebben hoopvol uitgekeken naar den anderen oever, naar het frissche, smaragdgroene Zeeland, dat daar lag onder een zilverblauwen hemel van licht en zonschijn... We zijn 's avonds in Hansweerd aangekomen. Sommige reisgenooten trokken verder naar Vlissingen om naar Engeland over te steken. Anderen gingen met
- 3755 den trein naar Rotterdam. Nog lang zaten we uit het venster van den coupé te turen naar het tragische vizioen van de brandende stad die een rossigen gloed over den nachthemel wierp, en waaruit de vlammen hoog oplaaiden. Overal kwamen we terecht in hoopen vluchtelingen, duizenden en duizenden. Maar overal schoot ons gemoed vol toen we zagen met welk een liefderijke, roerend-teedere zorgen onze arme landgenooten door
- 3760 het Hollandsche broedervolk werden verpleegd, gevoed en onder dak gebracht. Van uit de harten dier duizenden, die hier in hun ellende de warmte der broederhand hebben mogen voelen, gaat, o mijn schoon en geliefd Holland, een breede vloed van dankbaarheid naar u toe!
- Dat zullen de Belgen nooit vergeten! Maar... wat zal onze toekomst zijn? Wie kan van nu af voorzien, welke ijselijke rampen het eens zoo gelukkige België nog treffen zullen? Is de maat onzer ellenden nu niet boordevol gevuld? Mijn arm, arm vaderland, mijn diep rampzalig volk, wat moet er van u geworden?...
- 3765

[19141010] De val van Antwerpen.

- 3770 LONDEN, 10 October. (Eigen Bericht.) De militaire medewerker van de "Times" zegt: De inneming van Antwerpen zal een niet te weerleggen indruk maken op de openbare meening. Het zal een doorn wegnemen uit de zijde van Duitschland en het belegeringswerk vrij maken. Maar zelfs als Antwerpen een Duitse vesting zou worden zal het weinig voordeel brengen aan Duitschlands handel, die tot den ondergang
- 3775 gedoemd is. De Schelde kan niet voor marine-bedoelingen worden gebruikt, tenzij de neutraliteit van Nederland worden geschonden ten onzen nadeele. Die rivier is Nederlandsch. Wij verwachten dien toestand en zullen zeker aandringen op de handhaving der neutraliteit van Nederland, die niet mag worden geschonden ten onze nadeele. Duitschland zal alles doen om Antwerpen bij het sluiten van den vrede te
- 3780 behouden en het dan te maken tot een eerste klasse maritieme haven en arsenaal. Doch daar die positie voor ons onduldbaar zou wezen ia er geen kans dat die droom van Duitschland vervuld zal worden.
- Een onzer berichtgevers meldt nog: Een dokter uit Antwerpen, die uit het hospitaal kwam, deelde ons mede, dat Antwerpen gisteren om twee uur gevallen was, en dat toen
- 3785 de Duitschers de stad binnentrokken. In het hospitaal waren vele ernstige gewonden en vele Engelsche gewonden. De Belgische troepen hadden de stad reeds verlaten. Ook de noordelijke forten, als Brasschaet, waren door de artilleristen verlaten. Een Belgische soldaat deelde ons mede, dat van een fortbezetting van honderd vijftig man nog slechts 9 man overgebleven waren. Hij wist zelf niet hoe hij had kunnen vluchten.
- 3790 De uitwerking der granaten overtrof alle beschrijving. Negentig Belgische soldaten kwamen bij Nispen over de grens en werden geïnterneerd.
- Nader meldt onze bijzondere verslaggever: Omtrent de laatste gevechten voor de overgave van Antwerpen nog het volgende: Een vernietigend vuur richtte de Duitse artillerie uit haar zwaarste geschut op de derde en laatste verdedigingslijn van de
- 3795 stelling. Tusschen de forten Wilrijk en Mechelen op het front 9 en 10 waren de granaten om zoo te zeggen niet van de lucht. Dan werden de versterkingen zelf getroffen, dan werd een achtergelegen huis in brand geschoten. Om 7 uur 's morgens begonnen, bleven de projectielen tot 12 uur door de lucht fluiten. Toen was alles kort en klein geschoten. Het Belgische geschut, dat ter verdediging was opgesteld, vermocht er niets tegen. Bij het afschieten van de Duitse stukken kregen de
- 3800 verdedigers van de vuurmonden niets te zien. Het was hun zelfs niet mogelijk, zich ook maar eenigszins omtrent de opstelling te vergewissen. Precies wisten daarentegen de Duitschers, waarop ze hadden te richten. Hun ballonnen gingen regelmatig de hoogte in. Van daar werd de plaats bepaald van de verdedigende stellingen, en dat werd
- 3805 onmiddellijk naar omlaag geseind. Het vuur was zoo hevig, dat de verdedigers zelfs niet konden vluchten, zonder een wissen dood tegemoet te gaan. Order werd gegeven het kruit in de lucht te laten vliegen; maar men kon de kruitkamers niet meer bereiken.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

Zoo ging het op verschillende punten van deze laatste verdedigingslijn. Om half
3810 twaalf hield het vuren op. Onmiddellijk werd door de bezetting gebruik gemaakt van de
gelegenheid om te vluchten. Er was nog slechts een groote ruïne over. Op dit
oogenblik was de stad overgegeven, maar de verdedigers wisten het niet. Wel trokken
politieagenten onmiddellijk met de witte vlag naar de wallen om de overgave mede te
3815 deelen, maar toen zij daar aankwamen waren de stellingen op de meeste plaatsen reeds
verlaten. In wilde haast was men weggetrokken uit de hel. Een gedeelte kon nog de
schipbrug over de Schelde overtrekken (die, naar men weet, een oogenblik later in
brand werd gestoken), doch velen moesten naar het Noorden vluchten. Onmiddellijk
3820 begonnen de Duitsche infanteristen met de vervolging. Vele Belgen werden gevangen
gemaakt, anderen ontkwamen slechts door zich haastig te verkleeden en in
burgerkleeren verder te gaan. Tot het vallen van den avond werd de vervolging door de
Duitschers nog tot voorbij Eekeren voortgezet. Op hun vlucht deelden de soldaten den
3825 val van de stad aan de noordelijke gelegen forten mede. Op enkele werd onmiddellijk
order gegeven, den kruitvoorraad te vernietigen. De bruggen over de grachten deed men
springen en de versterking werd daarop verlaten. Voor zoover dit werk gisteren niet
reeds geschiedde, ie het hedenmorgen voortgezet. Hedenmorgen te 12 uur was geen enkel
3830 fort in het Noorden meer in Belgisch bezit. Toen was het vuren, dat men hedenmorgen
te Roosendaal nog uit de richting van Putten hoorde, opgehouden. In verschillende op
de Nederlandsche grens gelegen plaatsen kwamen vele officieren en soldaten, soms bij
honderden tegelijk, over de grens en werden daar ontwapend. Hedenmiddag passeerde
weer een lange trein met 720 man. Sedert gisteren zijn alleen te Roosendaal bijna
3835 2000 man met bestemming naar Assen gepasseerd.

[19141010] Een onzer medewerkers meldt d.d. 10 October: Een groot aantal Belgen van
de fortenbezetting is, nadat zij zich hadden teruggetrokken, in Holland geïnterneerd.
Velen evenwel deden pogingen om over de Schelde te geraken en zich te vereenigen met
3835 het Fransch-Engelsch-Belgische leger. Het is mij gebleken, dat hedenmorgen alle
forten verlaten waren. De Duitschers vonden er geen bezetting meer, maar alle forten
waren verwoest en onbruikbaar gemaakt. Dat de terugtocht, waarschijnlijk ondernomen
om Antwerpen te sparen, zeer overhaast is geschied, blijkt wel uit de omstandigheid,
dat allerwege rondom de stad geschut is achtergelaten, dat dus nu in handen van de
3840 Duitschers is gevallen. De pontonbrug over de Schelde, dien de Belgen voor den
aftocht deden springen, wordt met groote haast door de Duitschers hersteld. De
commandant deed een beroep op de vluchtelingen, dat hij ter kennis bracht o.a. van
den Nederlandschen grenscommandant te Putten, om weer naar de stad terug té komen.
Velen gaan reeds terug naar Antwerpen en de dorpen rondom. De Duitschers schijnen
alles te willen doen om de rust in de stad te herstellen. Zelfs zag ik wat ik nog
3845 nimmer bijwoonde in deze oorlog, de brandweer, geholpen door Duitsche soldaten, bezig
om branden te blussen op de Schoenmarkt en in de Rue des Peignes. Overigens zijn
mij de verwoestingen te Antwerpen buitengewoon meegevallen, na de overdreven
verhalen, die daarover werden gedaan. In het centrum en bij de Zuider-statie is wel
veel verwoest, maar van een ernstige schade is toch geen sprake en de Antwerpenaars
3850 zullen m. i. wijs doen naar de stad terug te gaan en er hun zaken weer te openen.

[19141010] **Antwerpen.**

Onze "Om en bij den strijd"-medewerker seint d.d. gisteren:
Antwerpen is uitgestorven. In de bijna leege straten langs de gesloten huizen loopen
3855 voorzichtig enkelen van de weinigen, die na het bombardement nog in de stad zijn
gebleven en die nu na afloop van de beschieting weer zijn te voorschijn gekropen uit
de kelders, waarin zij zich hadden verborgen. Verder ziet men alleen Duitsche
soldaten, die in grooten getale vooral het centrum van de stad bezetten. De Duitsche
3860 commandant van Antwerpen Freiherr von der Schutz, heeft zijn zetel gevestigd in het
stadhuis, van waar uit hij het geheele militaire beheer van de stelling Antwerpen
dirigeert, terwijl hij voor het burgerlijk bestuur van de stad wordt bijgestaan door
burgemeester Jan de Vos met de Schepenen.

[19141008 12.00] Gistermiddag (Donderdag) heeft de stad zich overgegeven, nadat zij
door de troepen was verlaten, en terstond daarop is een afdeeling Duitschers
3865 binnengetrokken om bezit van de stad te nemen. In de overgebleven forten hebben de
verbonden Engelschen en Belgen nog eenigen tijd getracht zich staande te houden, niet
bestand evenwel tegen het zware belegeringsgeschut, hebben zij ten slotte hun
stellingen moeten opgeven, echter niet dan nadat zij de verlaten forten hadden
opgeblazen. Het laatste fort, dat zij verlieten, is dat van Merxem, dat zij vanmorgen
3870 omstreeks zeven uur hebben doen springen.

Aan een artikel van een correspondent van een Londensch blad, die zijn kopie ter
beschikking van de "N. Rott. Ct." stelde, voor ze in zijn blad verscheen, ontleenen
wij het volgende:

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

[19141008] Antwerpen, Donderdag. Wat er vandaag gebeurt zal in de geschiedenis
3875 blijven als iets, waarbij het offer van Moskou verbleekt. Het is prachtig en het is
afschuwelijk. Antwerpen, een stad nu met ongeveer driekwart miljoen mensen, loopt
leeg. Duizenden en duizenden trekken er langs de noordelijke wegen naar Nederland.
Duizenden gaan er ook met elk vaartuig dat beschikbaar is. Stoombooten, jachten,
3880 lichters, motorbooten zijn boordevol. Vanavond om zeven uur zullen er op zijn best
enkele honderden mensen in de stad zijn overgebleven. Het is onmogelijk dezen
uittocht te beschrijven. Er is nooit zoo iets in de wereld geweest. Er liepen in den
stoet nooit minder dan zes of zeven mensen op een rij. De twee uur waarin ik het
gadesloeg was slechts een tiende van den tijd dat de uittocht duurde. Van vanochtend
3885 vier uur tot het oogenblik dat ik dit schrijf, drie uur in den namiddag, is het al
maar door gegaan. Te voet, in karren, twintig en dertig mensen van alle leeftijden
bijeën. Op rijwielen en motorfietsen, zich spoedende, voortstropelende en op
krukken. Hier zittende op de ka met de laatste twee- of drieduizend mensen, wacht
ik op een boot om weg te komen. Het is halverwege den namiddag van een schoenen dag,
3890 [19141008 18.00] op dezen 8en October, en de zon neigt onder, maar wij kunnen de zon
niet zien, want de heele lucht is bedekt door een geweldige zwarte wolk, die in vijf
kolommen van de aarde opstijgt en zich over den hemel verspreidt. De Belgen
verbranden de hooge petroleumtanks over de rivier, die het heele land, het Noorden
van Frankrijk en de Rijnprovincies voorzien. Alleen in Gallicië en op de
3895 Amerikaansche olievelden kan er zoo'n onmetelijke brand zijn. Maar ook nog op andere
plaatsen in de stad brandt het. Dat zijn de enorme voorraden, die men liever in
vlammen ziet opgaan dan dat zij den vijand in handen vallen. De granaten vallen als
altijd wonderlijk en zonder onderscheid te maken. Het huis van den Engelschen
chaplain is tweemaal getroffen en het huis van den portier van mijn hotel is
3900 afgebrand. Terwijl ik met een Engelsch marinematroos liep, viel er een granaat vlak
aan den overkant van de straat op het trottoir. Ze sloeg een gat van een goede halve
meter diep en de stukken vlogen overal in de rondte. Wij werden beiden plat op den
grond geworpen, maar bleven ongedeerd. En paard, dat een kar vol vluchtelingen trok,
werd gedood en in de kar werd een kind door een granaatsplinter zwaar gewond. Een
3905 andere granaat viel slechts een vijftig meter van een Engelsch hospitaal en doodde op
straat vier mensen. De bondgenooten kunnen den oorlog niet op die manier voeren.
Hun plan moet zoo zijn, dat de stad wordt gespaard, en dat gebeurt nu. Hoe het plan
zal zijn, daarvan kan ik niet meer zeggen. Alleen hierop moet nadruk worden gelegd,
dat Antwerpen niet verloren is. Er is geen nederlaag geleden, al is misschien, onder
den drang van omstandigheden in Frankrijk, de fout begaan niet eerder versterkingen
3910 voor het Belgische leger te zenden. Men had de Duitschers niet zoover mogen laten
doordringen, dat zij de stad konden treffen. Intusschen houden de Engelschen hen op
een afstand, – een paar duizend Engelschen tegen een overweldigende overmacht en het
meest helsche granaatvuur, zeggen de Belgen, dat er nog in den oorlog is geweest. Te
zijner tijd en wanneer alles in orde is, zullen de bondgenooten hun stelling
3915 ontruimen en zich verplaatsen, waarschijnlijk naar het Westen. Hier aan de ka staan
de heele Roode-Kruisuitrusting en vele Belgische veld-batterijen gereed om over de
pontonbrug de Schelde over te trekken, en wij, de laatsten van de burgerlijke
bevolking, wachten op de laatste booten. Tegen donker was de correspondent aan boord
gegaan. De boot zou echter eerst Vrijdagmorgen vertrekken.

[19141009 09.00] In den ochtend van Vrijdag hervat hij zijn schildering: "Hemel en
3920 rivier zijn somber loodgrauw en alles is grijs binnen den wijden kring, waarvan de
kathedraal van Antwerpen het middenpunt is. Uit de stad stijgen twintig dunne
rookspiralen, slank als minaretten, omhoog. Van hier kan men niet de schade zien, die
er door het bombardement is aangericht maar een man, die zoo juist aan boord komt,
3925 vertelt me, dat er overal granaten gevallen zijn, die ongeveer op de drie straten er
een teisteren. Er zijn zoowat dertig huizen afgebrand en er is een groot aantal
dooden. Zoo juist heeft er een geweldige ontploffing in de dokken plaats gehad. Uit
wat men mij vertelt moet ik opmaken, dat het de pontonbrug is, een van de bruggen in
het noorden van de stad. Er volgde een tweede ontploffing en toen met tusschenpoozen
3930 nog vijf andere, wat de verwoesting der forten beduidde. Het Engelsche en het
Belgische leger moeten de Schelde overgestoken zijn en een nieuwe faze van het
gevecht om Antwerpen is begonnen. De rivier is overvol met vaartuigen van allerlei
soort, zelfs baggermachines en veerbooten zijn zwaar geladen met mensen en bagage.
Toen de forten opgeblazen waren, wilde de schipper van onzen lichter, die met kippen
3935 en mensen geladen is, niet langer wachten, want hij meent, dat de Duitschers elk
oogenblik kunnen komen. Toch blijft het zware Engelsche geschut doordonderen.
In een vluchtelingentrein schreef hij later op den dag: De straten van Antwerpen zijn
leeg, geledigd in een geest van opoffering als nimmer te voren gekend is. Wanneer de
Duitschers de stad binnentrekken zullen ze slechts de leege schaal van de stad

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

- 3940 vinden. Zoo iemand drie maanden geleden gezegd had, dit zoo iets gebeuren kon, zou niemand het geloofd hebben.
- Hier in den trein, die opgepropt is met uitgewekenen, lijkt 't nog bijna onmogelijk, dat dit waar kan zijn. Maar het is waar en geen verbeeldingskracht kan wat hier
- 3945 geleden wordt benaderen. Er is een lichtende plek in de geschiedenis van deze laatste twee dagen en dat is de sympathie van het Nederlandsche volk en haar praktisch effect. Van terugkeerende uitgewekenen heb ik al gehoord hoe goed de Nederlanders geweest zijn, maar het geduld en de vriendelijkheid van de gastheeren van dit
- 3950 verloren half millioen menschen uit Antwerpen kan niet genoeg geprezen worden. Den geheelen weg van den uittocht zijn ons Samaritanen tegemoet getreden en aan elk spoorwegstation werd er melk en etenswaar uitgedeeld. Te Antwerpen was het mogelijk te denken, dat christelijkheid en redelijkheid van den aardbodem verdwenen waren, maar hier op Hollandsch gebied herleeft de hoop en het is weer mogelijk te gelooven, dat er eenmaal een einde aan de verschrikking van den oorlog zal komen en dat uit al
- 3955 deze ellende en pijn iets goeds voor de wereld zal voortvloeien. Zaterdagochtend schreef de correspondent nog te Rotterdam: "De positie in Antwerpen was gisterochtend als volgt: Het Belgische leger was op den westelijken oever van de Schelde teruggetrokken. De Engelsche 9.7 kanonnen vuurden nog aan den zuidkant van de stad, maar de forten daar en in het Oosten waren 's ochtends opgeblazen. Het zwaarst
- 3960 was de beschieting Donderdagavond tusschen 10.30 en 11 uur. Er moeten toen wel tweehonderd granaten in de minuut zijn gevallen. Het geweld was ontzettend. De Engelschen hebben vijf dagen aan een stuk gevochten. 's Ochtends ging het schieten bij tusschenpoozen door, meest van Engelschen kant. In de stad heeft het granaatvuur meest woonhuizen beschadigd. Toen ik gisteren de stad verliet waren er ongeveer
- 3965 dertig verbrand. De berichtgever van het "Nieuws van den Dag" meldt uit Roosendaal: Ik ben vanmiddag naar Vlissingen gegaan om te trachten vandaar over te steken naar Breskens of Ter-Neuzen en verder dan getuige te zijn van den terugtocht van het Britsch-Belgische leger, maar toen ik vannacht om drie uur Vlissingen had bereikt, bleek me de
- 3970 overtocht eenvoudig onmogelijk, omdat alle booten door de militaire autoriteiten in beslag genomen waren voor het transporteeren van Belgische en Britsche soldaten. Tegen vijf uur kwamen de eersten aan, een zeshonderd man, meest Belgen van alle regimenten en wapenen. Doodop waren de menschen na hun weken lang vechten en hun acht-en-veertig uur aan één stuk wandelen nu. Bijna zonder uitzondering hadden ze de
- 3975 voeten totaal stuk geloopt onder het stof. Hongerig en uitgeput trokken ze Vlissingen binnen. Van de Engelschen waren het vooral mannen van de Royal Naval Brigade en ook enkelen van de Royal Engineers. Over het geheel genomen was de indruk dien de Engelschen maakten beter, maar die hadden dan ook niet de ontberingen en de weken vechten achter zich van de Belgen. Het verhaal was van allen hetzelfde: één en
- 3980 al ellende. Toen Vrijdagochtend de terugtocht uit Antwerpen begonnen was, probeerden de Duitschers onmiddellijk, zooals te begrijpen was, den aftocht onmogelijk te maken door bij Dendermonde den vijand in de flank aan te vallen. Wel werd het Britsch-Belgische leger gedekt door flinke troepen op de flanken, maar die waren alleen maar voor infanterie-aanvallen en de Duitschers wisten met artillerie bij Dendermonde door
- 3985 te rukken en over St.-Nicolaes heen de flank van den vijand aan te vallen. Dat gebeurde met artillerie, die op een kilometer of acht afstand bleef en toen deze met verbijsterende juistheid shrapnells uitbraakte op de terugtrekkende bataljons, ontstond er al gauw een soort van paniek onder de terugtrekkenden, omdat men geen vijand zag en alleen maar die ellendige shrapnells met ontzettende juistheid in de
- 3990 gelederen zag springen, waardoor telkens mannen vielen. De Engelschen, die nog over de meeste fysieke en moreele kracht beschikten, omdat ze het kortst aan het front waren geweest, ondergingen den vuurdoop als helden, hierin voorgegaan door hun officieren, maar de Belgen voelden dit als het toppunt hunner ellende, die niet meer te dragen was. Hun officieren baden en smeekten hen kalm te blijven, maar niet overal
- 3995 gelukte dat. Te verwonderen is het niet. Ze zaten nu in het uiterste hoekje van hun verloren land. Het eenige stukje, dat nog niet in 's vijands handen was, hun sterkste stelling Antwerpen, was niet bestand gebleken, ondanks hun moed en ondanks de te late hulp der Britten; ze zagen den weg naar den vrijen aftocht afgesneden en voelden de onverschillig makende doodelijke moeheid van de laatste weken dapper vechten. Ze
- 4000 wilden weg van dien moordenden regen van lood en ijzer, die fluitend op hen afkwam en met helsch lawaai boven hunne hoofden en in hunne gelederen barstte, zonder dat een vijand te zien was. Ook voor de Engelschen stond het vast dat er te kiezen was tusschen twee dingen: langzaam wachten tot het shrapnell vuur ook den laatsten man getroffen zou hebben of terugtrekken op de grens van het neutrale Holland. Men koos
- 4005 het laatste en trok kalm terug, onafgebroken gevolgd door het vuur der onzichtbare

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

Duitsche kanonnen. Van Sint-Nicolaas ging het over binnenwegen naar Klinge, even ten zuiden van Hulst, waar men de wapenen en munitie afgaf aan de Hollandsche soldaten en doorgestuurd werd naar Ter-Neuzen en van daar met booten naar Vlissingen.

4010 Een deel van de achterhoede had echter geen kans gezien het neutrale gebied te bereiken en werd afgesneden door de Duitschers en in de gevechten gedood of gevangen genomen. Hoe groot dit aantal is, kan ik niet vaststellen, maar wel meen ik te weten dat het niet meer dan een paar duizend zijn. De hoofdmacht bereikte met koning Albert en de Engelsche en Belgische états major veilig Ostende. Toch zijn er in Hulst door
4015 onze mannen ook vele officieren geïnterneerd. Omtrent kolonel Maxwell van het Collingwood-Battaljon of the Royal Naval Brigade vernam ik, dat hij door een shrapnell doodelijk getroffen werd. De geest, dien ik onder de Engelsche troepen opmerkte, zal ik niet licht vergeten. Ik had het altijd voor een mythe gehouden, dat
4020 mannen zouden huilen, omdat hun de gelegenheid benomen was, tot het laatst toe met hun kameraden te strijden. Nu het ik er zulken ontmoet, die me weenend zeiden: "Had ik maar kans gezien me in de pan te laten hakken met onze mannen die afgesneden zijn, liever dan te weten dat ze allen moeten vechten tot het laatst."

Alle Engelsche soldaten vonden het onverantwoordelijk, dat zij zonder roode
4025 artillerie naar de stelling Antwerpen waren gezonden. Ze hadden maar een paar scheepskanonnen te hunner beschikking. Over de leiding en den moed hunner officieren konden ze geen woorden van lof genoeg vinden. Ook de Belgen prezen ze als goede strijders. De Britsche ministers van oorlog en marine, kolonel Seely en Winston Churchill, waren Maandag in de forten geweest. Over de ellende, die ik weer gezien het van de vluchtelingen, zal ik maar zwijgen. Ik ben in drie dagen en drie nachten
4030 vrijwel zonder slaap geweest en meestal zonder eten, en de geweldige indrukken van wanhoop en van gevaar het ik te sterk gevoeld, dan dat ik er nog over kan schrijven. Er is een grens, en als men daar overheen is, zwijgt men, en weet men alleen dat men leeft. Juist zooals de duizenden vluchtelingen, die huis en goed, geliefden en verwanten kwijt zijn en slechts daarheen loopen, waar het leven nog veilig is.

4035 [19141010] WEENEN, 10 Oct. (W. B.) De bladen wijzen erop, dat Antwerpen zijn ongelukkig lot te wijten heeft aan Engeland en laken de handelwijze van den Engelschen minister Churchill (op wiens aanraden, naar het heet, besloten werd de stad tot het uiterste te verdedigen. Red. H.).

4040 Het "Fremdenblatt" schrijft: "Hetgeen te Antwerpen is gebeurd zal steeds een schande blijven voor Engeland en een waarschuwend voorbeeld voor de volken, die op Engeland hopen en vertrouwen."

De "Neue Freie Presse" zegt: "Door de inneming van Antwerpen heeft Duitschland een voorbeeld gesteld, opdat ieder kunne zien hoe Engeland en Frankrijk de vrienden, die
4045 op hen vertrouwen, in het verderf lokken."

En het "Neues Wiener Journal" verklaart: "Antwerpen valt als eerste offer van Grey, den uitvoerder van het testament van Eduard VII van Engeland. Misschien zullen de machthebbers in Frankrijk en Rusland nog leeren inzien, dat zij niets anders zijn dan de slachtoffers van de perfide Engelsche politiek."

4050 [19141010 20.00] **Na den val van Antwerpen.**

Een onzer berichtgevers te Roosendaal meldt Zaterdagavond nog:
De plattelandsbevolking rondom de gevallen vesting vlucht nu in allerijl, uit vrees voor de Duitschers. De onjuiste geruchten, dat de uhlanen te Capellen en te
4055 Calmpthout waren, veroorzaakten een hevige paniek. Te Esschen deden Vrijdagavond voorts eenige Belgen, die blijkbaar een wagen met bier of wijn opengebroke hadden, de bevolking rondom het station in wilde vlucht slaan, toen zij riepen, dat de "Dutschen" kwamen. Intusschen is in Esschen alles gereed, om te vluchten bij een nadering der Duitschers. Verscheidene locomotieven staan op stoom, terwijl een aantal
4060 spoorwegbeambten met hun families in wagens wonen. Het meerendeel der conducteurs, machinisten en stokers van de Belgische spoor zit thans te Roosendaal. Verschillend Belgisch materieel brengt de vluchtelingen door ons land; men zal dan ook op verschillende plaatsen de waggons van den "Chémin de fer de l'état Belge" kunnen zien.

4065 Te Esschen is men thans zoo goed als van alles afgesloten, nu Antwerpen genomen is; er is zelfs geen gendarmerie meer. Wat het treinenverkeer aangaat lijkt het station ook uitgestorven. De verbinding met Holland is opgehouden, met Antwerpen is ook geen communicatie meer, daar even voorbij Capellen de brug opgeblazen is. Zonder zich aan de signalen of den statie-overste, die zich van niets meer wat aantrekt, te storen,
4070 rijdt soms een locomotief een eind de baan op. De vluchtelingen moeten dan ook de grootste afstanden te voet afleggen en konen in deerniswekkenden toestand aan onze

4075 grenzen. Vandaag was het in Esschen weer veel minder vol, dan de dagen te voren. De
geheele kampeerende vluchtelingenmassa was reeds naar Roosendaal vertrokken. Toch
werd er nog voor een bakkerswinkel gevochten om brood. Uit den kerktoren en van het
station waait nog de Belgische vlag. Vlak over onze grens bij het Hollandsche douane-
kantoor grazen tallooze koeien, door de vluchtende dorpsbewoners meegenomen. De
soldaten, doktoren en leden van steuncomité's hielpen de menschen zooveel ze konden.
De uitgeputten kregen daar eten en drinken en overal herhaalde zich deze uitdeeling
4080 van voedsel, in Roosendaal, in Breda, in Tilburg, in Rotterdam enzoovoorts kwamen de
soldaten steeds langs de lange vluchtelingen-treinen met brood, melk, koffie of
water.
Maar er werd daar op dit uiterste plekje van ons grondgebied nog meer geholpen.
Wagens en auto's brachten de armen naar Roosendaal, dat altijd nog ruim een uur
verder ligt. Vooral vandaag waren er meer auto's, want aanvankelijk kwam men
4085 vervoermiddelen tekort. Ook enkele Amsterdammers zagen wij er, die hun auto's ter
beschikking van het steuncomité hadden gesteld. Van de vervoermiddelen, waarmee de
vluchtelingen kwamen, kan men zich haast geen denkbeeld vormen. Op den weg zagen wij
de groote platte wagens van de Antwerpsche dokken, door de weldoorvoede Belgische
paarden getrokken. Op die wagens had men stoelen gezet en dicht op elkaar gedrongen
4090 zaten er de vluchtelingen. Weer anderen vluchtten in de tweewielige huifkarren, op
platte wagens, volgestapeld met beddegoed. Op een der wagens zagen wij zelfs een
tafel. Eigenaardig is het, op te merken, wat door de vluchtelingen in de haast wordt
meegenomen, hoevelen gebukt gaan onder de buitengewoon zware lasten, terwijl het toch
zeker beter zou zijn, slechts een paar dekens mee te nemen... Een man duwde op een
4095 handkar schier zijn geheele huisraad voort. Kruiwagens waren volgepropt met allerlei
voorwerpen, waarvan men in de practijk volstrekt geen nut kan hebben. Een toonbeeld
van verschrikking was een zware huifwagen met vrouwen en kinderen door vier mannen
voortgetrokken. Zij liepen als paarden in de touwen, staarden wezenloos voor zich
uit, sjokten voort achter de andere wagens, waarvoor paarden waren gespannen. Kleine
4100 kinderen droegen hun broertjes of zusjes achter hun moeder aan. Een ventje van een
jaar of tien duwde een zuigeling voort. Waar waren zijn moeder of vader? 8.00 lang
had hij al geloopt! Mannen, vrouwen en kinderen, vaak tot de gegoede volksklasse
behoorende, zagen er uit als kermisgasten of zigeuners. Er is al zooveel over de
vluchtelingen geschreven en ook in Amsterdam heeft men ze uit de treinen zien
4105 stappen, maar zooals ze daar den weg van de grens komen af sjuouwen, maken zij zulk
een meewarigen, medelijden-opwekkenden indruk, dat de journalisten, hoezeer ze op het
eigenlijke oorlogsnieuws uit zijn, steeds maar weer van dien eindeloozen
vluchtelingen-stroom vertellen. En ook wij journalisten, die anders in de eerste
plaats schrijven en telegrafeeren, helpen de vluchtelingen met allerlei. Een collega
4110 zagen wij een oude vrouw ondersteunen, hij hielp haar en zorgde voor haar, toen zij
te Esschen, een paar dagen geleden uit den trein stapte. Was hij zijn redactie
vergeten, die nieuws wilde hebben? "Ieder moet helpen en wij kunnen ook niet
achterblijven." zeide hij. Ja, men kwam overal handen te kort. Ook te Roosendaal,
hoeveel moeite allen zich ook gaven. Maar het is gemakkelijker individueel te helpen,
4115 dan zulk een enorme vluchtelingen-stroom te regelen. Daarvoor is een machtig
organiseerend talent noodig, daarvoor zijn slechts die menschen geschikt, die er aan
gewend zijn, met groote massa's om te gaan. Want van de massa's kan men zich haast
geen denkbeeld vormen. Het zijn er duizenden en duizenden. Ontelbaar is het aantal;
te schatten is het ook niet.

4120

Gebeurtenissen van zondag 11 oktober 1914

[19141011] **Postverkeer met Antwerpen.**

Tot nadere mededeeling zal geen verzending van brieven en andere stukken voor België
uit Nederland naar Antwerpen plaats vinden. ("St. Ct.")

4125

[19141011] **Inlichtingen gevraagd.**

Mad. Van Havermaet vraagt inlichtingen omtrent de verblijfplaats van den heer Van
Havermaet. Zij woonden te Antwerpen 51 Rue Haringrode. Madame vertoefte nu bij dr. Van
der Horst, Zaandijk.

4130

Madame Van den Bergh met dochter Bertha en zoontje Alfons worden uitgenoodigd hun
adres op te geven Bierstraat 2, Rotterdam.

[19141011] **Op haar post gebleven.**

Onder hen die zich te Antwerpen met veel opoffering wijden aan het verplegingswerk
behoort mejuffrouw G. de Niet, die indertijd in het Gemeenteziekenhuis te 's-
4135 Gravenhage werkzaam was en thans directrice is van het Stuyvenberggasthuis te

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

Antwerpen. Gevraagd of zij, nu de toestand in België zoo hachelijk is geworden, niet naar Holland wilde gaan, antwoordde zij, vast besloten te zijn te Antwerpen te blijven, waar nu zooveel verplegingswerk te verrichten valt. Zij gaf aan een
4140 vluchteling haar goederen van waarde mede en schreef aan haar familie een brief tot afscheid met het oog op eventueele gebeurlijkheden, waar zij meende dat haar plicht haar gebiedt te Antwerpen te blijven.

[19141011] **Het interneeren der 160 Belgen.**

4145 Een sergeant van de infanterie, die een actief aandeel had bij het interneeren van de 160 Belgische soldaten op de Budelbergsche hei op [19141007] Woensdag jl. ?cft daarvan in een schrijven aan zijn betrekkingen het volgende verhaal:
Ik zette mijn schen uit en begon direct met patrouilles langs de grens te laten
4150 loopen den geheelen nacht door. 's Avonds 12 uur, wij lagen in onze tent, die 50 M. van de grens staat, hoorden we in eens twee gewerschoten vrij dicht bij. Ik direct de tent uit en in den looppas naar mijn grenspost in de meening dat die geschoten had. Deze had de schoten wel gehoord, maar had niet geschoten. Den volgenden dag bleek, dat deze schoten gelost waren door een nevenwacht op een burger, die de grens overstekend, niet bleef staan op 't commando halt! waarop de posten onmiddellijk
4155 schoten; de man verdween in de duisternis. Den geheelen nacht hoorde ik in de verte het Antwerpsche geschut bulderen. Om 1 uur kwam de post voor 't geweer mij melden dat 't geluid van een vliegmaschine gehoord was. Ik naar buiten en ja daar hoorde ik duidelijk het snorren van den motor in de lucht. Plotseling in het zoeklicht en voor ons een tien minuten over de grens een Zeppelin, die in de richting Antwerpen
4160 verdween. De nacht bracht verder niets, maar de volgende dag zooveel te meer. Nadat wij ons verwarmd hadden bij een heerlijk bivakvuur, dat ik liet stoken van een aantal omgekapte dennenboomen, en wij hadden gesmuld van spekpannenkoeken, die door een vrouwtje gebakken werden, lagen we in 't zonnetje rustig te kaarten. Ik voelde me erg plezierig; zoo ver het oog reikte de mooie heide, af en toe afgewisseld door
4165 denneboschjes. De zon scheen ol'er, 't was doodstil en de grensvlaggen hingen roerloos langs den stele. Plotseling, ongeveer 12 uur, pang, pang, pang, een 20-tal schoten achter elkaar vlakbij ons. Wij vlogen overeind en de jongens wisten niet wat ze doen moeten. In 't geweer, commandeerde ik en weldra stonden de 12 man met een korporaal met geladen geweer voor mij. Toen ging ik telefonisch den kapitein
4170 waarschuwen. Daarna beval ik den korporaal bij de wacht te blijven en zocht drie van de geschiktste mannen uit, om met mij mee te gaan. Toen met 't geladen geweer in de hand, tien patronen in den zak, wij 't dennebosch in, in de richting van 't Belgische dorp Hamont. Halverwege 't bosch begon 't weer. Pang, pang, pang ?n eens daar tusschen door bommen, ?oernon. Ook de kanonnen begonnen mee te spelen en vlak
4175 daarop rikketiketik, rikketiketik van een machinegeweer. Wij gingen nu in de looppas vooruit, 't bosch uit, waar ik op de grens naast de vlag halt liet houden. Wat ik toen zag, zal ik nooit vergeten. Daar 500 M. voor me lag 't dorp Hamont en een KM. daarachter zag ik duidelijk de Duitschers; voorop de doodskopuhlanen, dan een paar kanonnen en een 1000 man infanterie. En nog geen 300 M. voor mij tot een boschje
4180 een 100-tal Belgen onder een luitenant. In eens bij 't kanen? een rookwolkje en bo?, en vlak daarop meer rookwolkjes voor me. pang. rikketiketik. We hoorden projectielen door den lucht fluiten. Juist kwam toen de kapitein met onze compagnie ter versterking. 't Werd tijd ook, want de Belgen stonden geen 20 M. meer van ons af. De kogels kwamen vlak bij ons neer en een raakte zelfs een burger, die achter ons
4185 stond, in den arm. Vlak daarop werd een Belgisch meisje van 16 jaar dat over onze grenzen vluchtte, op een korten afstand van ons, door een Duitschen kogel gerankt. Nu ging een landweer-officier met de witte vlag over de grens en 't vuren werd gestaakt. De arme Belgen konden echter nergens heen en besloten zich in onze handen over te geven. 106 Belgen kwamen over de grenzen en werden door de onzen ontwapend. Sommigen
4190 hielden van woede. Wat zagen die arme kerels eruit, uitgehongerd, smerig, vuil en doodmoe. Zij hadden bij dit grensgevecht slechts één doode. Ze waren allen vrijwilligers van 16-60 jaar en zwierven al drie weken rond. Intusschen ging ik naar mijn wacht terug en daar begon de drukte pas. Wel een stoet van 300 burgers kwam door de bosschen Nederland binnen vluchten. Priesters, vrouwen, kinderen. Er was een vrouw
4195 bij, die door haar man op een kruiwagen vervoerd moest worden, omdat haar bevalling den volgenden dag verwacht werd. Nooit zag ik zooveel ellende, schreiende vrouwen, sommigen met zes kinderen, met totaal niets bij zich. Want zoo onverwachts was alles gebeurd, dat toen de eerste kogels in Hamont vielen, de meeste menschen nog aan tafel zaten. Zonder eten waren ze gevlucht. Ik bracht hen zooveel mogelijk tot rust, deelde
4200 brood met boter en kaas en koffie uit, wees ze den weg enz., zoodat alles op z'n pootjes terecht kwam. Maar toch duurde 't weldrie uren, voor alles voor elkaar was. Ongeveer 4 uur daagde een Belgische rijwielpatrouille op, die mijn post passeerde op

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

ongeveer 20 M. afstand. Later naderde nog een infanterie-afdeeling, die zich in een boschje op niet meer dan 5 M. afstand van de grens verborg en vandaar om 6 uur
4205 vertrok. 's Avonds thuis vond ik alle Belgische soldaten al vertrokken, behalve een gewond sergeant, die bij ons werd ondergebracht en met wien wij hebben zitten praten tot 12 uur.

Vanmiddag vlogen or nog drie Duitse vliegers over ons dorp. Vanavond kwam er bericht, dat op 2 M. afstand van een anderen post 150 Belgen zich in loopgraven met
4210 mitrailleurs hebben opgesteld. Dat kon er dus voor onze jongens wel eens warm toe gaan.

Weet je nu wat onze jongens te Budel zeiden: "Wat jammer, dat wij er niet zitten". Ze waren gisteren ook dol, toen zij de kanonnen hoorden, zij vochten er om, wie met mij
4215 patrouille mochten lopen. Trouwens ik zelf vond het erg mooi, dat ik toen juist op wacht was; 't zou mij erg gespeten hebben, als ik thuis was geweest.

[19141011] Gewonden in België.

Zouden – zoo werd ons gevraagd, en wij brengen dit verzoek gaarne over – zouden onze
4220 autoriteiten niet bij de militaire autoriteiten in Antwerpen kunnen trachten inlichtingen te krijgen omtrent de gekwetsten, die in de ziekenhuizen worden verpleegd? Velen vluchtelingen zou hierdoor een dienst bewezen worden.

[19141011] Anarchie te Esschen.

Een onzer verslaggevers seint uit Roosendaal:
4225 [19141010 12.00] Gistermiddag ging het aan het grensstation Esschen van mond tot mond, dat de Duitse patrouilles Cappellen gepasseerd waren en reeds vertoefden in de nabijheid van Esschen. Een ware paniek onder de vluchtelingen was daarvan het gevolg. Opnieuw werd de weg naar Roosendaal overstroomd door eenige duizenden vluchtelingen. Aan het station heerschte een ware anarchie. Niettegenstaande van uit
4230 Roosendaal geseind was, geen enkelen trein meer te zenden, kwam tegen half tien plotseling een lange trein binnen. De waggons waren uitsluitend ingenomen door personeel van de Belgische spoorwegen met vrouwen en kinderen, thuis behorende te Mechelen, Antwerpen en Esschen. Zonder toestemming van een statie-overste te Roosendaal, rijdende door onveilige signalen, was de trein naar hier gekomen. De
4235 menschen verlangden niets anders dan den nacht ten minste maar in de waggons te mogen doorbrengen. Ze waren geheel op het verblijf ingericht. Bedden en matrassen waren mede genomen. Er zat eigenlijk niets anders op dan aan het verlangen van de menschen te voldoen en zoo werd deze trein op een dood spoor gereden, om Zondagmorgen verder te zien. Onmiddellijk seinde de stationschef van Roosendaal om niet meer te zenden,
4240 maar na 10 min. liep weder een nieuwe lange trein binnen, eveneens een groot gedeelte trein-personeel vervoerend, maar ook gewone vluchtelingen, van wie velen in de open kolenwagens bijeen gehurkt waren in den reeds kouden najaarsnacht. De spoorwegmenschen werden op dood spoor gebracht, maar de anderen overstroomden
4245 andermaal het perron. Verschillende zieken waren er bij. Een oude vrouw lag in den hoek van een waggon meer dood dan levend op een bos stroo. Twee kinderen, stumpers van vier en vijf jaar, kwamen zonder eenige begeleiding binnen. En terwijl ik het douanelokaal doorliep, ontdekte ik nog een vrouw, die in zwaren koorts lag. Ook zij werd, evenals de anderen, naar het gasthuis gebracht. Zij moest haar dochtertje achterlaten aan de hoede van haar moeder en grootmoeder. Vier
4250 generaties, alle vrouwen, waren daar in die ellende bijeen. En toen de jonge vrouw weggebracht word, klemde de overgrootmoeder zich nog angstig bezorgd aan mij vast: of er wel zusterkens waren, waar haar kleindochter zou worden verpleegd? Eerst toen haar zieke kleindochter werd weggevoerd, was de oude vrouw te bewegen zelf daar op den
4255 harden grond, slechts met een deken onder het hoofd, zich uit te strekken. Gelukkig aan voedsel was er tenminste vandaag geen gebrek, maar angstig is de toestand daarbuiten nog steeds opde wegen in den omtrek. Honderden, voor wie met den besten wil ter wereld geen onderdak was te krijgen of die, met voertuigen op weg gegaan, nergens onderdak konden bekomen, kampeeren nog steeds langs de wegen. Op
4260 verschillende plaatsen zijn in de bosschen zelfs vuurtjes aangelegd, waarbij de menschen nu en dan hun verkleumde ledematen ontdooien. Men zou zich kunnen wanen in oertijden van een groote volksverhuizing. Door de beschrijving in de bladen – geen enkele waarvan echter eenig denkbeeld kan geven van de ellende zooals wij die hier voor ons zien – zijn reeds vele particulieren met hun automobielen hierheen gekomen om bij het vervoer van de uitgeputte vrouwen en kinderen te helpen. Onze militairen
4265 werken nog steeds dag en nacht als paarden. Jeugdige padvindders doen hun best. Jonge en oude dames kennen geen vermoeienis. Het is alles één groote uiting van naastenliefde, die althans iets verzachting brengt in het leed dat geleden wordt. Er is op het oogenblik geen muur, geen schutting, die niet van deze ellende spreekt.

Naspeuringen van Paul Theelen: De val van Antwerpen in oktober 1914

4270 Alles is beschreven met adressen van ouders, die naar hun kinderen vragen van
kinderen, die hun ouders, broers en zusters zoeken van families, die hun verwanten op
de hoogte stellen, dat ze daar en daar te vinden zijn. Niet alleen het leger, het
volk zelf is uit elkaar geslagen door den verschrikkelijken oorlog. Hedennacht worden
nog verschillende treinen uit Vlissingen verwacht, die 5000 Belgische en Engelsche
soldaten, over onze grenzen gevlucht, naar het Noorden zullen vervoeren.

4275